

לקראת שבועות

המוסף התורני

פרשת נשא - שבועות תשפ"ג | הפלס

אנכי ד'
לא יהיה
לא תשא
זכור את
כבוד את

לא תרצה
לא תגאף
לא תגנב
לא תענה
לא תחמד

לֹא רָאָה אֹרְחִי לָטוֹב לָהֶם כָּל הַיָּמִים
לֹא עָמִי שָׁמַע לוֹ וּבְדַרְכֵי מַסִּימִים
וַיִּצְרְקוּ וַיִּתְּהַלְלוּ בְּלִי הַיּוֹת אֲשֶׁמִּים
כַּמַּעַט מִפְּנֵיהֶם אֲכַנִּיעַ שׁוֹטְמִים
וְאֲשִׁיב יָדִי עַל אוֹיְבִים וְקָמִים
יִשְׂרָאֵל נִרְשַׁע בְּד' הַנְּשׁוּעַת עוֹלָמִים
לֹא בּוֹשִׁים וְלֹא נִקְלָמִים
וְאַתָּה אֶרֶץ הַצֹּר הַתָּמִים
בְּאוֹר פְּנוּךְ וְהַלְכוֹן לְאֶרֶץ יָמִים
פֶּתַח הַבְּרִיךְ הַבְּנִים בְּחַפְזִים
וְתַנְפִּים לַהֲיוֹת חַיִּים וְקִימִים
וּבְתוֹכָם וְתִשְׁכֵּן רֵם עַל רָמִים:

(פיוט לתפילת שחרית בחג השבועות)

אִם לֹא אֶמְרִיךְ הַנְּעִימִים
חֲקוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא מִתְקִימִים
וְהַנְּחָלָתָם מוֹרְשֵׁה לְמַעוֹטֵי עַמִּים
מֵאַהֲבַתְךָ אוֹתָם וּבִזְכֹּר שְׁבוּעַת קְדוּמִים
וּמֵאַדְרֵתָא וְלִמּוֹ לַהֲיוֹת שְׁלָמִים
וּבְמִשְׁפָּטֵי חֲקִיךָ לֵב וְדַעַת מְשִׁימִים
וּבְסוֹד יִרְאֶךְ יְשִׁיבוֹ טַעֲמִים
בְּרִירֶךְ לְנֶצֶר לָכֶת בְּדַרְכֵי הַתָּמִים
וּבַעַת הַשְּׁמַעְתָּם חֲקִיךָ הַהִתְמִימִים
עָמְדוֹ בְּמוֹרָא כְּאַחֲד מִשְׁלָמִים
וְנִגְלָה לָמוֹ רֵז מְלֶאכִי מְרוֹמִים
עֲשִׂיָּה לְשִׁמְיָה הַיּוֹת מְקַדִּימִים
וְנִמְתָּ מִי יִתֵּן וְהָיָה לָבָב זֶה לְעוֹלָמִים

לפלגות ראובן

בשבט קודש ימלאו שבועים
שנה להסתלקות מרן הגאון
רבי זליג ראובן בענגיס
זצוק"ל - שדמותו נחקקה
כאות ומופת לשקידת עמל
התורה וידיעתה

עמודים 14-17

פנקסו של שמואל

"שנתגדלתי ונתרוממתי":
אסופת פנינים יקרים, נטפי
חיזוק מרוממים הדרכות
ודברי מוסר, מתוך מכתבים
נדירים מכת"י מרן רבינו
ה"דרכי שמואל" זצוק"ל

עמודים 8-12

בדיבוק חברים

תשובות הקוראים לקושיות
מגליון פרשת בהר בחוקותי

תמצית הנידון:

כתב הרמ"א בחו"מ סימן רכ"ח ס"א, וז"ל דאין מצווין על אונאת דברים אלא ליראי השם. ומקורו מדברי הנימוקי יוסף פרק הוהב, שכתב וז"ל, אמר המחבר מהא דעם שאתך בתורה ובמצוות אל תונהו למדנו שלא הוהיר הכתוב באונאת דברים אלא לרא השם" וכ"ה ביראים מצוה ק"פ ועוד. ומדויק בלשונם דחילוק זה הוא לגבי אונאת דברים דוקא, וכן מדויק גם ממה שלא הביא הרמ"א ד"ז בסימן רכ"ז גבי אונאת ממון. וצ"ב מ"ש אונאת דברים מאונאת ממון בזה, הא כמו שלגבי אונאת דברים כתיב "אל תונו איש את עמיתו", באונאת ממון נמי כתיב "וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך אל תונו וגו'", וא"כ יש לנו לדרוש גם לגבי אונאת ממון דדוקא עם שאתך בתורה ומצוות אל תונהו.

הנה מקור הדין שאין איסור אונאת דברים אלא ליר"ש, למדו הראשונים מדברי הגמ' בכ"מ דף נט. אמר רב חננא בריה דרב אידי מאי דכתיב ולא תונו איש את עמיתו עם שאתך בתורה ומצוות לא תונהו. והנה ממאי דלמדו כאן ענין זה יותר משאר מצוות בין אדם לחבירו, אע"פ שגם

הם אינם נוהגים במי שאינו בכלל עמיתך, ומשמע דנתחדש כאן איזה דין מיוחד, ולזה כתבו הראשונים הנוסח מי שאינו יר"ש, ולא כתבו מי שהוא מומר וכדו', ועי' במהרש"א שכ' דעיקר הדיוק הוא מדשינה הכתוב לכתוב גבי אונאת דברים "עמיתך" ולא כתב "אחיק" כמו באונאת ממון, ולזה דרשו דדוקא למי שאתך בתורה ובמצוות אסור להונות, אבל לבעל עבירה מצוה לביישו ולהונותו בדברים. ואכתי צ"ב ענין זה, מ"ש איסור זה מזה, והיה אפשר לומר דבאונאת ממון הוא נוטל ומפסיד את של חבירו, משא"כ באונאת דברים דהוי רק ענין צער, אמנם הלא מצינו דאונאת דברים חמור מאונאת ממון, וצ"ע. ועוד צריך להבין דגבי אונאת ממון נמי אע"ג דכתיב לא תונו איש את אחיו, מ"מ ברישא דקרא כתיב כי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך, ולמה לא נלמד דהאיסור נוהג רק במי שהוא בכלל עמיתך.

ואמנם הב"ח בריש רכ"ח הביא בשם מרדכי הארוך דהדיוק הוא מדכתיב באונאת ממון לא תונו איש את אחיו, ולא כתיב את אחיק, ומשמע דמדשינה קרא לכתוב בלשון נסתר ילפינן דאע"פ שאין מקיים מצוות אסור להונות, עיי"ש. ולפ"ז מיושב, דאע"ג דכתיב נמי לשון עמית, מ"מ הוי ילפותא דאסור.

ד.ה.ק"ס

יש לעיין מה המקור לדין שאונאת דברים נאסרה רק ליראי ה' (יש להניח שהכוונה לאפוקי רשעים), הסמ"ע מביא שאינו עמיתך, אך קשה א' גם בהונאת ממון נאמר עמיתך, וב' שגם באיסור אשת איש נאמר אשת עמיתך לא תתן שכבתך וגו', ובודאי שלא יתכן לומר שד"ז לא נאמר באשת רשע. ולכן

וידועה דעת הרמב"ם בסוף פ"ח מתמידין ומוספין ועמו מקצת ראשונים, דגם היום מצות ספירת העומר היא מדאורייתא, א"כ שפיר דיו"ט של חג השבועות הוא מה"ת. אולם להרבה ראשונים שבזמן הזה ספיה"ע מדרבנן, א"כ צ"ע דהרי לכו"ג גם בזה יו"ט של שבועות הוא מדאורייתא ולהני ראשונים דאין היום מצות ספיה"ע מה"ת, א"כ אין כאן יום חמישים כלל וצ"ע.

ורבינו זיע"א למד שהוא כפשוטו שתלוי בדין ספירת העומר של כלל ישראל, וכמבואר כפשוטו בפסוקים, א"כ צ"ע להני ראשונים איך חל היום יו"ט של שבועות מה"ת, ע"כ מה שזכינו לשמוע מרבינו הגדול זיע"א.

[ויש לדון ממה שכבר מצאנו בראשונים ובאחרונים בנדון האם חיובים [או איסורים] מדרבנן מהני לדאורייתא, עי' במל"מ רפ"ז מתרומות שמאריך בכמה דוגמאות בזה, וע"ע במנח"ח מצוה ל"א ומצוה ש"ו ועוד שמביא ראשונים בזה ואכ"מ. ויל"ע טובא אם כל זה מהני להכא. אולם לכו"ע צע"ג לענין חיוב נשים בספיה"ע דלרובא דרובא מהראשונים חשיב זמן גרמא, ואפילו שלדעת תוס' ועוד ראשונים יכולה לברך ולספור כשאר מצו' שהז"ג אבל למעשה היא מופקעת מהספירה לגמרי גם מדרבנן וא"כ נמצא שלדידה לכאורה מופקעת מיו"ט של שבועות וזה לא שמענו, ולכאור' זה קשה גם בזמן המקדש. ולא דמי לאחד שלא ספר כלל בשוגג או במזיד, שסו"ס אינו מופקע מהמצוה ושייך לגביו יוספתם לכה' וממילא שייך גם יו"ט דשבועות, אולם לענין נשים דמצו' שהז"ג יש שלמדו בזה שנשים מופקעות מהמצוה לגמרי, צע"ג בזה].

נח א"ייהו ציטרנבוים

תורה. ומשמע דאינו מצד עצם דין שמחת היו"ט אלא דין צדדי להראות שמחתנו בקבלת התורה. אך א"כ צ"ע, דכיון שהוא דין להראות שמחה בקבלת התורה, א"כ אף למאי דקיי"ל כרבי יהושע דבבב"ל יו"ט צריך לעשות חציו לד' וחציו לכה', [ונכמבר] ברמב"ם פ"ו משביתת יו"ט הי"ט ובשור"ע ריש סי' תקכ"ט, היה לנו לעשות שמחה יותר מבשאר יו"ט, כדי להראות השמחה בקבלת התורה, וא"כ מ"ט לא כתבו דאף לדין צריך להרבות יותר מבשאר יו"ט, [דאם יעשה כמו בשאר יו"ט, אין ראיה שהוא שמח בקבלת התורה, דמה שעושה חלקו לכה' הוא מצד עצם היו"ט, וכמו בשאר יו"ט].

בענין חלות יו"ט דשבועות

באחת משיחותיו של רבינו מרן הדרכי שמואל זיע"א בימי הספירה העיר הערה גדולה, שמצוה ליישבה. והוא ידידוע שלחג השבועות לא נזכר תאריך בתורה"ק אלא כתוב "וספרתם לכם ממחרת וגו' תספרו חמישים יום והקרכתם מנחה חדשה", ובגמ' ברי"ה ר' ב' עצרת פעמים חמשה בסיון פעמים ששה ושבעה, ואינו תלוי כלל בימי החודש, וכ"כ הרמב"ם ריש פ"ח מתמידין ומוספין ביום החמישים מספירת העומר הוא חג השבועות, וכ"ה לשון הטושו"ע ריש סי' תצ"ד עיי"ש בביאור הגר"א, ודלא כשאר המועדים שנזכר בתורה"ק בחודש הראשון או בחודש השביעי וגו', וכבר עמדו ע"ז הראשונים והאחרונים בענין חג השבועות שלא נזכר תאריך בתורה.

מדורים:

- 2 בדיבוק חברים
- 2 יש להקשות
- 4 מפיקים נוגה
- 13 מריה דעובדא
- 22 נופת צופים
- 23 עצה ותושיה
- 24 פרשה פתוחה
- 25 בעולם הספר
- 26 חלקנו בתורתך
- 28 מרגניתא טבא

המוסף התורני / גליון 543 / נשא - שבועות

לקראת
שבועות
הפסח

תגובות הארות והערות, ניתן לשלוח
לפקס: 02-5322975
או למייל: torani@hpeles.com

יש להקשות

בדין רפואה בדברי תורה

בגמ' שבועות דף טו: אמר ריב"ל אסור להתרפאות בדברי תורה, [ורק להגן מותר], וברמב"ם (פי"א מהל' ע"ז הי"ב) נראה דהקורא דברי תורה כדי להתרפאות אין לו חלק לעזה"ב, [אף אם אינו רוקק על המכה]. וקשה, דבגמ' עירובין דף נד. אמרינן חש בראשו יעסוק בתורה וכו' חש בכל גופו יעסוק בתורה שנאמר ולכל בשרו מרפא. הרי מבואר שנתנו עצה להתרפא ממכאוביו ע"י לימוד התורה, וקשה היאך מותר לעשות כן, והלא אסור להתרפא בדברי תורה.

בעצרת בעינין נמי לכם

בגמ' פסחים דף סח: הובא מחלוקת ר"א ור"י אם ביו"ט צריך לעשות חציו לד' וחציו לכה', או שביד האדם לבחור אם לעשות כולו לד' או כולו לכה', ואמרי' עלה, אמר ר"א הכל מודים בעצרת דבעינין נמי לכם, מ"ט יום שניתנה בו תורה הוא.

ויל"ע בהא דבעינין לכם בעצרת, האם הוא מעצם דיני היו"ט דשבועות, או שהוא דין נוסף מצד קבלת התורה, והנה פשוטו לשון הגמ' משמע דבכה"ג הכל מודים דמצד דין היו"ט צריך לעשות בו גם לכה', אך א"כ צ"ע היאך הניחה התורה ד"ז בסתמא, והלא לא הוזכר בתורה כלל ענין קבלת התורה בעצרת. ואמנם רש"י פירש הטעם דצריך לשמוח במאכל ומשתה להראות שנוח ומקובל יום זה לישראל שניתנה בו

נראה שהכלל אינו בגלל עמיתך. והנה הגמ' בפסחים דף קי"ג ע"ב בענין פריקה מניחה באופן פשוט שיש לשנוא רשעים. ובפשטות זה נלמד בפשיטות מקללת נשיא שנאמר ונשיא בעמך לא תאור בעושה מעשה עמך, (והדין שאין לפגוע בכלל נאמר בכן עמך וההגדרה לזה עושה מעשה עמך). וכן מביא הח"ח ברכילות לא תלך רכיל בעמך ועמך זה עושה מעשה עמך. ומזה נלמד שדברים שבין אדם לחבירו כגון לשון הרע, שנאה, נקמה ונטירה וכדו' לא נאמרו ברשעים, וזה לא נובע לא מאחיק ולא מעמיתך ולא מרעך אלא מעמך, (ויתכן משום שכל ההגדרות הן אישיות פרט לעמך שזה נוגע לציבור ואחד שאינו חלק מצבור ידאי ד' אינו בכלל עמך). וכל דינים אלה נאמרו במצוות של התנהגות עם הרשע אך דברים שנוגעים לממון אין כל היתר לגנוב מרשע לגזול להזיק לו שכל ההיתר נוגע להנהגה כלפיו. ואולי הסיבה שממונו עתידים להנות יורשיו ואין כל היתר לפגוע בהם. (או יתכן משום שההנהגה תלויה בבחירה ולכן הדבר בגלל התנהגותו אך ממון שלא בבחירתו אין לפגוע בו).

אך עכ"פ לא מוזכר בשום מקום שמותר לפגוע בממון רשעים ולכן באונאת ממון שהפגיעה בממונו נאסר גם לרשע משא"כ הונאת דברים נכללת בעושה מעשה עמך והותרה ברשע.

בברכה, י. ב. ש.

א. יעו' במרדכי ב"מ נ"ח: שעמד בהאי קושי' וז"ל דהא דדרש רב חננא בריה דרב אידי לא תנוו איש את עמיתו עם שאתך בתורה ובמצוות אל תוניוהו דמדכתיב האי קרא באונאת דברים אלמא דלענין אונאת ממון אע"ג דאינו מקיים המצוות אסור להונתו דלא תנוו איש את אחיו כתיב ולא כתיב את אחיק כך אמר לי מורי הכהן וכוונתו דבאונאת דברים שנכתב האיסור בל' לא תנוו איש עמיתו אזי ממעטים מי שעובר על ד"ת ולא הוי עמיתך [וכמובן אין הכוונה באפיקורוס שיצא מכלל עמיתך דכה"ג לא נוהג בו כל דיני התורה אלא הכוונה לעובר על ד"ת] אבל באונאת ממון דנכתב האיסור בל' לא תנוו את אחיו נהי דכתיב עמיתך ברישא דקרא מ"מ מדלא כתיב אחיק כוונת התורה להשמיע שנוהג בכל אח וצ"ל דאף שגם עמיתו כתיב בל' דומיא דאחיו ולא כתיב עמיתך מ"מ שאני ל' עמית שמשמעותו עמית בתורה ומצוות ולכן אפי' שכתב עמיתו ולא עמית מפרשים דקאי רק על מי שלא עובר בד"ת אבל ל' אח אי באו למעט הו"ל לכתוב אחיק ואחיו משמעותו כל אח. ולדבריו ניחא עוד מה ששינתה התורה וכתבה באונאת ממון האיסור בל' אחיו ואילו באונאת דברים בל' עמיתו [ואף שיכלול לכתוב שם בל' אחיק צ"ל כי רצו לכתוב בל' רבים לא תנוו וא"א לכתוב ה' הני"ל].

ב. עוד נראה בזה עפ"י מש"כ הלבוש סי' רכ"ח דהביא לד' הרמ"א שם דכ"י שאין מצווין על אונאת דברים אלא ליראי השם ומקורו מהנימוק"י והוסיף הרמ"א עוד למה שהביא הנימוק"י שם בהמשך ומי שמאנה את עצמו מותר להוניוהו וכו' הלבוש על תחילת ד' הרמ"א וז"ל שנאמר לא תנוו איש את עמיתו ופי' עמיתו עם שאתך בתורה ובמצוות אבל אם אינו ירא אלקים הרי הוא מאנה את עצמו ומותר להוניוהו ג"כ וכ' הסמ"ע דמוכח שפי' הלבוש דכל ד' הרמ"א אחד הם והק' הסמ"ע דזה אינו כי תלי תניא בדלא תניא. אכן נראה דהלבוש בא ליישב הק' הני"ל מ"ש אונאת ממון מאונאת דברים וע"ז קאמר דכל גדר האיסור דאנאת דברים ל"ש במי שאינו ירא אלקים כי הוא מונה את

עצמו ואין איסור להונות אחד שמזלזל בכבוד עצמו ומשא"כ באונאת ממון ל"ש היתר זה.

ג. אכן הסמ"ע פי' דהרמ"א בד' הנימוק"י תרתי קאמר חדא מי שאינו יר"ש מותר להונות דאינו עמיתך בתורה ומצוות ותו דאחד שמזלזל בכבוד עצמו אזי אינו בכלל עמיתך כי אינו מן בני הישוב ודרך ארץ כיון שאין דרך בנ"א להונות את עצמם ולדבריו ל"ש הביאור הני"ל וצ"ל כהמרדכי הני"ל וכן ניחא לפי"ז שינהג אונאת ממון אף בא' שמזלזל בעצמו ואינו עמיתך לביאור הסמ"ע כי כתיב אחיו ומשמע כל אח ואכן דלהלבוש א"ש בפשיטות.

ד. והנראה בזה עוד דשאני איסור אונאה שיסודו מדין גזל וכדאי' בב"מ ס"א. דשייך ללמוד גזל מאונאה כיון שבאונאתו הוא גוזלו ובוזה לא שייך לחלק בין יר"ש למי שעובר על ד"ת דכשם שלא מצינו שהותר בו איסור גזל כך אין להתיר בו איסור הונאת ממון ואף שמאידך מצינו שגדול אונאת דברים מאונאת ממון שזה בממונו וזה בגופו וכן הק' המרדכי שם וא"כ לכאו' הו"א דכ"ש שיחירו ממונו צ"ל דנהי שיש חומר במה שמצער גופו מ"מ ודאי שא"א למילף מזה להתיר לגזול ממונו וה"נ אונאת ממון.

ה. והנה יש לחקור בגדר האיסור דאונאת דברים האם איסורו מצד עצם הצער שמצער את חבירו ועי' ברבנו יונה [שע"ת ש"ג כ"ד] שפי' בזה דאונאה הוא מענין הצער והמצוק מל' והאכלתי את מוניך את בשרם [ובמקום אונאת ממון הזכיר המקח והממכר] אכן הרי באונאת ממון אין האיסור משום שמצער ועובר המאנה באיסור אפי' אם אין המתאנה יודע באיסור ושם האיסור מצד הגזל שבוזה ולכאו' יוצא שממון ואונאה הו"ב גדרים שונים ויל"ע מהו ל' אונאה בממון וע"כ כדכ' הרש"ר הירש בפ' שמות כ"ב כ' בקרא דגר לא תונה ולא תלחצנו שפי' תונה מל' להכניע להשפיל ולבוזת ואמנם יתכן דיש כאן מכנה משותף שמכניע את חבירו כאן בממונו וכאן בגופו.

ו. אכן נ' לדון שאף באונאת דברים יסוד האיסור הוא בגדר גזל דאדם מחויב בכבוד חבירו וכשמצער הוא גוזל את כבודו ומעמדו ועי"ע בקול הרמז [למהר"ם זכותא] על המשניות שפי' דאונאה קאי על גזילת ממון וגזילת הדעת וגזילת הכבוד והרצון ועפ"י יש לפרש עוד שזהו כוונת התנא כשם שאונאה במקח וממכר כך אונאה בדברים וצ"ב מאי קמ"ל בהך כשם [ואי דלא כהנימוק"י י"ל דקמ"ל שנוהג אף במי שאינו יר"ש] ועי' ב"ח שפי' דכיון שאונאת דברים לא מפורש במקרא והיינו דאית רק מיתורא הו"א דאין איסורו חמור קמ"ל שחומר איסורם שווה. ולהאמור י"ל דקמ"ל שכשם שאונאת ממון בגדר גזל כך אונאה בדברים הוי בגדר גזל וכמושנ"ת.

ז. ונראה עוד שזהו הביאור בס' הלבוש הני"ל שאיסור אונאת דברים הוא רק במי שאינו מזלזל בכבוד עצמו ולכאו' אי מדין צער גרידא מה איכפ"ל שמזלזל בכבוד עצמו אבל אי כמושנ"ת שהגדר מדין גזילת כבודו א"ש דבאחד כזה שמזלזל בכבוד עצמו ל"ש גזילת כבודו. ועי"ע בר"מ פ"ד ממכירה ה"ט וז' שברג עוברים בב' הלאוין דאונאת ממון ואונאת דברים בין באונאת ממון גרידא ובין באונאת דברים גרידא [מלבד הלאו של גר דלא תונה ולא תלחצנו] ולכאו' אי כל לאו הוא גדר בפנ"ע מה שייך לעבור בתרומתו באונאת ממון ודברים ולמש"כ א"ש.

ח. ואמנם יל"ע לפי"ז אמאי בכל ישראל לא עובר

באונאת ממון אף בלאו דאונאת דברים וכן באונאת דברים על לאו דאונאת ממון הרי הו"ו גדר אחד ועמד בזה הלח"מ שם ובאו"ש כ' לבאר דשאני גר שבאונאת ממון הוא גם מצטער דחושב שמשפילין אותו [ולפי"ז היינו רק כשנדע לו האונאה] וכן באונאת דברים הוא סבור שיאנו אותו גם בממון ולא יעשו אותו מו"מ וא"ש דלא שייך זה בישראל וצ"ב וכי בגלל דסבור שיאנוהו בממון הוי אונאת ממון וצ"ל כמוש"כ לעיל עפ"י הרש"ר הירש שיסוד הלאוין אחד הוא שלא להכניעו בממון או בדברים וכה"ג חשיב נמי הכנעה בממון אכן לדבריו אי"ז מצד שהו"ו אותו גדר ודלא כמושנ"ת.

ט. אמנם יעו' באהא"ז שאסברא לה דהוי לפותא שרק בגר עובר בשתייהם וכן מדויק בל' הר"מ שכ' בהלי"ז דהטעם שעובר בגר בשניהם הוא כי הוציא את שניהם בל' הוניה סתם וכפל הלאוין בגר בב' הדברים בפירוש לא תונה ולא תלחץ עכ"ל ועי' באהא"ז שם ונראה עוד ככוונתו במש"כ הוציא בל' הוניה סתם היינו דמזה נראה דתרווייהו חד גדר אונאה דגזל וכמושנ"ת ואזי כיון שבגר כתב שתייהם בפירוש והיינו לא תלחץ שהוא לחיצת ממון וזה מגלה על לא תונה דכאילו כ' בפירוש דברים ושינה לכתוב שתייהם בפירוש כדי שחזר יגלה אחבירה שעובר תמיד בשתייהם ולכן הקדים להא' דהוי חד גדר דרק משו"ה שייך שבגר יעבור בשתייהם וכמוש"כ ולפי"ז מבואר שפיר דהו"ו חד גדר וכמושנ"ת.

יוסף סימון, חדרה

באמת הב"ח מביא מחלוקת הראשונים בזה, די"ש שעה דגם באונאת ממון האיסור רק בירא ד', שהרי אונאת דברים חמור טפי מאונאת ממון ואם מותר אונאת דברים באינו יר"ש כ"ש דמותר בו אונאת ממון. ואידך סוברים דשאני אונאת ממון דהוי ענין גזילה ולא מצינו היתר לגזול מיהודי שאין יר"ש. ולגבי הטענה דאונאת דברים חמור טפי, אפשר לומר דמצינו דיש חיוב לדבר קשות עם רשע כמו מה דאומרים בהגדה לגבי הרשע "הקה את שיניו" דר"ל להגיד לו דברים שיגרם לו צער ובושה. וכן מבואר בספר חפץ חיים שלפעמים מותר לדבר על רשעים באופן שיגרם להם צער ובושה. וכן כתוב בארחות צדיקים "להעז פניו נגד רשעים ולהקשות עורף כנגדם וכתוב הלא משנאך ד' אשנא בתקוממך אתקוטט, ולכן יש לדרוש לשון עמיתך באונאת דברים דאמרו רק ביר"ש, ומצינו בכ"מ בראשונים שסברא מסייעת כיצד לדרוש, עי' כתובות עד. תוד"ה תנאי ושם עה: תוד"ה ספק, יומא עד. תוד"ה כיון, ועירובין צז: תוד"ה את וזבחים כז. תוד"ה אלא, ועוד הרבה מקומות, אבל באונאת ממון אין סברא להתירה ברשע ואין הכרח בלשון עמיתך לדרוש הכי, ואדרבה כיון דכתיב "אל תנוו את אחיו", ושינה הכתוב ללשון "אחיו", מ' דשייך בכל ישראל, וסברא זו איתא בראשונים.

וכעין זה מצינו לגבי "בצדק תשפוט עמיתך" דאמרי' בשבועות ל'. "עם שאתך בתורה ומצוות", ונראה דגם שם הסברא לומר הכי מסייעת לדרוש הכי בלשון עמיתך כמו כאן, דשם ודאי יש סברא לחלק לגבי מי שאינו תורה ומצוות שאין טעם לשפוט אותו תמיד לכך זכות כיון דרגיל לעשות נגד הדיין, ואפשר לומר דמכאן סיוע לדרוש הכי בפסוק עמך באונאת דברים, דרואים שלפעמים חייבים לדרוש הכי בלשון עמיתך אע"פ דיש מקומות דלא דורשים אותה הכי.

בברכת התורה, ר. ה. קרית ספר

כפיית הר כגיגית'

איתא בשבת (פ"ב) שלכולי עלמא ניתנה תורה לישראל ביום השבת.

והקשו האחרונים, מאחר ויום שבת היה, כיצד אמרו (שם פ"ב, וראה ע"ז ב:) שבזמן מתן תורה כפה הקב"ה על ישראל הר כגיגית, ואמר אם מקבלים אתם את התורה מוטב, ואם לאו שם תהא קבורתכם, והלא אסור לעקור בשבת הר ממקומו (שבת ע"ג), והקב"ה מקיים את התורה (ירושלמי ר"ה פ"א ה"ג).

וכעין זה מקשים, כיצד כפה הקב"ה על המצוות ביום השבת, והלא הלכה פסוקה היא שאין כופין על המצוות בשבת' (פרמ"ג פתיחה להלכות שבת, ועוד).

ואולם כבר ביארו המהר"ל (בספרו אור חדש, וכן בספרו תפארת ישראל פרק ל"ב), וכן ה'משך חכמה' (פרשת יתרו ד"ה ויתעצבו, ועיין מכתב מאלוהי ח"ב עמ' 123), במהות הענין של 'כפיית הר כגיגית', שאין הכוונה לכפייה כפשוטה, אלא לכפיית הדעת מחמת הגילוי שכינה הגדול שהיו עדים לו, ששוב לא היה באפשרותם לנטות מקבלת התורה, וכמו ניטלה מהם הבחירה, וצד השגת שכלם הברורה הוכרחו לבחור בתורה, (ונכון כאשר נשאל אדם כמה הם אחד ועוד אחד, שמאחר וידוע בבירור שהם שנים, שוב לא שייך אצלו מקום לספק כלל), והיא הכפייה האמורה בקבלת התורה. ומעתה מתיישבות הקושיות דלעיל מאליהן, שכן לפירושם הרי אין כאן עקירת הר ממקומו ולא ענין של כפייה בשבת.

ובכך מיושבת גם קושיית התנחומא בפ' נח, וכן הקשו התוספות בשבת (פ"ח) לשם מה הוצרכו לכפייה, והלא כבר אמרו נעשה ונשמע. שכן לפי האמור הרי לא היתה זו כפייה גשמית, אלא שכלית. ויש להוסיף שבכך גם מובן הלשון שכל אחד מבני ישראל אמר 'נעשה ונשמע' בלשון רבים, וזאת מאחר והגיעו להכרה ברורה ביותר שהתורה היא עצם חיותם ותכליתם, עד שלא יתכן שיהיה מי מביניהם שלא ירצה לקבל את התורה. ובזה נראה ליישב עוד את דברי רש"י בפרשת האזינו, שכתב על הפסוק "יסבכנהו יבוננהו יצרנהו כאישון עינו" (דברים ל"ב, י) בזה הלשון: "סבכם והקיסם

בעננים, וסבכם בדגלים לארבע רוחות, וסבכך בתחתית ההר שכפה עליהם כגיגית". ולכאורה הרי הפסוק בא להורות על גילויי החיבה לישראל במדבר, ואילו עובדה זו שכפה עליהם הר כגיגית נראית כגנאי, שהוצרך לכפות עליהם, ולא שבת.

ואולם לפי ביאורם של המהר"ל והמשך חכמה אכן גם דבר זה מורה על שבחן, שהעפילו בשעה זו לדרגה עליונה, עד שנשללה מהם הבחירה כביכול. נזוהר שנאמר "שם תהא קבורתכם", כלומר שהבינו שבלי התורה למה להם חיים].

משה הוסיף יום אחד מדעתו

איתא בשבת (פ"ב) שמשה רבנו הוסיף יום אחד מדעתו כהכנה למתן תורה, והקב"ה הסכים על ידו. ויש להתבונן, היאך יתכן לשנות מדעת הקב"ה שדי בשני ימי הכנה לקבל את התורה, ובפרט שכל הבריאה כולה היתה מצפה ליום הזה [יראה ושקטה' - ע"ז ג.], והדעת נותנת להקדים יום זה ככל האפשר, ובדאי שלא לדחותו ולהפסיד על ידי זה תלמוד תורה של שישים ריבוא יום שלם. והלא דבר הוא!

וביאר ה'כתב סופר' (פרשת יתרו), כי הנה איתא בנדרים (ל"ח). שפלפול התורה נתן הקב"ה למשה ולזרעו, אלא שמשה נהג בה טובת עין ונתנה לישראל [פירש רש"י: להבין דבר מתוך דבר. ועיין שם ב'שיטה מקובצת' שהביא בפירושו השני שניתן למשה דעת לדקדק ולפלפל בסברה לעמוד בעומק ההלכה].

ומעתה יש לבאר, שאמנם ללא חלק הפלפול היה די בהכנה בת שני ימים בלבד, אבל מאחר ומשה בטובת עינו רצה להוסיף להם גם את חלק הפלפול, הוצרך להוסיף להם עוד יום קדושה ופרישות שיהיו ראויים גם לזה.

ובביאור הטעם שללא חלק הפלפול היו מספיקים שני ימי הכנה, ועבור חלק הפלפול הוצרכו ליום נוסף, ביאר הר"ה ג' ר' יעקב טייירי שליט"א באופן נפלא, על פי דברי המלבי"ם (בפרשת יתרו) שביאר דרשת חז"ל בשבת (פ"ח) פתח ההוא גלילאה, בריך רחמנא דיהיב אוריין תליתי לעמא תליתי על ידי תליתי ביומא תליתי בירחא תליתי. וביאר, דהקדושה עולה ג' מדרגות, כמו שכתוב (ישעי' נ"ג) קדוש קדוש קדוש וכו', וכן בתורה נמצאו ג' קדושות כמו שאמרו חז"ל (ירושלמי תענית פ"ד ה"ה, כג). הלוחות ארכן ששה טפחים, שתיים בידו של משה ושתיים בידו של הקב"ה ושתיים מפסיקות בין יד ליד ומשה נטלן בזרוע.

וביאר המלבי"ם, דרצה לומר, שפשטי התורה הם שני הטפחים שהיו בידו של משה, וצפונותיה הנעלמים הם בידו של הקב"ה, ודרכי התורה בטעמיה והלכותיה המסורים בע"פ לחכמי דור ודור - הם הטפחים האמצעיים שנשל משה למסרם לחכמי הדורות, ועל זה אמר דיהיב אוריין תליתי וכו', והוכרח שתנתן התורה בירחא תליתי שבכל

חודש הוכנו אל מדרגה אחת בקודש וגם ביומא תליתי ע"י הפרישה ג' ימים לבוא לקדושה המשולשת וכו'.

ומבואר בדבריו, ששלושת ימי ההגבלה הם כנגד ג' החלקים שבתורה שיהיו ראויים לקבל; א', חלק הפשט, ב', חלק הפלפול להבין טעמי התורה, ג', תורת הסוד.

ומעתה מאחר והקב"ה רצה ליתן להם רק ב' החלקים שבתורה, חלק הפשט וחלק הסוד, ואילו חלק הפלפול למשה בלבד, שהוא היה מוכן לזה, קבע להם הכנה שני ימים, אך משה שנהג בה טובת עין ונתן לישראל גם את חלק הפלפול, הוצרך להוסיף עוד יום אחד כדי שיהיו עצמם גם לחלק זה הנוסף, וכמו שכתב המלבי"ם ששלושת הימים הם לבוא לקדושה המשולשת לקבל את ג' החלקים.

ונמצא שלא היה כאן ויכוח כביכול אם צריך שנים או שלושה ימים, אלא שמאחר ומשה הוסיף שיקבלו גם חלק זה, הוצרך להוסיף להם עוד יום של הכנה, ולכן הסכימה עמו שכינה שלא שרתה עד היום השלישי. ונמצא שדחיית יום מתן תורה לא היתה בגדר ביטול תורה, אלא אדרבה, 'ביטולה זהו קיומה', שעל ידי כך זכו בחלק נוסף בתורה. וכשנתבונן נראה עוד, שענין זה גופא שהוסיף משה יום מדעתו - היה בכח הפלפול שניתן לו, על ידי שדרש את הפסוק 'היום ומחר', ועל ידי כך נתנה גם לישראל שהכינו עצמם לכך.

פרשת נשא

ברכת כהנים באהבה

דְּבַר אֵל אֶהְיֶה וְאֵל כְּנִיזָה לְאֹמֶד כֹּהֲנֵיכֶם
אֶת כְּנִי יִשְׂרָאֵל אֲמַד לָהֶם (ו', כג)

הנה נוסח הברכה בברכת כהנים הוא לברך את עמו ישראל "באהבה", והטעם לכך הוא מפני שהמצוה לברך היא רק אם הוא באהבה לציבור והם אוהבים לו, ובלי זה אין מברכים, וכמבואר בזה"ק והובא במג"א (סי' קכ"א סק"ח) שאסור לישא כפים כששונאים הוא לקהל או קהל לו, וזוהי סכנה לישא כפים כששונא לקהל. (ולשון ה"עטרת דקנים" שם הוא שיש

לכהן הזה 'סכנה גדולה').

סיפר הגאון הגדול רבי משה שמרנבוך שליט"א מעשה נורא בענין זה, שאירע בבית מדרש שהתפלל בו בצעירותו בירושלים, שכהן אחד מן המתפללים הכריז לאמור שהוא שונא את הרב שם, וכאשר הזהירוהו שלא ישא כפיו, כמבואר בזה"ק, לעג אותו כהן על כך, באומרו שאת הרב הזה מותר לשנוא ולא דיבר הזוה"ק כנגדו דא. והנה למרבה הפלא בו בלילה ממש נפטר הכהן ההוא ושכב חיים לכל חי באופן פתאומי אף שלא היה חולה מעולם, והציבור ראו בזה מופת שמוכיח את קדושת דברי הזוה"ק והפוסקים שהביאו דבריו.

והוסיף הגרמ"ש שליט"א, שמדברי הזוה"ק הנ"ל למדים, שמה שהכהן מברך אינו משמש רק כצינור בעלמא, דאם כן מה כל כך קפידא יש בכך, הא אם אין זה באהבה לא תחול הברכה, ואמאי יכול למות מזה, אלא כי יש לו כח של הברכה בעצמותו,

וכשיכול לאהוב ולגרום טובה ואינו עושה הרי הדבר חמור עד למאוד.
ובזה ביאר גם את סיבת מותם של תלמידי רבי עקיבא על שלא נהגו כבוד זה בזה, לפי השגתנו, כי אם יכול לאהוב יותר ואינו אוהבו - הוי בכלל שנאה.

הקדמו העולות לחטאות?

כָּכָשׁ אֶחָד בֶּן שָׁנָה לְעֵלָה. שְׁעִיר עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת (ו', טו-טז)

קושיה אלימתא התעוררה בבי מדרשא; היתכן שבקרבת הנשיאים הוקרבה העולה לפני החטאת? והלא הלכה פסוקה היא (ובחים ז.) שבכל מקום החטאת קודמת לעולה?

ואמנם בגמרא (ובחים שם) שאלו על כך מן הפסוק הנאמר לגבי יולדת (ויקרא יב, 1) שבו הוקדמה העולה לחטאת, ותיירץ רבא: "למקראה הקדימה הכתוב", ופירש רש"י: "שתהא נקראת בענין תחילה, אבל בעבודתן חטאת קודמת, וכדאמרן מזה בנה אב". עכ"ל. אמנם התוספות על אתר התקשו בהבנת דברי רש"י, שהלא מה שנכתב בפסוק - גלוי לעין כל, וכל השאלה היתה מדוע אכן העולה כתובה בפסוק קודם בעוד שהקרבתה רק לאחר החטאת. נויש המבארים, שהיא גופא החשיבות שנתנה התורה לעולה, שתהא נקראת בפסוק תחילה. ועיין טור וש"ע (אורח סי' א') שיש להקדים בשחר את קריאת פרשת העולה לפני פרשת החטאת.

והתוספות שם הביאו את פירושו של רבינו חיים שהכוונה בדברי רבא "למקראה הקדימה הכתוב" היא, שעל אף שהקרבת החטאת קודמת, מכל מקום יש להקדיש תחילה את העולה. ומעתה יתכן, שגם בקרבנות הנשיאים כך הוא הביאור, שלפי רש"י, גם כאן מה שהעולה כתובה

תחילה - היינו רק 'למקראה', כלומר שרק בפסוק נכתבה העולה קודם, אך בפועל הוקרבה לאחר החטאת. שהרי זהו כלל בכל התורה שלמדו 'בנין אב', שגם היכן שהעולה כתובה תחילה - קריבה היא לאחר החטאת. ואילו לפי פירושו של רבינו חיים יש לומר שהנשיאים הקדישו תחילה את העולה, ועל כן נכתבה לפני החטאת אף שהוקרבה לאחריה.

ועל כל פנים לפי כל האמור נמצא, שגם אצל הנשיאים הוקרבה החטאת תחילה.

ואולם מצאנו בספר 'שאלות הכהנים' להגאון רבי רפאל הכהן מזהמבורג זצ"ל (עמ' לה, בחידושי לוחמים קרא.) שכבר עמד בקושיא הנ"ל, וכתב ליישב שאכן בקרבנות הנשיאים - באופן יוצא מן הכלל - הוקרבה העולה לפני החטאת.

והטעם לזה, כי הנה כתיב להלן (וי, 18) "כָּל הַבָּקָר לְעֹלָה שְׁנִים עֶשְׂרִים פָּרִים אֵילָם שְׁנִים עֶשְׂרִים כִּבְשִׂים בְּנֵי שָׁנָה שְׁנִים עֶשְׂרִים וּמִנְחָתָם וְשִׁעִירֵי עִזִּים שְׁנִים עֶשְׂרִים לְחַטָּאת. וְכָל בָּקָר זָכָב הַשְּׁלָמִים עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה פָּרִים" וגו'. ויש לדקדק טובא, מדוע לא כתוב גבי שלמים 'ומנחתם' כמו בעולות, הלא גם שלמים טעונים מנחות ונסכים, כמבואר בפרשת שלח (במדבר טו, ח)?

ואולם כתבו התוספות (ובחים קרא. ד"ה לדבר) שיש חילוק בין יחיד לציבור, שדוקא ציבור הקריבו נסכים במדבר. ולפי זה אתי שפיר, שאף שקרבנות הנשיאים היו קרבנות יחיד, אפילו הכי היו יכולים להקריב נסכים עם העולות, כי קיי"ל שקרבנות הציבור רשאי היחיד לנדב ולמסור לציבור.

ולפי זה יש לומר, שהנשיאים רצו להביא העולות עם הנסכים, ולכן היו מוסרים לציבור העולות שלהם, ושפיר היו יכולים להקריב הנסכים, אבל בשלמים לא היו יכולין למסור לציבור, שהרי אין ציבור מביאים שלמים (חזן מכבשי עצרת), ולכן לא כתיב 'ומנחתם' גבי שלמים, כי לא היו באים נסכים עמהם, משום שלא קרבו נסכים בקרבן יחיד,

והשלמים היו קרבן יחיד. ומעתה יש לבאר היטב הטעם למה הקריבו הנשיאים את העולות קודם לחטאת, בניגוד לכל מקום שחטאת קודמת לעולה. שכן נתבאר שאת העולות מסרו הנשיאים לציבור, ואילו את החטאת לא היו מוסרין לציבור, וכן משמע בספרי. ולפיכך, כיון שהיו העולות של ציבור - דין הוא להקדימם לקרבן יחיד אפילו אם הוא חטאת. ועיי"ש שהביא ראייה לכך מהגמרא בהוריות (יב.).

מהלך נוסף על דרך דרוש כתב בזה בספר 'חסד לאברהם' (להגר"א שפירא זצ"ל, ווראנוב תר"ץ), על פי מה שאמרו שהסיבה שבכל מקום החטאת קודמת לעולה הוא משום שהעולה באה על חטא שבמחשבה, ואילו החטאת על החטא במעשה, ולפי שהעונש על המחשבה אינו גדול כמו העונש שיש על מעשה העבירה, וכמבואר בקידושין (לט:) שאין הקב"ה מצרף מחשבה למעשה, לפיכך החטאת קודמת לעולה.

ולפי זה יש לומר, שלגבי צדיקים שעמם מדקדק הקב"ה כחוט השערה (בי"ק ג.) - בהם גם המחשבה היא כמעשה, ונענשים עליה כמו על המעשה. ויען שהמחשבה קודמת לכל מעשה, לכן עולתו הבאה על המחשבה - קודמת לחטאתו שבאה על המעשה. ולפיכך הנשיאים שהיו צדיקים, שפיר הקריבו את עולותיהם קודם לחטאותיהם.

ובזה ביאר עוד מה טעם נזיר שמלאו ימי נזרו - מקריב את עולתו לפני חטאתו, בעוד שנזיר שנטמא מביא את חטאתו תחילה, ככל חטאות שקודמות לעולות הבאות עמהן. שכן נזיר שסיים את נזירותו בטהרה ונקרא 'קדוש' - הרי המחשבה לדידו היא כמעשה, ולכן מקדים הוא להקריב את עולתו לפני חטאתו. ונמה שנצרך כלל לקרבנות, יעויין מה שביאר הרמב"ן[.]

כי הם חיינו • הרב יעקב צביאלי

מתקבלת בברכה, נתפשת כיוזמה. ומשה מבשר בשמחה עצומה, השגה המטרה, זכינו לתקומה. "היום הזה נהיייתם אמה!"
בהקדמת נעשה לנשמע
עטרנו עדי עדיים.
ובחגירת כלי מלחמה -
הוכחנו שהיא החיים.

מארסה לנו - בחפה? והיננומה,
דעתנו עליה? מקימה עד תגומה,
והיא עלינו? - כאם רחומה,
מחכימת פתי¹¹, פוקחת סומא,
מנוכחת לב¹², נפש אטומה"
ומשפט המחץ - הנחתת המהלמה
"השלטת שבטך - על שום-מה?!"
המלים הפוטות, ההתנסחות האִימה,
בסגנון היצירה - צרוב הטראומה,
במחירו הכבד ותוצאתו העגומה,

והפקדה בדחילו, ספונה ותחומה,
למשמרת מקבלי המעשר והתרומה,
מורי המשפט, פותרי תעלומה,
נוצרי הברית, מישרי עקמה.
אלא, שהצעד המתבקש עורר מהומה,
לאחר התעשתות העדה ההמומה,
מול רועה נצבה כאִלמה,
עלבונה גלתה מלבא לפמא:
"התורה כלה - מגלות או חתומה",
מפנינים יקרה⁵, לאין ערוך ושומה,

עגלת ההיסטוריה לזמן רתומה,
התרחשויות אוצרת בהלוכה לתמה,
מפלן תעדה כמות ועומה,
אחת מהנה מתקופה קדומה,
אלמלא נכתבה, לא היתה מדמה.
במקרא כלו נסתם מקומה,
במדרשים שבידינו - לא הזכר מאומה',
ורק הייליגער רש"י - הותיר רשומה:
כשכתיבת התורה הגיעה עד תמה,
נכרכה בשיראין³ - יריעה רקומה,

1. בילקוט שמעוני דברים פרק כז מובא כעין זה בשם מדרש אלה הדברים וזוטא
2. הייליגער רש"י סוף פרשת כי תבוא
3. שבת קלג.
4. גיטין ס.
5. הוריות יב.
6. סנהדרין נז.
7. פרקי דרבי אליעזר פרק מא
8. ע"י כתובות יז:
9. עירובין נד: על הפסוק 'איילת' וגו'
10. שם סיפא דקרא
11. תהלים כט
12. בבא בתרא יב:

"שלמדתי תורה ונתרוממתי"

דברי חיזוק שנפסרו בערב חג השבועות
תשפ"א, בהיכל ישיבתו הקדושה "באר
מרדכי" מודיעין עילית

זקניך ויאמרו לך

מכבשונם של רבותינו
מעתיקי השמועה

הגאון הגדול רבי ברוך שמואל הכהן דויטש שליט"א

זכירת מתן תורה בחג השבועות - הזדעזעה מה היה אי לא לא היה יומא

בגמרא (פסחים ס"ח ב) אמרינן: "רב יוסף אמר: אי לאו האי יומא כמה יוסף איכא בשוקא". ופירש רש"י "אי לאו האי יומא - שלמדתי תורה ונתרוממתי - הרי אנשים הרבה בשוק ששמן יוסף, ומה ביני לביןם". רב יוסף הודה ושם שמה רבה ביום חג השבועות על כך שנתגדל ונתרומם ע"י התורה.

והנה בשבועות אנו אומרים בתפילה "יום מתן תורתנו", ולכאורה צריך ביאור מהו יחודו של יום שאנו מזכירים בו בייחוד את מתן תורתנו, והרי זכירת מת"ת היא אחת המצוות התמידיות בכל יום, וכמו שכתב הרמב"ן בספחמ"צ (במנין המצוות ששכחן הרב, שכחת הלארץ ב') שישנו חיוב לזכור את מעמד הר סיני בכל יום ויום, ולשונו "שנמנענו שלא נשכח מעמד הר סיני ולא נסיר אותו מדעתנו אבל יהיו עינינו ולבנו שם כל הימים, והוא אמרו יתעלה (ואתחנן ד, ט) "הַשְׁמַר לְךָ וּשְׁמֹר נִפְשְׁךָ מֵאֵד פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ וּפֶן יִסּוּרוּ מִלְּבָבְךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ וְהוֹדַעְתָּם לְבָנֶיךָ וּלְבְנֵי בְנֶיךָ" וגו'". וא"כ צריך ביאור מהו המיוחד בחג השבועות אשר נאמר בו זכירה והזכרה מיוחדת למתן תורתנו.

הביאור בזה נראה, שהנה לגבי יציאת מצרים אמרו במשנה (פסחים קט"ז ב), וכן אנו אומרים בהגדה: "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים". וגם בזה צריך לבאר שהרי המצוה לזכור יציאת מצרים אינה מיוחדת דווקא לחג הפסח, אלא בכל יום ויום אנו מצווים להזכיר יציאת מצרים. אלא המיוחד בחג הפסח הוא מצות זכירה מה היינו לִלְאָא יציאת מצרים, שהיינו משועבדים לפרעה במצרים עד היום, והיינו שהזכירה איננה רק על עצם הדבר שיצאנו ממצרים אלא איך היינו לולא היציאה ממצרים, ואת זה אנו אומרים "חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים" - שזכור וישים בלבו את הידיעה וההרגשה שלולא היציאה ממצרים "הרי אנו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים".

כמו כן יש לבאר בעניינו של חג השבועות, שאף בזה אין זכירת מתן תורה ומעמד הר סיני המיוחד ליום זה רק על עצם המעמד ונתנית התורה, אלא מה היינו וכיצד היתה דרגתנו לולא מתן תורה, ומה התורה נתנה לנו.

זהו מה שאמר רב יוסף "אי לאו האי יומא כמה יוסף איכא בשוקא", וכמו שאומר רש"י שלמדתי תורה ונתרוממתי, האמורא רב יוסף עשה את החשבון חס ושלום מה היה לולא האי יומא, איך הוא ואיך עם ישראל היה נראה לולא מת"ת, וכמה

עם ישראל גדל והתרומם ע"י התורה.

וכשם שביציאת מצרים בכל דור ודור חייב אדם לראות עצמו כאילו יצא עתה ממצרים, דהיינו שכעת הנני יוצא ממצרים, כיון שלולא יציאת מצרים שארעה אז היינו עבדים עד היום, כך גם בשבועות אנו צריכים לזכור ולהזכיר איך היינו נראים לולא מתן תורה, מה היינו לולא מתן תורה, וכביכול אנחנו מקבלים כעת מחדש את התורה.

זהו יסוד גדול בענין זה של זמן מתן תורה, לזכור שלא רק קבלנו את התורה, וממילא את כל המצוות, אלא תורה זה כפי שאנו אומרים: "אתה בחרתנו מכל העמים"; "קדשתנו במצוותיך"; "ורוממתנו מכל הלשונות". נהיינו מרוממים.

וכמו שכתוב בפרשת מתן תורה "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש", ומפרש רש"י: "כהנים - שרים". הקב"ה אומר לעם ישראל: ע"י התורה אתם תהיו לעם ישראל אחר, סוג של שרים, סוג של מלכות. התורה משנה בעצם את כל האדם, בלימוד התורה האדם מתעלה, וזהו מה שרב יוסף אמר אי לאו האי יומא כמה יוסף איכא בשוקא.

כבוד ת"ח - הכרה במעלתם המיוחדת משאר בני האדם

ישנו דבר נפלא ברמב"ם. חז"ל אומרים (ב"מ פ"ה, נדרים פ"א) "על מה אבדה הארץ - על שלא ברכו בתורה תחילה", וידוע מה שאומר רבינו יונה (הובא בר"ן נדרים שם) שהם לא הכירו והבינו את החשיבות המיוחדת של עצם לימוד התורה כמטרה בפני עצמה, וחשבו שזה רק היכי תמצא לדעת את המצוות, ועל זה נענשו - על חסרון הידיעה וההרגשה בערכה של תורה כתכלית בפני עצמה.

אמנם, הרמב"ם אומר פירוש מיוחד. דהנה ידועה שיטת הרמב"ם שברכות התורה אינם מ"ע מן התורה, ולא מנה ברכות התורה למ"ע, ופירשו נושאי כליו בדעתו דס"ל חיובם רק מדרבנן. והקשה השאגת אריה (ס"ז כ"ד) שאם חיובם רק מדרבנן כיצד יתכן שנענשו ע"כ בחומרה כה רבה. אמנם, הרמב"ם בתשובות (פאה"ד סי' מ"ב, והובא בשיטמ"ק ב"מ פ"ה) מבאר באופן אחר את מאמר חז"ל: ישנו דין שבקריאת התורה צריך להקדים את הת"ח לפני עם הארץ (ע' גיטין נ"ט), וזהו הפירוש שלא ברכו בתורה תחילה - שלא כבודו את התלמיד חכם לקרוא ראשון בתורה, וע"ז הגיע העונש.

דהיינו שמחמת החיסרון בכבוד תלמידי חכמים, שהוא חלק מכבוד התורה עצמה, לדעת שת"ח זה כמו שאומרים חז"ל (הוריות י"ג) "יקרה היא מפנינים" - מכה גדול שנכנס לפני ולפנים", והיינו שהתורה מכניסה את האדם לפני ולפנים, ממילא אם לא מכירים בחשיבותו של הת"ח אזי חסר בכבוד

התורה, וממילא מגיע העונש.

הביאור בכל ענין זה של "כבוד" התורה, "כבוד" תלמידי חכמים. - ראיתי בעבר בספרו של רבי מנשה מאיליא (אלפי מנשה ח"ב פרק ט"ו) שכותב: "הנה בתחלת העיון, ענין הכבוד היא הנאה של הבל ולא יועיל, ואם אחד יש לו כל טוב, וכמה מעלות המגיעות אותו להשגת טובו, מה איכפת ליה אם היא נבזה בעיני אחרים שאינם יודעים מטובו ומעלותיו, אדרבה זה יהיה טובתו שלא יתקנאו בו ויהי בידו טובו". - אלו דברי הבלים, כך הוא אומר.

אמנם, אומר רבי מנשה, אי אפשר להתעלם מכך שישנו ערך כזה, התורה מצווה על הכבוד, ישנו דין כבוד מלך, כבוד תלמיד חכם, וצריך להבין הענין בזה.

אלא, "הלשון כבוד הוא מלשון כבד, היפוך הקלות", מבאר רבי מנשה. אדם שאינו מכובד 'קל' לעבור על דבריו, אך אדם מכובד 'כבד' וקשה לעבור על דבריו. וממילא אדם שמכבדים אותו ומכירים בכך שהוא אם יותר חשוב זה וכבוד אמיתי, כיון שזה גורם שדבריו יתקבלו, שהוא ישפיע.

היסוד לכבוד התורה - הידיעה שאין צורה לאדם בלא תורה

כמדומה שזוהי נקודה שצריכים לחזק אותה. ראשית כל לדעת, כמו שתמיד היה מרן רבינו הגר"ש אויערבאך זצוק"ל חוזר ואומר כיצד אביו הגדול מרן הגר"ש זצוק"ל חייבם בלדותם: רק לא להיות עם הארץ! תמיד היה אומר להם, תדעו שהדבר הכי גרוע בחיים זה להיות עם הארץ ותדאגו לכך שלא תהיו עמי-ארצות. כך היה החינוך כסדר, שעם הארץ זהו הדבר המבזזה ביותר שאפשר להיות, וממילא צריך ללמוד ולנצל כל רגע בכדי שלא להיות עם הארץ.

וכמו כן ידוע על רבים מגדולי הדורות שכאשר היו מפרעים ומפסיקים אותם מלימודם היו מתבטאים: 'רוצים אתם שאהיה עם הארץ? !' עם הארץ הינו אדם פחות ומבזזה. חז"ל האריכו בדברים על פחיתות דרגתם של עמי הארצות (ע' פסחים מ"ט). וזהו הפחד מלהיות עם הארץ.

הביאור בזה הוא, שאדם שלומד וכל החושים שלו משועבדים לתורה הוא נעשה לאדם יותר מרומם, הוא נעשה לאדם יותר נעלה. וכמו שאמר רב יוסף אי לאו ההוא יומא כמה יוסף איכא בשוקא, אי לאו ההוא יומא יש סתם "יוסף" ויש אנשים שהם 'רב יוסף'. את זה הוא אמר. וכמו שרש"י אומר למדתי תורה ונתרוממתי.

האדם צריך להרגיש שעל ידי התורה הוא יותר מרומם, הוא יותר נעלה, וזה מה שנאמר ויגבה לבו בדרכי ה', אין זה גאווה אלא להרגיש את החשיבות

לראות את מה שמעבר, אמנם אם יעמוד מלמעלה אזי יראה את הנמצא מעבר לו, אך אם הקיר יהיה יותר גבוה אזי גם אם יעמוד למעלה לא יראה, אמנם אדם גדול אפי' כשיש קיר גבוה הוא רואה, - הוא גדול, יש לו מבט אחר. מבט שבמת יודעים שכל החיים הם הבל.

הירידה בימינו - מחמת ההתעסקות המרובה בהבלי העולם

אין צורך להרחיב את הדיבור עד כמה שהיום כל הצורה של החיים וכל ההלך ילך - הכל הבל! כפשוטו. אנשים יכולים לבזבז שעות על פוליטיקה ומחלוקת, מה סובר זה ומה סובר זה, שעות!.. ותשאל אותם אח"כ מה יצא לכם מהשעות האלה, כלום, לא שכנעת ולא השתכנעת, לא הבנת ולא הבינו אותך, - בזבזת ארבע שעות. היום מבזבזים את הזמן על הבל ממש, וזה הדברים שצריכים חיזוק.

אם שואלים באמת מהו הדבר שבאמת הוריד את הדור לדרגה כל כך פחותה שלא שמענו כמותה, אלו הדברים הללו, אנשים חיים בתוך.. אינני רוצה לומר בתוך מה, בתוך כל הדברים האלה, ושומעים את כל הדברים האלה.

הדבר ברור שמי שבאמצע הלימוד יש לו משהו בכיס שמצפצף לו ובכל פעם הוא לא יודע אולי צריך לצאת לחוץ לשמוע מה קרה, שלא יחשוב שהוא שקוע בלימוד, ושלא יחשוב שהוא בכלל לומד! ! אין דבר כזה, זוהי סתירה מוחלטת ללימוד. כל הדברים הללו, כל הנייעס הזה, ועוד דברים, יש הרבה דברים גרועים היום אבל הדברים שבאמת מורידים אותנו לשפל שאין כדוגמתו אלו הדברים הללו. כל דבר שפעם היה לו ערך - נאבד. אין דבר שיש לו ערך, אין דבר בעל חשיבות.

שמעתי מחכ"א, הנה המילה 'מהפכה' היתה בעבר מילה בעלת משמעות, וסמלה דבר היסטורי ורם במעלה: 'מהפכה בענף...' וכדומה, ואילו היום יש 'מהפכה בענף'... 'מהפכה בענף הספרים'... כל דבר נהיה 'מהפכה'. דבר שסימל בעבר משהו בעל ערך כיום הורידו את זה. זה רק דוגמא המסמלת את הירידה העצומה. ממש היום ראיתי איך שמפרסמים ארבע עמודים בעתון על 'לבן'... כל הדברים האלו פשוט מורידים אותנו לשפל שאין כדוגמתו.

זהו הדבר שיש לנו להתחזק. להתנזר מה שיותר מדברים אלו, וכמו נזיר שמתנזר מין כך להתנזר, ולהבין שזהו הדבר שמונע את השקיעות בתורה. אם שואלים במה צריך להתחזק הרי שבוה צריכים להתחזק. וממילא ע"י זה אפשר להתחזק בתורה, ובחג השבועות לקבל את התורה מאהבה. וד' יהיה בעזרנו.

וחשוב אולי אפשר לעשות כך ואולי כך, וכך כל היום כולו הוא שקוע במסחר, משא"כ שאר פועלים שאינם טרודים כל העת בענייני עבודתם. אנו צריכים להיות כסוחרים כלפי התורה, עובדה היא שמי שהוא סוחר אי אפשר לדבר עמו בעניינים שאינם קשורים לתחום המסחר שלו, וכך אנחנו צריכים להרגיש בלימוד התורה, להיות כמו "סוחר" ולא כמו "עובד", שהתורה תהיה העסק שלנו כל הכ"ד שעות.

זהו שהיה רבינו הנצי"ב אומר שמתמיד פירושו מי שאוכל בזמן וישן בזמן ושאר כל הזמן הוא לומד, והיינו שחורף מצרכי הגוף הכל משועבד לתורה. ואני חוזר ואומר תמיד, דברים אלה לא בשמים היא ולא מעבר לים היא. אצל רבותינו ראינו דוגמא מה נקרא להיות שקוע בלימוד. מי שזכה לראות את רבינו הגדול מרן הרב שך זצוק"ל, כיום הדור כבר לא יודע אפילו, ביום שלישי הוא היה אומר שיעור בישיבה, ומיום שני אחרי צהריים כבר לא היה עם מי לדבר, כל כולו היה שקוע לגמרי בזה. ראינו את זה בישיבה בכל שבוע, לא ידעו איפה הוא נמצא, ממש פשוטו כמשמעו לא היה עם מי לדבר. הוא היה באמת שקוע, ראינו מה זה להיות שקוע בתורה, הוא לא היה שם לב לשום דבר אחר, כשהיינו באים אליו היה אומר לנו כבר שבוע אני לא ישן, היה אומר לנו את הקושיא, ובגלל הקושיא הזאת כבר שבוע אינני ישן. הרב שך אמר שיש לו כדורי שינה שאותם הוא לוקח כאשר הוא לא מצליח להירדם. מחמת העיון בסוגיא, פשוט היה קשה לו להירדם. באמצע הלילה ראינו אותו פתאום עולה למעלה לישיבה לראות איזה ספר. ממש היה אפשר לראות מה נקרא להיות שקוע בלימוד.

"עמל התורה מתוך יסורים שאין לתארם"

יש באגרות החזו"א דברים נוראים, בקשו ממנו לבוא לאיזו אסיפה מאוד חשובה, והוא אמר שאינו יכול לבוא, וכתב להם יודע אני שזה שאינני בא יכול להביא לידי רינונים, יכול להביא לחשדות, אך ברצוני לומר לכם - הלשון של החזו"א - "מי שעמל בתורה מתוך יסורים שאין לתארם", כך לשונו, דבר זה נותן לאדם מבט לגמרי אחר, וזוהי זכותי שיש לי מבט יותר מרומם, ואתם לא תוכלו להבין זאת.

החזו"א לא אמר שזה בגלל העיון והבקיאות בכל התורה ממש, אלא זה בזכות עמל התורה מתוך יסורים שאין לתאר ואין לשער, ממילא יש לי הזכות שיש לי מבט אחר ממה ששאר האנשים חושבים. ממה זה בא - מעמל התורה מתוך יסורים שאין לתארם. מתוך זה ישנו המבט של אדם גדול. שמעתי פעם להגדיר מהו מבט של אדם גדול, זה כמו שיש קיר בגובה כמה מטרים, והעומד מול הקיר אינו יכול

של קבלת עול תורה, ושבלעדי זה מאבדים את כל החשיבות.

ידועים דברי הגמרא (שבת פ"ח) שהקב"ה אמר לישראל אם אתם מקבלים את התורה מוטב ואם לאו אני מחזיר את כל העולם כולו לתוהו ובוהו. כוונת הדברים, אין זה איום והפחדה בעלמא, אלא שאם אינכם מקבלים את התורה ממילא אין כל תכלית לבריאה, וממילא הכל חוזר לתוהו ובוהו. דעו לכם, אמר הקב"ה, שאם אינכם מקבלים את התורה הכל חוזר לתוהו ובוהו. וזה הה"א של יום השישי, כנגד ו' בסיון שבו נתנה תורה. אם אתם מקבלים את התורה אתם נהיים לעם חכם ונבון, כמו שמשה רבינו חוזר ואומר, ואם אינכם מקבלים את התורה אזי הכל אינו שווה מאומה.

וכי ישנו אדם שלא ירצה לקבל את התורה? ! אם יאמרו לאדם על דבר מסוים עם תעשה אותו אתה חי ואם לאו תמות, וכי הוא לא יעשה? זו היתה הכפית הר כגיגית, הקב"ה הראה לישראל שהם מוכרחים לקבל את התורה, בלעדי זה חיייהם אינם חיים.

חז"ל אומרים (אבות פ"ז) "כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה... ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים". מלבד כל הדברים האמורים שם נאמר שהתורה 'מגדלתו ומרוממתו'. כל אדם העוסק בתורה כפי שצריך לעסוק הוא נעשה לאדם אחר, הוא נהיה מרומם. וכמו שכתב החזו"א שתלמיד חכם אמיתי הוא כמלאך בין בני אדם.

הגדלות והרוממות - אך ורק מתוך שקיעות בתורה

אמנם לכל זה ניתן לזכות רק על ידי שקיעות בתורה. ברצוני לפרש לכם, מהי שקיעות בתורה. אמש נשאלתי, כיצד ניתן למדוד אדם האם הוא שקוע בלימוד? והשבתי, שהתרומת הדשן (סימן מ"א) שואל על מה שנאמר בגמרא (ברכות ל"א) "אין עומדים להתפלל אלא מתוך הלכה פסוקה", והטעם שאם יעמוד להתפלל תוך כדי לימודו שמא ימשיך ויעיין בדברים בשעת תפילתו, ומקשה התרומת הדשן שהרי אסור להרהר בד"ת במקומות המטונפים, וא"כ מדוע לא נאמר בגמרא שאין להכנס למקומות אלו אלא מתוך הלכה פסוקה, שאל"כ שמא ימשיך ויהרהר בד"ת בהיותו שם. כך הוקשה לתרומת הדשן.

מי שמרגיש שאם יכנס למקומות אלו הוא יחשוב בלימוד בעל כרחו, הוא נקרא שקוע בתורה. אך מי שכאשר סוגר את הגמ' אינו חושב על תלמודו הוא לא שקוע בתורה. המדד כמה האדם שקוע בתורה הוא, שאם בא משהו להפסיקו הוא מרגיש שהוא לא יכול, הוא חייב ללמוד.

אם בחרו נמצא במצב שכאשר נגמר הסדר, אזי מבחינתו עכשיו זה 'זמן אכילה', עכשיו זה 'זמן שינה', עשיתי את המוטל עלי... הרגשה זו היא כמו של פקיד בבנק, סיימתי את זמן העבודה, פקיד חושב כל היום על העבודה שלו? לא, הוא סיים את העבודה וחוזר לביתו.

חז"ל אומרים (ילקוט"ש נצבים תתק"מ) "התורה לא תמצא לא בסחרנין ולא בתגרנין", ושמעתי ממורי ורבי הגאון רבי יוסף דוב הלוי סאלאוויצקי זצ"ל להקשות, מדוע דווקא ב'סחרנין' לא תמצא התורה? למה לא כתוב שלא תמצא באינסטלטורים ובפקידים ועוד ועוד, מדוע דווקא בסחרנין? אלא, ביאר מו"ר זצ"ל, שהסוחר כל המעת לעת הוא שקוע במסחרו,

”וכשמת שמואל הקטן תלו לו מפתחו ופנקסו בארוננו מפני שלא היה לו בן, והיה רבן גמליאל ורבי אלעזר מספידין עליו, ואמרו על זה נאה לבכות ועל זה נאה להתאבל, כשהמלכים מתים מניחין כתריון לבניהם, עשירים מתים ומניחין עושרם לבניהם, שמואל הקטן נטל כל חמדות של עולם והלך לו” (מסכת שמחות פ”ח ה”ז; מובא ברא”ש מ”ק פ”ג ס’ פא)

פנקסו של שמואל

נגיעה בקצה המטה מיערת הדבש: אסופת פנינים יקרים מתוך מכתבים נדירים מכת”י מרן רבינו ה”דרכי שמואל” זצוק”ל שראו אור לראשונה זה עתה במאסף ”ישורון” • נטפי חיזוק מרוממים, הדרכות ודברי מוסר

מנחם נוביגורצקי

מבני משפחתו הרוממה. ביניהם אחיו הגאב”ד דטבריה הגאון הגדול רבי אברהם דב זצוק”ל, אחיינו ובן דודו הבחור הקדוש אהרן מאיר אויערבאך הי”ד, יבלחט”א תלמידו הגאון רבי ליפא געלוורעטה שליט”א ועוד. קובעת ברכה לעצמה התכתבות נוספת ארוכה בת עשרות עמודים הכוללת משא ומתן בכמה סוגיות קשות בש”ס, עם תלמידו המובהק אבי מורי הגאון הגדול שליט”א, ראש ישיבת היכל יוסף שלום.

נוספו גם מכתבי מוסר וחיזוק שונים, מן החדש ומן הישן, שנכתבו לבני הישיבה הקדושה. וכאמור כל ההתכתבויות ומכתבי החיזוק הינם פן נוסף שלא היה מוכר עד כה.

מבין שאר חלקי המדור הנפלא ראוי להזכיר עוד את הקונטרס המקורי רוב וקרוב, שכבר נדפס לראשונה בספר ”בלבת אש”. עליו כתבתי שם: ”לפני מספר שנים זכיתי להגיש לפני רבינו זצוק”ל קונטרס רחב בסוגיא דרוב וקרוב” במס’ בבא בתרא, פרי העתקה מדויקת מתוך מחברתו של רבינו זצוק”ל על סוגיא זו. ההעתקה נעשתה ע”י אאמו”ר שליט”א בבחרותו כאשר קיבל מאת רבינו זצוק”ל את המחברת בהשאלה.

בשולי העמוד הראשון נכתב: ”מפיו [של רבינו] שמעתי כי יסודי הדברים שבו הם מימי חורפו של רבינו שליט”א, כאשר למד בישיבת עץ חיים” לפני הגאון רבי ישעיה וינוגרד זצ”ל, בעל שערי זיו. מנהגו של אותו גאון היה שהיה מבקש מאת התלמידים, כל אחד בתורו, שיכתוב אחת השמועות ויכתוב מה שהעלה בלימודו, ועל יסוד אותם דברים היה משתית את השיעור, מותיב ומפרק וכו’. בגורלו של רבינו שליט”א נפלה סוגיא חמורה זו של רוב וקרוב, ואותם הדברים שעלו בלימודו באותה שעה, הם אכן השתיה לקונטרס זה שחביב עליו מאוד.”

שליט”א, והלה נאות עוד באותו השבוע לשים פעמיו לביתו ולבוא עמו בדברים. הגאון שליט”א קיבלו בסבר פנים יפות כדרכו, והתייחס בכבוד רב לבקשה, העלה זכרוננו של אבי מורי שליט”א מאותם ימים רחוקים באיתרי לטובה [למדו באותה תקופה, אף שהלה קדם לו ומבוגר ממנו בכמה שנים], ואף הראה לו את הספר ’בלבת אש’ שהיה מונח על שולחנו באותה שעה. אולם למעשה לא מסוגל היה להעתר לבקשה, ולו לשלוח את המכתבים ”לראותם בלבד”. תחושת החמצה עזה מילאה אותי, אך נבלעה במרוצת הזמן. נתגלגלו הדברים, ועם הופעתו של קובץ ישורון החדש, נמצאים בו כל אותם מכתבים נפלאים, ”גל עיני” – ל”ג מכתבים מלאים מזן אל זן באוצרות הרוח של רבינו זצוק”ל. המכתבים כתובים, אמנם, בקיצור ובתמציתיות, אבל מכילים עושר עצום ונשגב. בירורי סוגיות, ליבוי שמועות, הדרכות נדירות, תביעות נשגבות, ”הרגשים”, ומעל הכל – המסירות והקשר עליון דאורייתא שהוא הבריח התיכון העובר בכל האגרות.

גדולי תלמידי רבינו זצוק”ל שנתוודעו למכתבים הללו ולתוכנם השתאו ונרעשו מתוכנם, והביעו התפעלות גדולה. חלקם אמרו שהתגלה להם ”פנים חדשות” בדמותו רבת האנפין והגוונים של רבינו זצוק”ל, ונחשפו בפניהם רובדים נסתרים שלא הכירו עד כה, בבחינת ”גילה טפחיים”. המכתבים שרובם מלפני כיובל שנים ונפרשים על תקופה של למעלה מעשור, כוללים הארות ויסודות בעשרות רבות של סוגיות ונושאים במרחבי הש”ס.

אוצרות גנוזים ומסודרים

אל אלו צורפו מכתבים נוספים לוחיקי תלמידיו של רבינו ולכמה

האסופה הכבירה רבת הכמות והאיכות של ”מכתבי תורה”, ואולי כאן המקום לגולל מעט השתלשלות הדברים בהשגחה עליונה מופלאה. היה זה לפני כטו”ב שנים בסעודת ראש חודש תמוז תשס”ו בביתו של רבינו ה”דרכי שמואל” זצוק”ל, בהשתתפותם של כמה תלמידים, ביניהם הגאון רבי שלום יוסף גלבר שליט”א בעל ’נתיבות שלום’. רבינו שאלני מה לומדים בכולל, ולתשובתי שלומדים מסכת קידושין ועוסקים בסוגיית ”כל שאינו בזה אחר זה אפילו בבת אחת אינו”, פתח רבינו בקושיא על דברי רבינו חיים הלוי בהל’ נדרים הידועים על הקמה והפרה, וכך נרשם אצלי אז מאותו מעמד: ”אמר מו”ר שליט”א זצוק”ל להקשות על דברי הגר”ח הנ”ל, דאם באמת אין שום סתירה שיחול הקמה מצד שחל הפרה אלא מצד שאין כאן נדר שיוכל להפר, א”כ אמאי באמת בב”א לא חל הקמה, ולא דוקא משום דהוי בב”א, אלא מצד דכאשר זה לא בזא”ז הרי יש כאן נדר ושפיר שייך הקמה, ודוק. והראה לי שכן כתב משכבר הימים במכתב לחו”ס, לתלמידו הגאון רבי ... שליט”א.

אכן, באותה הזדמנות הראה רבינו זצוק”ל חוברת כרוכה בכריכה רכה פשוטה, ובה צרור מכתבים שכתב לאורך השנים לתלמידו חביבו שליט”א המתגורר בחו”ל. רבינו משמש ודפדף בחוברת שוב ושוב בחביבה גלויה, פתח והראה לי את הדברים בפנים.

נשתקע הדבר בזכרוני, ולא עלה שוב במחשבתי, עד שבאחד הימים בתוך שנת האבל נתקפתי לפתע בזכרון זה, היה זה כבר לאחר שהוצאתי לאור את ספרי ”בלבת אש”, ומ”מ לא הרשיתי לעצמי לוותר על הזכות לחזות שוב באותם כתבים, ושמא אקבל רשות גם להדפיסם. ולוואי.

יצרתי קשר עם אחד מידידי בארה”ב, מכיר ומודע לאותו גאון

בינו שמואל זכר צדיק וקדוש לברכה ”נטל כל חמדות של עולם והלך לו”, אולם בסילוקו בסערה השמימה ”שבק חיים לכל חי”, הותר לנו – אלפי רבבות תלמידיו ההולכים לאורו, ולכל בית ישראל שהיה להם רועה נאמן – לפליטה לטובה ולברכה, מורשת רוחנית גדולה וכבירה, תורת חיים בכתב ובעל פה, ספרים וחיבורים, מערכות ושיעורים ברוב חלקי התורה והעבודה, מקצתם כבר האירו פני תבל בחיי חיותו ולאחר פטירתו, ועוד רבים אשר בכתובים, ושוקדים עליהם חבר גדולי ת”ח מתלמידיו להתקנים לרפוס. בתוך כל אלו קובע מקום לעצמו ”פנקסו של שמואל”, האגרות והמכתבים הרבים שיצאו מתחת קולמוסו הטהור של רבינו זצוק”ל, הכתובים בלשון עמוקה ועשירה ובטעם זקנים, הנובעים ממעיינות נשמתו המפכים, הטבולים בדם תמצית לבבו – לכן של ישראל, החרוטים בלבת אש קודש, ומאירים לנו דרך ומסילה בגן המבוכה, לאמור: זה הדרך לכו בה. כבר במהלכה של שנת האבל קובצו ונאספו מאות ממכתביו הרבים, לציבור וליחידים, בספר ”דברי כאש”, לחיזוקה וקיומה של תורה ויהדות לשעה ולדורות, והדברים דברי אלקים חיים וקיימים, נאמנים ונחמדים לעד ולעולמי עולמים.

”שמואל בקורא שמו”

בתקופה האחרונה, מכון ”ישורון” מצא לנכון לייחד מדור זכרון מיוחד לזכרו ולכבודו של רבינו זצוק”ל בשם ”שמואל בקורא שמו” הכלול במאסף מו – ניסן תשפ”ג, ומתפרש על פני למעלה משלש מאות וחמישים עמודים מלאים וגדושים בתורתו ובמשנתו המאירה, ובדברים שנאמרו לזכרו הטהור. גולת הכותרת של מדור זה הינה

לימוד בקיאות מאהבת התורה

"מה שהנך כותב כי מרוב צערך על מעוט הידיעה בש"ס באת לכלל טעות בלמודך, אחשוב שזה בגדר שאמרו ז"ל אין אדם עומד על ד"ת אא"כ נכשל בה, כלומר שאינו מכשול לפוקה ח"ו, אלא מכשול שנהפך לדרך העולה מעלה לעמוד על ד"ת, ואשריך שזכית חלקך בין העמלים בתורה. אך לא הבינותי מה שכפי הנראה הנך שקוע כל זמנך בלמוד העיון, ולמה אינך מקדש זמן כמה שלבך חפץ לבקיאות בבחינת למיגמר, וצריך לקבוע בלב האהבה הגמורה לד"ת אף טרם ההשגה בעמק הענינים, וא"ל נתנה לנו תורה מן השמים בהלכות פסקות מבלי מקום לעיון והתבוננות היינו ג"כ שמחים ומתעננים לאין קץ, ואף כשזכינו לתורה עמוקה מני ים בודאי שאנו מצטערים ויגענים לרדת לעומקה, אבל אין זה ממעט מהשמחה בהשגת דברי תורה באיזו מידה שהיא. השי"ת ישם בלבנו אהבתו ויראתו".

דרך לימוד בקיאות

"איני יודע אם צריך להעיר לחכימא דכותיך בדרכי למוד, והואיל והנך גריס ודייק באורייתא טובא פשיטא דאיכא סייעתא דשמיא נפישא, אך מ"מ בנוגע לבקיאות אנסה לכתוב מה שעלה ברעיוני כעת בשעת הכתיבה אולי מן השמיים הדברים, אצלי אופן למוד הבקיאות א"צ להיות באופן שהזריעה והקצירה כאחת דהיינו להשתלט מיד על ידיעות ובקיאות ובאופן כזה אם לא נקלט ונקצר מיד יש אכזבה, אלא הענין כשם שענין הלימוד בעיון להתבונן התבוננות עמוקה ולנתח ולחדור בפרטי וברור ולבון שמעתא וסברא, כך יש ענין למוד להתענג בתכלית התענוג על צורת ההלכה הפשוטה וללמוד בתשוקה הלכות וענינים שנאמרו ונתנו למשה בסיני גם בלי הלבון והברור של ההלכה אלא עצם ההלכות, וכל מימרא והלכתא וכל לישנא דאתמר בגמרא צריך לקבל ולבלוע בדמו ולשמוח כמוצא שלל רב, והשי"ת יטע בלבנו אהבתו ויראתו באמת". (מכתב יא)

"במה שהתלוננת שקשה לך למוד הבקיאות כדאי מאד לנסות ללמוד משניות או טהרות או זרעים ואקוה כי תצליח בזה בע"ה" (מכתב יב)

באם כדאי להעלות על הכתב חידושי תורת

"זה עתה הגיעני יקרת נועם מכתבו, [אף שזמנו מוקדם כנראה שהשליח אחר עיין גיטין סוגיא בזמן ואכמ"ל] ונפשו בשאלתו, ואשרי חלקו שזכה

ומה שמעיק עליך שהנך מרגיש כי אתה רחוק משלמות, זהו הרגש אמתי כל מי שלבו דבוק בתורה וכמה שלומדים יותר הצמאון יותר, ואוהב תורה לא ישבע תורה, ואם כבר זכית לזה מה טוב. ואמנם כבר האריכו רבותינו הרמח"ל זצ"ל בפתיחתו לספר הקל"ח, וכן רבינו חיים מולזין, כי היצ"ר אין לו מנוחה מעסק התורה כי גחלים אתה חותה על ראשו, ועיקר מגמתו לבטל ולהחליש מעסק התורה ולזה צריך לחפוש דרכיו כי לפעמים הבלבול מצד היצר להחליש ח"ו מתיקות נועם התורה, ובודאי שצריך גם תפלה מעומק הלב. וכמדומה לי שלפי לבך ונפשך הנך מסוגל להתעלות בענין התפלה שיהא נקי מדמיון והרגשות הבל ולמצוא מסילות חכמה בשכל מזוקק מן המוח אל הלב ומן הלב אל המוח, ולבקש ולהתקרב אל האמת שאין אמת אחר מלבדו והשי"ת יהי בעזרך בכל הענינים". (מכתב ו)

"מה שהנך כותב כי קשה לך לענות בעניני יומא כעת אם כי זה נכון מאד שאין לדון בענינים כי אם ביסודות מוצקים ובעיון בתוך הסוגיא מ"מ כדאי להרגיל בתרגילי מחשבה להתרכז מהר ולרענן את המוח וכח המחשבה להיות ער ולהתמצנא אות בענינים שכבר נלמד מכבר ולפעמים אפילו בענינים חדשים, והשי"ת יצליח דרכיך לטובה ולברכה". (מכתב כא)

"השי"ת ינחך בעצה טובה בכל ספקותיך - לכאן מרחוק כשהכסף חשוב קשה להתעלם מזה, אם יש לך כולל חברותא טובה סגי (ואם אין איני יודע), ולהתרגל לקבל וללמוד בשמחה מה שלומדים כולל, וההפרעה שקשה להמשיך כלילה הרי בלא"ה מוגבלים, ובאם רוצים עוד יותר והיכן הגבול לראות את המצב המציאותי וללמוד בשמחה וחשק שזהו העיקר - בלמוד הבקיאות כדאי לחזור כמה פעמים על מסכת לקבל איזה קנין שיהי שגור בזה". (מכתב כה)

בכוחות רגש מיוחדים יותר מאשר אחר, צריך להזהר מאד לנצל את זה לטובה ולהגביר כח החלטתו בעבודת ד' ומאד יש להזהר שהשכל והדעת לא יטבעו ולא יסחפו ע"י גלי ים רגשותיו ומעין וכלשון החסיד בחוה"ל שלא יהא רבוי השמן גורם לכבוי הנר, ובודאי שצריך לזה הרבה סיעתא דשמיא לשקול בפלס. צריך מאד לאחר כל השאיפות והרצונות לקבוע למעשה שיעורים בל ימוטו, חוץ משעורי עיון, שעורי בקיאות במשניות ובגמרא לגירסא, ולהיות קובץ על יד ולא להשתוקק לקצור פירות בראשית הצמיחה, כי אם בלמוד בעקביות יום אחרי יום, ולשנן לעצמו שכל רגע הוא נצחי ותכליתי לעד, והרגע שחולף לא יבוא, ולשמוח בלימוד לא רק מבחינת הכנה לתכלית אלא תכלית נצחית ממש, ואין כל מלאך ושרף יכול להשיג את אור הגנוז עבור רגע של למוד התורה, והעיקר למעשה למעשה ממש, וכמובן עם המעשה יכול להצטרף רק לטובה - ולא להפרעה ח"ו - המית ההרגשים והכיסופים. (מכתב לתלמיד, עמ' שכו).

הדרכות בדרכי הלימוד

"אשר שאלת בענין דרכי למוד, האמת אגיד לך כי בלבי והרגשתי כי ב"ה הנך רואה סימן יפה בלמודך, והסדר שלך בלמוד הוא טוב מאד, עכ"פ לע"ע ותמשיך ותתחזק בע"ה בסדר וכאשר קבעת לך עד עתה. ובודאי שלע"ע חלילה לך מלעזוב למוד לשם בקיאות, ובפרט שזה גם בעיון קצת, וכך תמשיך גם בלמוד העיון ולהתעכב בזמן ארוך להתרכז בענין אחד אך גם זה צריך להיות בבחינת בעה"ב דוחק וכאילו עומדים על גבך לזרוך להתרכז ולהתעמק בעיון ולעבור לענין אחר, וכפי ששמענו גם מן הגר"ח ז"ל עד גיל עשרים וארבע ה" תמיד במצב כממהר ולתפוס להספיק לרכוש, ויש ללמוד מזה גם לדידך יתמי דיתמי.

כאשר רבינו זצוק"ל דפדף בקונטרס בנוכחותי, בקשתי ממנו לעיין בהערה זו, ושאלתיו אם הדברים הינם מדויקים, והשיבני, אמנם כן, אך זה לא הכל... ואזי סיפר שהמחברת המקורית שבה כתב את החידושים לא שבה אליו מאז, רבי ישעיה וינוגרד זצ"ל התנצל בפניו כי המחברת אבדה לו ואינו מוצאה. אולם רבינו אמר לי כי היה ניכר שאישתמוטי קא משתמיט, ואיננו מסוגל להיפרד מן המחברת שהיתה חביבה עליו מאוד".

לא ניזיל כרוכלא לציין שאר החידושים של רבינו בלימוד, במוסר ואגדה, חידושי "אבנה דשמואל" מן הגרש"ז, מאמרי גדולי התלמידים שנו"נ בדבריו ועוד.

במסגרת זו בחרנו ללקט אורות ומרגליות הפזורים בין חידושי התורה, דברי חזקוני ומוסר, הדרכה ועידוד, הפותחים צוהר לעולמות טמירים ונשגבים, אליהם העלה רבינו זצוק"ל את תלמידו החביב שליט"א שהעריכו מאד ("ידידי יקירי יתיב בתבנה דליבאי העלוי הנשגב עדיו לגאון ולתפארת", ועוד כהנה). הוספנו מעט מעור מכתבים שנדפסו בקובץ, וסדרנום לפי נושאים. אנו תקוה ותפילה שיהיו הדברים להגדיל תורה ולהוסיף תושיה, לעילוי נשמתו הטהורה.

אהבת התורה ושאיפת קניני התורה

"היטב חרה לי על תחלת מכתבך על המצב רוח וכו', והרי זכית הרבה בקנין התורה ות"ל שכבר כבר זכית גם לשם טוב, ובודאי תעלה מעלה מעלה (יחד עם שמירת הבריאות] שהוא עבודה חביבה לפני ית"ש. [לשון חזו"א]) ואשריך שזכית לכן וכו' וכו'. מתוך כעס אני בא לכלל טעות לדבר אליך שלא כהוגן, חבל חבל שלא שמשת אדם גדול לראות באמת מאהבת התורה ושאיפת קניני התורה, לא בשביל התואר לא בשביל גאון ולא בשביל גדול ולא רשכבה"ג אלא אמת לשם אמת, וכ"כ שעה ורגע שזוכים ללמוד תורה הר"ז מתנה חביבה מוקב"ה ששמענו שום מלאך ושרף אין לו זה, ולא כל יום למדוד בטפחים כמה "גדלתי" כבר וכו' ומזה מקור העצבות והעצבנות - אני חוזר לדבר כהוגן אשרי חלקך בדברי תורה ת"ל זכית הרבה והקב"ה יתן ויחזור ויתן לך עד בלי די ידיך דו"ש וטובתך כל הימים" (מכתב טז)

"לחיות קובץ על ד"

"האדם אשר נטבע מאת בוראו

לעמל בתורה ולחוק עלי גליון, ואני בעוה"ר וכו' ואני איני ראוי ולא באתי למדה זו ליעץ להפסיק להעלות ע"ג הכתב, שמעלותיו מרובות, ומסתמא יש מקום בראש ולב להרחיב החושים לבל יגרום הכתיבה לנתקן מכלי המחשבה והדעת. אם כי ידעתי היטב וגם שמעתי מרבים וכן שלמים שכך המציאות, וביותר יש מהגר"ח ז"ל מולחץ"ן שגם ע"י מסירה לתלמידים נגרם שכחה וזה פלאי, וידעתי שהרב ר' יושע בער ז"ל התאונן בזה לפני אביו הגדול רבינו הגרי"ז ז"ל, והשיב בשעתו שלא יתכן דבר כזה שהרבצת תורה תגרום למעט מקנין תורה, וכפי שבזכרוננו שאז לא זכר מדברי הגר"ח ז"ל, ועכ"פ כדאי [אף שאיני ראוי כלל להציע עצות לר"מ שיחיו] לקבוע זמנים ללמוד תורה לבקיאות בגופי הגמ' וקנין השרשים מהני להזכר ולהגיע לענפים". (מכתב לב)

חזוק בימי ירידה ושפל

"בנוגע לירידה ולמשבר חשבתי ג"כ כי לא ישיגוהו מכתבי לפני העלי", ובכלל זה ניתן יותר בשיחה שבע"פ. ועיקר הענין של העליות והירידות שהרבו לדבר ע"ז בפרט בספרי החסידות יש לו ג"כ מקור ברוח חיים לרבינו הגר"ח ז"ל ע"ש [אולי כוונתו לפ"ג מ"ד], וביחוד הדבר מצוי אצל רבי הכשרון והשאיפה, ודומני שיש בך ג"כ מן התמימות המופרזת המצוי אצל רוב הפקחים וד"ל, והנך חושב על פלוני ועל אלמוני שהם מצליחים וזוכרים ומבינים ולבם פתוח כאלו ורק אתה קשה עליך תלמודך, ויש לי סגולה לאלה הפקחים בעת השפל והירידה והוא לשוחח עם אחרים לרבות מופלגי תורה בלמוד, ואז מתברר קצת ודי בזה. והאמת שחסר הרבה באהבת התורה, וכאלו שאם לא יהי' לגאון אדיר לא כדאי ח"ו הטורח והעמל ואף שזה לא שייך וודאי אצלך, מ"מ יש בו מן התעורבות, והאמת שמן הסתם לא נעלם גם ממך למרות רוב הענוה, שראית ב"ה ברכה בלמודך. והקב"ה יהא בעוזך להתעלות בתורתו ועבודתו ית"ש".

חשיבות כל משהו של התעלות

"פרטים של ממש על מצבך לא כתבת וכפי הנראה שעדין בעצמך טרם הגעת להחלטה, ואני מוצא לי לחובה על הזהירות כי רוב חפץ הלב ותשוקת הנשמה - שזהו רצון ד' כלשון הרמח"ל זצוק"ל במס"י - שלא יהי' ח"ו למכשול מפאת העיכובים והמטרידים שלפעמים א"א להתעלם מהם וזה אמנם קצת גורם בעכוב

תהליך עלית האדם, אבל ח"ו שלא יבא זה משבר נפשו מחמת שלא הולך הכל כמו שרוצים, ומכיון שא"א לתפוס את המרובה ששואפים לזה מתגנב קצת יאוש בלב וזה מעצת היצה"ר האורב לאדם בכל מצביו, צריך לקבוע מסמרות בלב שכל משהו וכל טיפה בהתעלות האדם היא חשובה למאוד ולא לדחות ח"ו לכשאפנה כי כל רגע הוא מרגעי הנצח וצריך מסירות עקשנית מציאותית בד בד עם החשק והשאיפה, כלומר שלא לתת לחפץ ולרצון להתגדל ולהתרחב ומצד שני להיות ח"ו מוזנח במעשה במציאות הקיים, איני יודע אם הנך צריך להדברים שכתבתי ומ"מ לא נמנעתי מלכתוב אשר בלבבי". (מכתב לתלמיד, עמ' שכ)

תוספת תחנונים בתפילת שמו"ע

"ורק באתי בדבריו בשיטת הגר"א בתחנונים לפני יהיו לרצון, אשר אני בעניי מעודי רגיל לבאר כן בדברי רבנו הגר"א, והיינו דאחרי יהיו לרצון כבר כאילו עקר, ואין כאן המעלה של תחנונים בתוך התפילה, ואך לפני שאמר יהיו לרצון ועדיין עומד לפני ד', וגם יכול להוסיף על התפילה וכאילו המשיך עם תפילת השמו"ע שזה לבד מתקבל, ובשומע תפילה ובברכות האמצעיות מעין הברכה יכול להוסיף, אבל לא להאריך הרבה, כי א"כ פוגם במעלת מטבע הברכות שתקנו אנשי כנה"ג ורק בקצרה רשאי לבקש, אבל אחרי גמר תפילת מטבע הברכות של אנשי כה"ג יכול להוסיף ב[אלהי נצור] באריכות גדולה ואין זה מגרע בתפילת ומטבעות הדברים של אכה"ג". (מכתב ז

להגר"ל געלדורעטה)

בית בריסק ומין הקה"י

בין השיטין אנו למדין גם על הקשר המיוחד שהיה לרבינו זצוק"ל עם גדולי הדור. בולטת מאוד הזיקה לבית בריסק. בנוסף לדברי מרנן הגר"ח והגר"י זצוק"ל שמביא לרוב את דבריהם ונושא ונותן בהם, במקומות רבים מובאות שמועות שהינם בגדר "תורה שבע"פ" ממרן הגרי"ז ובית מדרשו, ומצויין גם השיח עמהם "ושאלתי לחכמי בריסק בעיה"ק ירושלים ולא שמעתי מענה" (מכתב ח). במכתב כח מובא מנהגו הידוע של מרן הגרי"ז בענין נענועים בהלל כפי שראה רבינו זצוק"ל בכתביו: ואכתוב אולי רק דבר קטן ראיתי שהאריך בכמה פריטי בטוב טעם ודעת בגדר נענועים דהלל ולא הזכיר חידושו הידוע של הגרי"ז ז"ל - - - מסתמא מפני כי הדברים ידועים ואין זה כ"כ חידוש - - וכן הי' מדקדק למעשה

לעשות הנענועים בהלל באותו אתרוג שיצא בזה ידי חובת נטילה ובודאי הדבר ידוע לך וגם אולי לא הרגשתי בכל דבריון אם כתבת על זה רק זה אני יכול לכתוב לך כמה שבזכרוננו מסגנון לשון מרן הגרי"ז ז"ל בכתב ידו [וכבר שאלתי מכבר את הרי"ד שליט"א למה לא הדפיס זה בקונטרס לר"ה יומא סוכה וענה לי מה שענה], וכה ערך דבריו, שהרי דין נענועים בהלל אין זה משום דהלל טעון נענועים דאז הי' שייך שיקח הד' מינים דהלל, אלא דהדין הוא דהמצוה דלקיחה דהמינים יש גם מצוה דנענועים, והיכן הנענועים בשעת הלל, וא"כ זה שייך רק באותו אתרוג שיצא בזה חובת מצוה ושוב מנענע בשעת הלל, אבל ליקח אתרוג אחר רק לנענועים דהלל ל"ש כי אין זה אתרוג דולקחתם ע"כ דבריו כמובן לא הנוסח ממש והדברים בעצמם מסתברים ומאירים וכמו בהתנופה של הכבשים דודאי לא שייך כבש רק לתנופה אפילו לו יצויר מחמת הלכות ההקדשה כמובן".

במכתב ד להגר"ל געלדורעטה: "ואגב בענין ביומו תתן שכרו נשאלה שאלה לפני מרן הגרי"ז הלוי ז"ל באחד שלא מצא את הפועל ביום והבעה"ב רצה לקיים מצוה ביומו תתן שכרו ע"י שיזכה לו ממונו ע"י אחר. ושאלו למרן ז"ל שאפשר דמ"ע של תתן שכרו הוא ליתן ממש לידו ומרן ז"ל חשב קצת והשיב בהכרעתו כי מקיימים המצוה גם באופן כזה בזכוי ע"י אחר [ולכאורה מהמסופר על האר"י ועוד משמע שסברו שצריך לתנו ממש ואולי לחביבות המצוה]".

במכתב אחר אנו מוצאים: "ומכבר הימים אמרתי זה לבעל קה"י שליט"א ושחק לי" (מכתב טז).

עליו לארץ ישראל

"שוב אתה שואל בענין העלי' לאר"י, הר"ז שאלה כללית של כלל ישראל בכל מקום שהם ולא תלוי בי לפתור הדבר, ואני כלשעצמי אולי בתור הנו"ד בה הנני רחוק מאד מחיים שמחיוץ לאדמת הקודש, ואתה צריך לשפוט בזה לפי דעתך והרגשתך". (מכתב ח)

"במקום גדולתי שם אתה מוצא ענותותי"

"אבקש מאד מאד שיתפלל עלי ביחוד על מצבי הרוחני, ואקוה שלא ישליך בקשתי אחרי גווי ויקים בקשתי". (מכתב לב)

"ובל אוכל להבליג על דינא דהגמ' ירושלמי שביעית מי שבקי בחד מסכת כו' ואמנם במצב שאם יאמר

האמת יחשבו לענוה מוטב השתיקה ועכ"ז הפעם אומר קצת כי כפי הנראה שחושב עלי כאלו בקי בחדרי תורה ומה אומר וכו' ובביתי אין לחם ושמלה והשי"ת וזיכנו לעסוק בתורתו" (מכתב כג)

נועם אגרותיו המעולפת ספירים הגיעני, גם אקוה שכת"ר מקיים משנת חסידים והיו דן את כל האדם לכף זכות

(ועל תורה דילי' הרי שפיר יכול למחול, ודוק).

"והנה זה עתה לקחתי עטי בידי מפני כבוד תורתו החביב עלי למאד אולם לא אכחד כי גבובי דברים אשר אתי מראשית ההשקפה השטחית כמציץ מן החרכים אינם לפי כבודו ולפי ערך יקרת אמריו המחוכמים ומשמחי לב כדרכו בקודש אלא שסומכין על אהבת נעורים וזכרתי לך חסד וכו' והי' זה רק בגדר אשור על קבלת מכתביו לבד תודות על טרחו בהעתקת מכתבים וכו' וכו'". (מכתב לא)

"הגיעני והאירו לנגד עיני נועם יקרת אמריו משמחי לב ואשתדל קצת לגודל חביבותי דמר הדר"ג שליט"א להשיב ולדלות אמרים מאפרקסתא דעניא". (מכתב ל)

השתתפות בשמחה מיוחדת מקום וקירבת לב

"שלמא רבא וברכתא נפישא לעילא ולעילא לכל מילי דמיטב מן קדם שמיא יצו ד' את הברכה והחיים והשלום סגולת חכמים ומלכים פרי מגדים מעצי עושר ואושר לקדם חתן תורה רב רחמינאי דיתייב בתבנא דליכאי רבי... שלומך ישגא סלה. הגיעני הזמנתך לשמחת כלולתך שתתקיים בעה"י בשעה טובה ומוצלחת. כפי המציאות הנראה לא אוכל להשתתף בקרבת מקום ביום שמחת לבך ואני מוכרח להשלים עם כך... יתן ד' ית"ש ונשמע מרחוק ומקרוב אך טוב סלה - - אדלג על רגשותי - - ואברך בכל לב שתהא הברכה השמחה והשלום מנת חלקם חלקכם כל הימים ולאילנא רבא תתעביד בורא עולם בקנין השלם זה הבנין במלוא הדר ותפארת שמע ד' ברכתי ותפילתי... - - - שמחה של מצוה. כלומר התרחבות כחות הנפש מתפשט ועובר על גדותיו ושוטף רגשי חומר וגוף חלפו נגוזו ונגלה עומק החיים מעמקי נשמת העולם והאדם מוקד השמחה מתעלה ומתרומם מתקדש ומתטהר ונדבק במקור הברכה ועל ידי זה יושפע שפע רב ועוז לכל החיים - - - כי כן טבלתי עיטי בקצה יצרת רגשותי ואשלחה דברי חרותים עלי גליון וירוח לי - - - ואשיחה עוד, בן אדם בעברך ובעמך על סף תקופת חיים חדשה עמוד והתבונן שלח והפשט מעליך שכני חומר ורע

מלאך המכה ואומר גדל!

למשה מסיני או שנמסר לחכמים כעין שנמסר לקבוע במלאכות חול המועד או בשאר דיני התורה רק נמסר לחכמים לקבוע מי המוציא ומי המוחזק ולמי יותר ברשותו ובמצב שהב"ד צריך להסתלק או להוציא משניהם משום להוציא מה שאינו שלו, תמה אני האִך יצאו הדברים מקולמסך שיש ענין של יושר השכל וקביעת משפט, וכי זהו הסוגיות החמורות של נזיקין כמעין הנובע". (מכתב כח).

"וקצת הערה בסגנון הלשון כתבת שהתו"י דחו שיטת ר"י וז"א בתו"י שלפנינו בתור דחי'. - גם לכתוב בכאלו דרך אגב שא"צ לדברי הגר"ח בבאור דעת הר"מ וכאלו שזה פשוט ומחזור וכו' אולי אינו כ"כ סגנון חכמים ובפרט ת"ח צעיר ששונה סגנונו מראש ישיבה ותק"ו וד"ל נוכ"ז אינו לעכובא כ"א גם קצת מהשפיכת הקולמוס שלי". (מכתב יט)

"והנני מודה לך למאד כי שמחתי כדרכך בדברך כי נעמו והדברים שמחים וערבים כה לחי וכה יוסף ד' למעלה למעלה [ואם כי ה' נדמה לי כי הדברים אינם כ"כ לפי מדרגתך הנעלה אבל שבתי וראיתי כי אין זה מחסרונך אלא חסרון דבור חברים ואם שגיתי תסלח לי]. (מכתב טז)

"מאד רציתי לדעת אם כת"ר קובע לעצמו בלמודי היראה כמו ספר מס"י וכיו"ב לא רק לשם ידיעה והשגה אלא לקבוע ולהשריש בלב אמתותו יתברך, ולשרש אחרי כל מדות שאינם מיושרות אם כי איני ראוי וכו' מ"מ אהבה דוחקת וכו'". (מכתב לא)

"ות"ל כי כפי שהעיד ידי"נ שיח' על עצמו ראה מנוחה כי טוב ויט שכמו לסבול בעמלה של תורה אשר זהו מעקרי קנין התורה כמבואר תוספתא פ"ד ע"ש. וכל מה שכתבתי במכתבי הקודם הוא בבחינת אין מזרזין אלא למזורזין...

ואסיים מעין הפתיחה בכל חותמי ברכה ושלוש, והשי"ת יהא בעזרו ויאחז דרכו לקבוע בקביעות איתנה וגמורה להיות חלקו בין היושבים בבית ד' וחורף מזה הכל הבל ויעזורו השי"ת להתעלות במעלה אחר מעלה בגדלות בתורה ויראת ד' אשר זה כל אדם ויהני ל' נמי זכוותא דאבותיו גאון יעקב ז"ל ובדרך שאדם רוצה וכו' והבא לטהר מסייעין אותו". (מכתב ה להגר"ל געלורעטה)

"לא אמנע מלהעיר אם כי ראוי ונכון כדרכך להכניס בדקות בעומק אבל לפעמים יש בזה מן הפחד לחדש לבאר דברים בצורה מוחשית יותר וזה גורם בריחה לדקות שאינם עומדים כ"כ מפני פחד הבקורת כיון שאין חדוש שניתן להפריך כך שלא ק' בדקות שמראה פנים לכל צד, כך התרשמתי מהמהלך ליישב דברי הרמב"ן וכמובן שזהו רק בקורת לחכם שכמותך" (מכתב טט)

"נרתעתי מדברך בענין המצבי רוח והדאגות שזה הכל טרדת היצר לנתק מוסרות עול תורה, אחשיב כי אתה צריך להשקיע כחות ולהתחזק ולא חשוב יותר מדי על אחריות של אחרים כי לא ה' לך שום כונה רעה ח"ו ומד' מצעדי גבר כוננו ותחשוב בעיקר על אחריותך עליך על נפשך להיות כסלע איתן שעיקר השרעפים והמחשבות והחושים יהי' קשורים כשלהבת בתוה"ק וביחוד המעשים והמחשבה להקב"ה ית"ש. ולהיות בשמחת לבב על המעט שאנו זוכים בתוה"ק ולהשתדל יותר ויותר לגלות ולהפעיל כל בכוחותינו להצלחה ולשגשוג בגדלות כראות לכל אחד כפי כוחותיו כי זה כל האדם ושאר הדברים שמחויבים לעשות זה בגדר טפל שבטפלים לעומת עקרי העקרים בחובת האדם בעולמו". (מכתב כח)

"אני מתפלא על שהמכתב ריקן מחידושי דאורייתא כי "ארץ הנגב נתתני" [יהושע טו, יט; ועי' בתמורה טז, א] אם כי יש בו מהשאלה ובקשה וצפי' לדברי תורה עכ"ז הייתי רוצה לשמוע גם קצת דברי תורה ממש, כמו כן לא כתבת לי ממצבך ולמודך בפרטות חוץ מהתפקיד, ויש מקום לחשוש כי התפקיד ממלא וסובב את כל ישותך וזה לא טוב כ"כ כלל ובפרט בימי הנעורים, ומסתמא זה רק חשש בעלמא והאמת לא כן אם [שתי מילים בכת"י לא ברורות] לשמוע ממך על זה בפרטות כמה שאתה מתעלה בדברי תורה הן בעומק הפשט וההבנה והן בלימוד הבקיאיות וכו'".

והעיקר להשביע את נפשך בגופי תורה דהיינו גמרא, גמרא ממש הן בעיון והן בבקיאיות, וכן בדברי אגדה העיקר לספוג מדרשים וכיו"ב מדברי חז"ל ממש אם כי בתור פרפראות כל אחד מה שלבו חפץ". (מכתב ה לתלמיד עמ' שכ).

"יקרת מכתבך הגיעני ותאמין לי שאני כל הקיץ במבוכה על שלא קבלתי ממך שום מכתב לאחר מכתבי האחרון בערב הפסח וחשבתי אולי לא הגיעך מכתבי ואשר הנך מודה לי על תשובתי האמת שאני מחויב יותר הרבה להודות לך שהכנסת אותי בסוגיא חמורה שהייתי מאד צריך להתאמצות להקיף כל דברך המלאים היקף ועומק כיד ד' הטובה עליך - צפיתי גם לראות דברך באור הדפוס כפי שכתבתי ואולי נתחרטת או שזה עדיין על מכבש הדפוס - יש לי קצת רושם מבין שורות מכתבך כי מתגברים עליך מחשבות של ענוה פסולה ושפלות של שטות, ואמנם אין להתאבק עם המחשבות אלא להמשיך בלמודים בחדוה ועוז, והקב"ה יהא בעזרך". (מכתב כ)

"מאד לא מצא חן בעיני סגנון דברך שנתן לחכמים בישור שכלם וכעין [להבדיל בין ישראל לעמים וכו'] משפטים ודינים של ב"נ - ובודאי או שיש בזה הלכה

גוף אשר חדרו לנפשך אצולת שחקים והאפילו על אור וטוהר שמים והלבש רוחך נפשך מחלצות מאורות הנפש ונשמה. שוי רעותא דלבך באורייתא נשמתא דכולא דאיהי וקוב"ה חד, ד' צלך על יד ימינך...

... מעין הפתיחה סמוך לחתימה קח נא את ברכותי מרחוק ומקרב לב ויהא הברכה בביתך כל הימים ותזכה לשבת באהלה של תורה תוך מנוחת הנפש והרחבת הדעת ואך טוב וחסד ברכה ושלוש ישמע בינינו ובין כל ישראל כל הימים.

- - - ספר מעדני ארץ קנוי לך כתשורה לעת שמחתך - - -

הכותב וחותם ברגשי גיל ורעדה. מצפה לשמוע ממך אך טוב תמיד" (מכתב כב)

"שמחתי באומרים לי שהגיע ממך מכתב והתענגתי על נועם דברך אך קויתי למצוא שם שמחת לבך אחרי שלא זכינו להשתתף ביחד במקום השמחה וקויתי במכתבך משמחתך ואושרך יתן ד' ואך ברכה ושלוש ישמע בינינו סלה ואקוה להתבשר ממך תמיד בשורות טובות ומשמחות אכי"ר". (מכתב כג)

ביטויי המסירות והידירות

"בעת קבלת מכתבו לא יכלתי אז להשיב ולהשיב בהעברה בעלמא לא רציתי, ואח"כ כשנפניתי קצת כבר ה' באחור והי' חסר בזריזות דברים בענין נדרים ישרים הם ולאשר לא אדע אם עדין עוד בענינים כאלו קשה לי לעין ולהשיב, גם מה שעמד על הר"ן בענין עקירת חכם הרבה האריך בזה בשערי ישר, וגם לא אדע אם עדין קאי בהך ענינא, יאמין יי כי כל הזמן לא הפחתי דעתי מאת יקירי שיחי, ואני מבקש מאד שיואיל לכבדני עוד בדברים הנעימים ואי"ה אקוה לדון בדברים כפי שתעלה מצודתי בעזה", ואני קצת מתפלא שלא המשך לכתוב לי על אף שלא עניתי, כי יודע שאני מחבב דבריו, ואחתום בברכה עלה והצלח ויהא נועם ד', עליך, חפץ בטובתך והצלחתך שמואל" (מכתב ז)

"יאמן יי ידידי שיחי' כי לא הפחתי דעתי ממנו כל הזמן, ומה אעשה וכתרוני סבבוני מניעות והטרדות והמרחם על כל מעשיו יחנני וירצני ואזכה לעבוד עבודתו ית"ש עבודה תמה ונקי' אכי"ר, ובתחלת קבלת מכתבו המעולף ספירים רציתי להשיב לא רק מפני הכבוד וחשבתי להתבונן בנועם אמרותיו ולדון על כל דבריו בפרוטרוט וכרגיל תפשת מרובה כו' והנה נתאחר עד כה ועתה חשבתי דרכי להשיב לכה"פ מפני הכבוד מפני כבודו הגדול היקר לי למאד ואקוה כי

והעצלות וכו' חושבני גם כי לא אצא ידי חובתי כלפי כת"ר בתשובה בעלמא אלא בעיון מרובה כולי האי ואולי שיחי' חשוב ומקובל בעיניו ודין גרמא דעצירה נוסף על האמור כדלעיל, וכבר חייב אני על כמה מכתבים ולא אוכל כבר להבליג על רגשי רעיוני לבבי וקשה לי להתרכז בכל המכתבים כעת". (מכתב כח)

"הי' בדעתי לכתוב לך עוד רק כאמור יש עכובים ואיני רוצה להתאחר בתשובתי, ואבקשך שתמשיך לכתוב כיד ד' הטובה עליך, הבחור מנחם

שזה קצת מחודש מה דנדר על שינה שאין בו ממש חל רק ע"י קונם עיני לשינה ורואים שהחפצא של קונם לשינה הוא העין אף שהשינה בעצמותה היא במוחין ובכל הגוף ורואים שתמונת הדבר קובע וסדרו במציאות השינה ומה שקובע כן בברכת השחר והמפיל אין זה כ"כ חידוש כי תמן הכל נתקן על ההתפעלות ומבט הדבר אבל לענין נדר אולי קצת מחודש יותר - יתן ד' ונשמע ונתבשר אך טוב וברכה ושלוש סלה.

נוסף על הטרדות וסדר זמנים

יוסף לכבדני כדרכו בדבריו היקרים כי נעמו". (מכתב יח).

"אין מספר לכמה פעמים שקבעתי לכתוב לך וכל פעם עכבה אחרת גם עתה עכבוני באמצע ואני גוזל כעת שנתי לגודל יקרתך ומחכה לדברך הנעימים" (מכתב כט)

"טרם כל שיח אמצא חובה לנפשי בהצעת התנצלות ובקשת סליחה ממר ניהו רבה שיחי' עלי אי חשיבותי ואי זריזותי כראוי להדרת רו"מ שיחי' ב"ה מצב העינים הוטב ורק לפעמים אני חושש מגזל שינה מעיני - - - כמדומה

סיפר לי מהפלגת שקידתך וחוששני אם אין בזה הפרזה שיכול להשפיע ח"ו על בריות גופא [וכן] הי' מספר הר"ז בנגיס ז"ל שבהכנסו בשיבת ואלזין ולמד בהתמדה נוראה עבר ע"י הנצי"ב ז"ל ושאלו אם ההתמדה אינה ח"ו מעצת היצר להחליש את הגוף] אך אסמוך על חכמתך...". (מכתב ח)

"מה מאד שמחתי לשמוע ע"י הרב בורק מגודל שקידתך וסדריך בלמוד ובוראי שאינו ראוי כלל וגם א"צ לזרוך על הלמוד רק חשבתי אולי הנך מפרז בלמוד ואולי קצת שתקח לך גם קצת מנוחה לבריאות הגוף והקב"ה ינחך בדרך טובה ובכל אשר תפנה תצליח ותשכיל עד למעלה ראש". (מכתב כג.)

"קבלתי כמה פעמים ד"ש ממך ע"י שיירות מצויות מהתם להכא וב"ה שכולם מפליגים בשבחך והצלחתך. אחשוב אולי מרחוק כי הגיע הזמן לנסות להיות מעורב יותר עם בני הישיבה ויש בזה תועלת גדולה בברורי דברים בעומק הפשט והסברא ע"י דקדוק ופולפול חברים ואחרי כל החשבונות בעומק וברוחב מ"מ כדאי גם זה, וזה כבר לא יזיק לך בכל המוכנים וד"ל. והנני חותם בכל חותמי ברכה והצלחה חפץ באשרך והצלחתך. שמואל בן ח'י רבקה אבקש להזכירני בתפלה -- --". (מכתב כא.)

"נשפך הרבה דיו מתחלת ההרורי דברים בלב בלי הכניסם בכור הבחינה ובזקוק רק הואיל והדברים נכתבים לפני חכם שכמותו הרשיתי לעצמי לספור דברים שכזה, או היו הדברים מלב מפכה אגלי אהבה ויקר לידי ורע אשר לא יזלו כסדרן גם ?? הלב ודלוגו עלי אהבה". (מכתב ל.)

"בנוגע לשאלתך בעתיד מקום ואופן למודך קשה לי מאד לענות על זה בכתב ובשיחות שבע"פ אפשר לברר וללבן הדברים מה שלא ניתן להכתב - גם לא אדע אם חשקה נפשך במס' זכחים או שיש כאן ענין של מקום וחברה ואוירה והרגשה וכיו"ב ואין שהוא לא ניתן להכתב". (מכתב יז.)

"קשה לי ולדכותי ליעץ לך ולכיו"ב בענין כולל ולא נעלם ממך הצדדים לכאן וכאן ואני סומך על חכמתך ותבונתך (אמת שהי' לי הצעה מישיבת תורה דעת [רבינו רמז על הפניה של מרן הגר"י קמנצקי זצ"ל שיבוא לאמריקה לכהן כראש ישיבת תורה דעת. מרן הגר"א מ"ש שך זצ"ל עודד את רבינו שיטול על עצמו את המשרה, אך רבינו סרב בכל תוקף לעזוב את אר"ץ] אבל אני מעולם לא חשבתי על זה) ואסיים מעין הפתיחה כי אקוה ואחכה למכתביך, ואקוה גם למצוא בהם רוח של שמחה ומנוחת הנפש ולדחות טרדות העצבים ורציני לשמוע מסדרי הלמוד שלך ולהתבשר בבשורות טובות".

"בל אוכל להתאפק ורעיוני בל ישקוטו אשר לא קבלתי ממך זה זמן

ועידן ממעשי ידיך להתפאר אקוה כי הכל בסדר בעזה"י ועם כל זה אבקש ממך להזדרז לכתוב - ויהי מה - להשקיע את רוחי... האמת אגיד לך שזה מטרת כל מכתבי מפני שלבי הומה עליך ואני מצפה כל הזמן למכתבך עד שהכריחוני רעיוני לכתוב לך" (מכתב טו)

"שלום לך יקרי ידידי חקוק במורשי לבבי עדיו לגאון ולתפארת בישראל... שלומך הטוב ישגא סלה. הנני בזה להציע לפניך ידידי וחביבי שיחי' ממה שנתברר לי כעת קצת, וחדתא הוא לידידי, בענין נאמנות בית דין ועדות, ולאשר ידעתי שדברי תורה חביבים עליך למאד, וגם כמים הפנים כו' כמו שאני מחבב דברך כן הנך ודאי מחבב גם את דברי, לזה אחשוב שתשמח לקראת דברי [אם כי זה רק בגדר ברור ענין] ולאשר הוא ענין כללי שאינו קשור כ"כ לאיזה מסכת במיוחד לכן אני כותב לך בזה אף שהנך שקוע במסכת אחרנא". (מכתב ז.)

"הגיעני אגרתו המעולפת ספירים ואף דהוה טרידנא נוסף כי כמעט כל לימודי בהאי עידנא הוא עם חבר באופן שאין לי כמעט פנאי לעצמי עכ"ז לרוב חביבותא דמר ידידי שיחי' גולתי שנתי מעיני להתענג על דבריו כי נעמו ומאד מאד אבקשהו כי יוסף לכבדני להודיעני משלומו בכלל ומשלום תורתו בפרט ולישדר לן תורפא מהני מילי מעליתא המתחדשים אתו דרך למודו" (מכתב ד.)

"הפסיקו אותי באמצע המכתב כמה וכמה פעמים וחבל שאין בכחי להאריך ולעייץ. גם דבריו בשיר בבכורים שמחים ומתוקים לעמקם ולהקיפם, יפוצו מעיינותיו חוצה ותרבה הדעת והחכמה". (מכתב כד.)

"אני מאד מצטער שקשה לי לדון בדבריו היקרים והנחמדים ויסלח לי מאד שלא השבתי לו לפי יקרתו דמר ידי'נ שיחי' והנני תקוה להשי'ת שמו להתחדש כנשר ואולי גם זכותי דמר שיחי' יעזור לי ללון בעומקא של הלכה לחזות בנועם ד' ולבקר בהיכלו". (מכתב יד.)

ויעידן ממעשי ידיך להתפאר אקוה כי הכל בסדר בעזה"י ועם כל זה אבקש ממך להזדרז לכתוב - ויהי מה - להשקיע את רוחי... האמת אגיד לך שזה מטרת כל מכתבי מפני שלבי הומה עליך ואני מצפה כל הזמן למכתבך עד שהכריחוני רעיוני לכתוב לך" (מכתב טו)

שמחתי בדברך היקרים והערכים לאוזן שומעת ותאמין לי שממש בימים אלו ערגה נפשי וצפיתי למכתב דברותיך ויישר חילך וד' יהא בעזרך". (מכתב ט)

"הצטערתי שחשבת בי שכאילו לא חביב עלי ח"ו אריכות דברך והרי כתבתי לך תמיד שהנני מחכה ומצפה לדברך אך האמת שקבלתי פעם מכתב ארוך והי' לי אז עסק וכאב בעינים (כבר קרה לי כמה פעמים אותו דבר והשי'ת יזכנו תמיד בבראות גופא ונחורא מעליא) והי' לי אז קשה מאד לכתוב ולהתרכז ואם כתבתי אז מכתב למי שהוא כתבתי בלי עיון כמעט בקוצר דברים לכבוד הבחור ההוא מה שלא שיין לגבי מכתבך וד"ל.

ופעם כתבת בענין מקדים בתרו"מ שהי' נדמה לי שכל הדברים מבוארים במעד"א ששלחתי לך ולא הי' בי טעם להעיר ע"ז ובצורף הנ"ל. אך גם זאת לא אעלים שכיום קשה לי הרבה יותר מאז לגזול שנתי ד' יזכני לעסוק בתורתו כראוי ועכ"ז אחכה ואשמח לקראת דברך המשמחים ומאירים, ואשתדל בל"נ אם יחנני בעה"י להשיב ולדון". (מכתב כג.)

"מה מאד שמחתי לקראת מכתבך שזה זמן רב חיכיתי לזה לשמוע משלומך כי טוב וממידת הצלחתך והתעלותך כגודל שאיפותיך. והאמת אגיד לך שמאד מאד הנני נהנה מדברך המסולאים בעניני הכנה אשר הם בעומק הפשט וניכר בהם עמלה של תורה וביקוש האמת והישר ויה"ר שתלך בכחך זה ותזכה להתעלות בעלוי אחר עלוי במעלות התורה וקרבת ד' ית"ש... ואבקשך מאד להוסיף לכתוב לי מחידושיך אשר תעלה מצודתך בעזה"י..."

והנני חוזר ומבקש מאד שתואיל להמשיך לכתוב משלומך וממצבך בכל הענינים ולכבדני בחידושיך והערותיך בד"ת המשמחים לב, ויתן ד' ית"ש ונשמע רק בשורות טובות וכל מילי דמיטב. ידיך דורש שלומך וחפץ בטובתך ומצפה לשמוע ממך" (מכתב א)

להגר"ל געלוערטה).

"נתאחר קצת מכתבי לרגל מצבי הרופף, אבל לא הסחתי דעתי מזה כל הזמן, וב"ה כי כותלי מכתבך מוכיחים כי הנך שקוע ב"ה בד' אמות של הלכה. ואני תפילה להשי'ת כי אך בשורות טובות ושמחות ישמע בינינו ובין כל ישראל". (מכתב ב להגר"ל געלוערטה).

אודות הישיבה הקדושה והתלמידים

"גם ראיתי שהנך מעורר ברמב"ן ב"מ ולא הספקתי לעיין כי אין עתותי כ"כ בידי ונוסף על רפיון וחולשה בזמן האחרון ואני צריך באופן מיוחד לסייעתא דשמיא ורחמי שמים, גם אני יותר טרוד כעת בלמודי הישיבה כי לומדים כעת במס' יבמות ות"ל יש הצלחה גדולה ורבים מהבחורים שיחיו גדלו והצליחו ועשו פרי והשעבוד עלי יותר והשי'ת יזכני ללמוד וללמד לשמור ולעשות" (מכתב יג.)

"מאז שיצאתי מהישיבה [ישיבת איתרין] יש לי קשר חזק ואמין עם בני הישיבה שיחיו ויצליחו בזמן האחרון ממש יש לי רפיון בקשר כנראה לגודל הזמן שכבר לא הייתי בישיבה אבל עדיין הקשר קיים בעה"י" (מכתב כט.)

"קראתי במכתבך שהנך מצטער על שאני כאילו מצטער ובאתי להודיעך כפה מלא (שנפדתי) שאמת שאני בא כעת בישיבה כאשר שמעת, אבל כל זה ברוח טובה ואני ביחסים תקינים עם ר' מרדכי. נפגשים כעת בע"ה הרבה בשמחות נשואין של בחורים מבחירי הישיבה שיחיו ומפטריין כדאמול גם בינתיים כאילו לא קרה כלום כי הבחורים מרבים לבקר בביתי בשיחות כמו"מ בדברי תורה משמחי לב. כידוע לך איני להוט כ"כ אחרי גינונים של ראש ישיבה. בכל אופן אין כאן רגש וקול ענות, והכל מתנהל בשובה ונחת. מה שזה נוגע לך כלפי הכולל בארה"ק אין זה מעלה ומוריד לכאן, אבל שאני אחזה דעי למרחוק כמובן שזה לא צריך כ"כ. התעכבתי כדי לכתוב שנפגשתי עם הרה"ג ר' זליג אפשטיין שליט"א ובאמת הי' לי לעונג גדול פגישתנו, השתדלתי לבאר לו עניני עם ישיבת איתרין אם כי כמובן שקשה להסביר ממש מי שלא הי' בישיבה בפנים, אך מ"מ עיקרי הדברים נתבארו, ובפרט הוא איש חכם ונכון". (מכתב כז.)

"בבחורים מישיבת איתרין מרבים לבוא אצלי ואני גם ביחסים עם ר' מרדכי שיחי'". (מכתב כז.)

"בענין הישיבה [ישיבת מעלות התורה] יש ב"ה סייעתא דשמיא ויש בעה"י רוח של תורה ויראת ד' ולומדים בחשק והתמדה כה יתן ד' וכה יוסיף". (מכתב לב.)

"כה תברכו את בני ישראל" זר הנושא את כפיו

כתב בתורה תמימה (פ' נשא ו, כג): "שמעתי מאיש אמונים, שהגר"א מוויילנא ברך את הג"מ רבי יחזקאל לנדא מו"ץ דוויילנא בשעת חופתו, והניח ידו אחת על ראש הגר"ח בשעת הברכה, ושאלוהו על ככה, והשיב, כי לא מצינו ברכה בשתי ידיים רק לכהנים במקדש. וזולת זה לא ראיתי ולא שמעתי מי שיעיר בזה, והיא הערה נפלאה". (וראה שם עוד בענין זה בהרחבה).

בגופא דעובדא

בעיקר המובא בזה דדעת הגר"א שאין לברך בשתי ידיים - ראה עוד בסידור הגר"א 'אשי ישראל' (עמ' 235 בסוגריים) בשם "שמעתי", ובסידור הגר"א מהגרנ"ה הלוי זצ"ל (דף פז ע"ב בסוגריים). אמנם מאידך העירו מכך שבהגהות הגר"א על השו"ע ובספר 'מעשה רב' לא נזכר כלל דבר זה. ועוד מצינו בשני מקורות גירסה אחרת לסיפור הנ"ל, שמדבריהם עולה שאדרבה מנהגו של הגר"א היה לברך בשתי ידיים:

בספר 'מעשה אלפס' (מהמגיד משרים הגאון רבי בן ציון אלפס זצ"ל מוויילנא) מובא ששמע מפי הגאון רבי יחזקאל לנדא עצמו, שכאשר הגיע לבית הגר"א להתברך לכבוד נישואיו, היה הגר"א באמצע אכילת הפשטיד"א בסעודת שבת, וכשרצה הגר"א להניח את שתי ידיו על ראש החתן, נרתע החתן לאחוריו בחששו שמא יתלכלך השטריימל, ולכן הניח הגר"א רק יד אחת על השטריימל וברכו. וכל ימיו היה הגר"א לנדא מצטער על שלא השכיל להבין את גודל הזכות, אילו היה השטריימל מתלכלך מידיו הטהורות של הגר"א, עכ"ד. והנה לפי גירסא זו של המעשה, הרי שאין שום מקור לכך שהגר"א הקפיד שלא לברך בשתי ידיים, אלא אדרבה הגר"א רצה לברך בשתי ידיים.

ובספר 'גן הדסים' (להג"ר משה נתנאל מק"ק ז'עטל) הובאה גירסא דומה, אלא שלפיה המעשה היה שהגר"א אכן הניח ממש את שתי ידיו על השטריימל שבראשו וברכו, והגאון רבי יחזקאל לנדא ראה בכך זכות גדולה כל ימיו, והיה נוהג ללובוש פעם אחת בשנה ביום הכיפורים ע"ש.

[אמנם בענין התיאור על הכתמת

השטריימל, צ"ע אם אכן כך בדיוק היה המעשה, וח"ו שנכשל הגר"א בפגיעה בממון הזולת. אא"כ שיער בנפשו כי לימים יעריך המתברך כי לא הפסד יש כאן וכו' - הוספה בספר 'הגאון' (ח"ב עמ' 511 וע"ש).

וראה עוד שמועות בענין העובדות הנ"ל ומ"מ נוספים בדעת הגר"א בזה, בהמובא בספר 'מנהגי מהרי"צ הלוי' שבת (פ"י ס"י"ב בהע"ב בהרחבה).

"אתם ולא זרים"

ומקור הענין - דהנה בגמרא (כתובות כד ע"ב) מבואר דזר הנושא את כפיו עובר באיסור עשה, ופירש"י: "כה תברכו" אתם ולא זרים, ולא הבא מכלל עשה עשה. והובא ברמ"א ובפוסקים (אר"ח רס"י קכח).

והנה התוס' (שבת קיח ע"ב) כתבו: לא ידע ר"י מה איסור יש בזר העולה לדוכן, אם לא משום ברכה לבטלה, שלכהנים אמרה תורה לברך את ישראל. ע"כ. וכבר עמדו ונו"נ בזה טובא, היאך ליישב את דברי התוס' עם הדרשא הנ"ל.

והרמ"א (שם ובדרכי משה) תי' דאפשר דכוונת התוס' עם כהנים אחרים, דבזה

אינו עובר בעשה, ורק משום איסור ברכה לבטלה, וצ"ע ע"ש. וכתב המשנה ברורה (י"ק) דלדינא הסכימו האחרונים דאין לחלק בזה ובכל גווני עובר בעשה.

בלא כוונה למצוה, ופריסת ידיים

והנה כתב המשנה ברורה (י"ק): ועיין בב"ח שכתב דדוקא עם נשיאת כפים, ואפילו אם לא בירך מתחילה אקב"ו וכו', אבל אם יברך ברכת כהנים בלא נשיאת כפים, אינו עובר בעשה. ומפמ"ג משמע דאיסור יש בכל גווני. עוד כתב: כתב בספר מגן גבורים דהא דאמרה תורה אתם ולא זרים, אינו רק במתכוין לכוונת המצוה, אבל אי לא מכוין כלל לכוונת המצוה וכו', פשיטא דאין כאן איסור עשה כלל ע"ש. ונ"ל דכ"ז דוקא למאי דקיי"ל (ס"י ס"י"ד) דמצוות צריכות כוונה, דאל"ה אינו מותר רק דוקא אם מכוין בפירוש שלא לשם מצוה או שאינו מכוין כלל לברכה.

וכתב עפ"י בביאור הלכה (ד"ה דוח): ולכאור' לפי"ז יש לתמוה על מנהג העולם שנוהגין לברך אחד לחבירו,

בין שהוא כהן או זר, בעת שמלוה אותו בלשון יברכך וגו', ואף דברכה כזו הוא שלא בשעת התפילה וכו' - וא"כ כיון דמדאורייתא יוצא בברכה בעלמא כשמברך אותם אפילו שלא בשעת תפילה, וע"ז אמרה התורה "אתם ולא זרים", האיך מותר לזר לברך אחד לחבירו בלשון זה. וא"כ יש ראייה ממנהג העולם להא דקיי"ל מצוות צריכות כוונה.

ואולי י"ל דטעם המנהג משום דס"ל כה"ח (הג"ל) דדוקא בפריסת ידיים עובר הזר בעשה, א"נ כיון דתקנו רבנן שלא לישא כפים בלא תפילה, שוב מי שאומר פסוקים אלו של ברכת כהנים בלא תפילה, בין כהן בין ישראל, הוי כמכוין בפירוש שלא לקיים בזה המצוה דברכת כהנים, ולכן שרי. עכ"ד.

בברכת הבנים

ומענה עפ"י העירו לדון טובא על מנהג רבים וטובים, שמברכים את בניהם (בליל שבת וערב יו"פ וכדו') בהנחת שתי ידיהם על ראש המתברך, ובאמירת פסוקי "יברכך" וגו'. ומיהו י"ל דסמכ"י על תירוץ הב' שבביאור הלכה (הג"ל), דכיון דאינו בשעת תפילה (וכן חסר עוד תנאים הנצרכים, כעליה לדוכן, ואמירת "כהנים", ועוד), ה"ז כמכוין בפירוש שלא לקיים בזה המצוה דברכת כהנים, ולכן שרי. ויש שהוסיפו שנכון לכוון בפירוש שאין מכוון בזה לשם מצוות נשיאת כפים. (עי' בהמובא בס' פס"ט ס"י קכח, ו). וע"ע בדעת החזו"א (אה"ע ס"י ב ס"ק טז) בזה. ואכן מצינו לרבים מגדולי ישראל זצ"ל, שנהגו לברך את צאצאיהם בהנחת שתי ידיים. וראה בספר 'מנהגי מהרי"צ הלוי' (שם) מקורות הדברים הדעות השונות והמנהגים בענין זה, באריכות נפלאה.

לפלגות ראובן

בשבת קודש, אסרו חג דשבעות, ימלאו שבועים שנה להסתלקותו של מרן הגאון רבי זליג ראובן בענגיס זצוק"ל - אשר דמותו נחקקה לדורות כאות וסמל לשקידת עמל התורה ומופת בידעת התורה • לרגל יום השנה, חזרנו לשיחה מיוחדת שקיימנו עם משמשו בקודש רבי יצחק וואלעס, בה תאר את אשר זכה לראות בקודש פנימה, בבתי גוראי של ראב"ד העדה החרדית בירושלים של אז

מנדל האס

כבר לא היה עמו, הסתייע בי הרב, ולפעמים בביתו היה נשען עלי בכל כוחו מחמת תשישותו. יתירה מזו, הייתי לן במעונו בלילות, וכך זכיתי לשמוע את שירת המלאכים - נועם לימודו...

כשהתבגרתי מעט, שימשתי את הרב במשך כל שעות היממה, ביום ובלילה, בקיץ ובחורף. הייתי נוכח בזמני הלימוד, מזומן למלאות את כל צרכיו. בעת אכילתו נשארתי על עמדתי שמא יצטרך דבר מה בשעה שהוא סועד את לבו, למרות שאת ההגשה של המאכלים אל השולחן עשתה הרבנית ע"ה. כמובן, ליוותיו בהליכתו לבית המדרש ובדרך חזרה.

טחנת המידות

לאורך כל השנים ששימשתי את הרב, נוכחתי במידה מופלאה שהייתה גלומה בו וניכרה היטב בהתנהגותו, והיא, שכל שעלתה בידו, השתדל הרב שלא לבקש עזרה מזולתו. הוא נמנע מלתת כל הוראה שתגרום לאחרים לטרוח עבורו. אף לגבי, ביקש ממני אף פעם מפורשות לעזור לו בעניין זה או אחר.

עליכם לדעת, כי הרב, מחמת היותו רב ואב"ד העיר, היו על ראשו מטלות כבדות, שהשתדל תמיד לבצען בעצמו, ללא עזרת איש. ביותר היה מפליא לראותו בזקנותו, בשנות הגבורות ובשנות התשעים לחייו, שמפני חולשתו ומפאת גילו המבוגר היתה הנהגה מופלאה זו כרוכה בעבודה רבה ויגיעה עצמית עצומה, והוא באחת ומי ישיבנו, את החלטתו זו לא שינה, ולא ניסה להיעזר במקורביו ואנשי ביתו. מה עוד, שבשנים אלו סובבבו והקיפוהו אנשי העיר תמידין כסדרן, כך שבנקל, אילו היה רק מביע משאלת לב אחת, היו נחפזים למלא רצונו ומאווייו. ואף אם לא יביע משאלתו, רק יאשר בניד ראש שיסיעוהו, היה הדבר חוסך

שלא יכל לרדת אל בית הכנסת, טען הרב קרויזר, חתנו של רבי יונה צוובנר, כי צריך לארגן מניין בבית הרב. ואכן, אז החלו להתפלל בבית הרב, בחדר מיוחד שהוקצה לבית כנסת. מאחר ואבי היה בידדות גדולה עמו, קבע אף הוא את מקום תפילתו בבית הרב ונמנה בין מהמתפללים הקבועים שם. אף אני באתי לשם מדי יום, וכמובן המשכתי לשמשו ולהיות לו לעזר בכל צרכיו.

גדולה שמושה

מתי הייתם משמשים את הרב זצ"ל?

בתחילה, כאמור, כשעמדתי לידו בביהכ"נ, במקומו בכותל המזרח, ואז היו אלו אי אלו פרטים קטנים וטכניים שעזרתי לו. לדוגמא, ביום שבת קודש נהג הרב להחמיר לעצמו שלא לטלטל ברחובה של עיר. רעייתו הרבנית אשת חבר ע"ה, נשאה מידי שבת את משקפיו ואת ספר הנ"ך האישי שלו מביהכ"נ לביתו. תפקידי היה לקחתם מידי של הרב - שמסרם לידי בעת שאמרו 'אין קאלוקינ' - ולהעבירם לרעייתו בעזרת הנשים.

אך גם בשנים הללו לא בכך הסתיים תפקידי, עזרתי לו בענינים נוספים. למשל, לעת זקנותו, כשכוחו

גבוה שכזה, אך הוא עמד על דעתו. חזקה עלי פקודתו, מתוקף כיבוד אב, והלכתי להתייצב הכן ליד הרב. הרב אכן הבחין שהתייצבתי לצידו, וביקשני דבר מה אם אוכל לעזור לו. הרב לא דיבר מפורשות, רק רמז בקריצת עין והחוזה אצבעו. כשירדתי לסוף דעתו והבנתי את כוונתו, מיהרתי לעשות את המטלה, וסייעתי על אתר ככל שנתבקשתי.

אולם, על אף שנפתח אלי מעט, התביישתי מהעובדה שנער כה צעיר פונה אל הרב לשמשו. הדבר היה מוזר בעיני, והפניתי את תמיחתי אל הרב: הלא יש כאן אנשים גדולים, ואפשר לדבר אליהם? ! גם אבי פה והוא יהיה מוכן למלאות כל בקשה של הרב. למה הרב פונה אלי? הרב סירב בנעימות להצעתי, ובלשון שאינה משתמעת לתרי אנפין אמר לי שאשהה לצידו... אחר התפילה ביקשני אבי שאלוהו לביתו, וכך עשיתי. מאותו יום התחלתי לשמשו בקודש. הרב מרום מעמדו רחש לי חיבה ואהבה, ואני ממקומי הערצתי וכיבדתי ככל שהשיגה ידי. כך הפכתי למשמשו שכמעט ולא זזה ידי מתוך ידו, עד יום פטירתו.

בשנים מאוחרות יותר, כאשר התבגר הרב והגיע לשנות זקנותו, נחלש מצב בריאותו מיום ליום, עד

רגל מלאות שבועים שנה לסילוקו של מרן הגאון רבי זליג ראובן בענגיס זצוק"ל, חזרנו לשיחה מיוחדת בעלת ניחוח הוד קדומים, שקיימנו לפני עשור שנים עם משמשו בקודש, רבי יצחק וואלעס, אשר כילד וכנער זכה לעמוד לפניו ולשרתו בקודש ולחזות בעיניו את התמדתו העצומה כחד מקמאי, את הנהגותיו המרוממות בכל מדה נכונה ואת ארחות חייו למעלה למשכיל.

כיצד זכיתם להכיר את גאון הגאונים מרן הרב בענגיס זצ"ל?

"ער איז געווען א לעבעדיגער ספר תורה" (- ספר תורה חי), נתקף רבי יצחק בפרץ התרגשות של געגועים ודמעות נצצו בעיניו, "גאון אדיר, בקנה מידה בלתי נתפס לא בכדי התבטא עליו מרן הגר"ז מברסק זיע"א, כי אילו היה חי חמישים שנה לפני זמנו, גם אז נחשב היה לחידוש, ומקומו שמור היה בין גדולי הדור.

לעצם שאלתכם, התפללנו יחדיו בכפיפה אחת בביהמ"ד שבביתי נייטיין, שם נהג הרב זצ"ל להתפלל מיום בואו ארצה. הרב היה נחבא אל הכלים, התנהג בפשטות ובצניעות, מסתיר מעין רואה את ידיעותיו המפליגות בתורה ואת רום מידותיו הנעלות. הרב ישב על מקומו שבמזרח בית הכנסת, ולידו ממש, בספסל הראשון שאחריו, ישב אבי, הרה"צ רבי ישראל אשר וואלעס זצ"ל; בספסל השלישי מהמזרח ישב זקני - אבי אבי, המקובל רבי חיים וואלעס זצ"ל. באותן שנים עדיין הייתי ילד, נער צעיר, ובאתי לביהכ"נ להתפלל כשאר הילדים, אך גורל אחר נפל בחלקי.

הכל התחיל ביום בהיר אחד, בו ביקשני אבי ללכת לעמוד לצד הרב במזרחו של ההיכל, להסכים ולשמוע אם יצטרך דבר מה, ולמלאות את משאלתו כראות. ניסיתי לחלוק על דבריו וטענתי כי מה לי ולמקום

ממנו טרחה רבה ויגיעה, אך כאמור, הוא לא חפץ להשתמש באנשים בכל דרך שהיא.

כיצד אם כן זכיתם לשמשו?

הבנתי מרמזותיו העדינות ומכורח המציאות, ומאחר שהייתי בקי בסדר יומו ידעתי מה הוא צריך כעת, ולמה הוא זקוק...

יתירה מזו, הרב מעולם לא דחה איש שדפק על פתח ביתו, והיו רבים כאלו - האנשים שהשכימו לפתחו השכם והערב לשאול דבר ד' זו הלכה; אלו שבאו בתדירות ליטול ממנו עצה ותושייה; אחרים שבאו לבקש הימנו כתב המלצה, כל אלו וכיוצא בהם הגיעו אל ביתו, שהפך לתל תלפיות - שכל פיות פונים אליו, במשך כל שעות היממה. כמובן שהדברים גרמו להפרעת סדר יומו, אולם הרב, מרוב עדינות נפשו וטוהר מידותיו, לא הוציא מפיו הגה שיש בו משום טענה או תלונה.

ואם הזכרנו נקודה זו - שלא דחה איש ממשחרי פניו בכל שעות היום והלילה - יש לי להדגיש שכאשר מדובר היה בעניינים גלמודים או שבורי לב, נזהר הרב פי כמה שלא לעכבם בהמתנה ממושכת ולא לצערם ח'.

באותם ימים, בתחילת שנות ת"ש, היו הרבה מעניי ארץ ישראל שהתקשו בחיי הדוחק והעוני, ירדו אל הים והפליגו בספינה אל הארץ שחשבו כי היא בעלת אפשרויות בלתי מוגבלות - אמריקה. רבים מבין הנוסעים באו קודם צאתם אל הרב לחלות פניו לקבל ממנו הסכמה והמלצה. השמועות אמרו כי אלו המצוידים בשטר מעין זה - מלאכתם בגיוס כספי התרומות קלה פי כמה מאחרים. כנראה שאף בלב נדיבי העם תפסה מקום ההמלצה של רבה של ירושלים. ולא בכדי, הגע בנפשך, אם יבוא אליך עני עם מכתב מרבה של ירושלים, בו הוא פונה אליך בבקשה אישית לתמוך בו, הלא יתרחב לבבך כאולם ופתוח תפתח לו את נדבת ידך... לכן, רבים היו הפונים בעניין זה, בבקשם להצטייד בכתב המלצה. נוכחתי פעם אחת בשעת מעשה כאשר אשה אחת גלמודה נצבה בפתח ביתו של הרב, עמדה בצד הדלת כשהיא ממתנת ומייחלת לקבל ממנו מכתב המלצה. באותה שעה, כמה ממקורביו בחדרו הפנימי, ונוכחותם הפריעה בעדה לממש את משאלתה ומבוקשה. לפתע צדה עינו של הרב את אותה גלמודה העומדת שם, ותיכף ירד לסוף דעתה על מה ולמה באה אליו. מיד הורה הרב למקורביו כי יואילו נא בטובם לפנות לה מקום, כדי שיוכל לשמוע מה בפיה. הנוכחים עזבו את החדר, ודקות ארוכות ישב הרב והקשיב לדבריה,

שמע את מצוקתה והמליץ על כך בחפץ לב. פניה הקורנות בצאתה מן הבית, לא הותירו מקום לספק כי נענתה על כל משאלותיה. כך היתה דרכו, ברגישות יתירה, לשים לב, להאזין ולשמוע את צעקת הדל, ובכל לבו הצטער בצרתן של ישראל.

סדר יומו

מה היה סדר יומו של הרב זצ"ל?

ציר יומו, מתחילתו ועד סופו, סבב סביב התורה, ממנה שאב את חיותו, ובה התמיד ביגיעה שעות רצופות. פעם עלה לי בחשבון, כי הרב לומד כשבע עשרה שעות ביממה. היתה שימשה לתפילות, לארוחות, לצרכי הכלל... כך שכשפרש לשנת הליל נותרו לו מקסימום שלוש שעות... עוד בהיותו מתגורר בחוץ לארץ, כשלא היו שם ספרי לימוד מסודרים, ישב הרב ולמד תורה בקול ובנעימה, כאשר כל אימת שנתקלו שאר תלמידי החכמים שבביהמ"ד במראה מקום שלא ידעו היכן הוא ומאי כתיב גביה, באו לשאול את פיו, והוא היה מצטט מזכרונו הפנומנלי את דף הגמרא, מספר שורה בדף, דברי רש"י, קושיית בעלי התוספות וכו' וכו', בגלותו בקיאות עצומה בכל חלקי התורה. עתה נעבור לפרט את סדר יומו בפרוטרוט - את תפילת שחרית התפלל הרב בביהמ"ד המרכזי שבשכונת 'בתי נייטין'. זמן התפילה לשעה על ידי מתפללי בית המדרש לשעה שבע בבוקר.

לאחר התפילה התקיים במקום שיעור משניות שנמסר על ידי המג"ש רבי יונה צובנר, והרב בענגיס ישב על מקומו והאזין לשיעור. תוך כדי שמיעת השיעור, באו אנשים לשאול דבר ד' זו הלכה, והרב השיב לכל אחד במאור פנים, כל זאת כשבר לבד הוא משגיח ומקפיד שלא להחסיר מילה משיעור המשניות... במהלך השיעור לא הפגין הרב את ידיעותו הרחבות

בתלמוד, אלא ישב בשתיקה והסתיר את גדולתו מעין כל. אגב, בימים ההם הביאו בסיום מסכתא את ממתק ה'חלווה', היו אלו טבלאות גדולות של 'חלווה', חתכו אותן לחתיכות קטנות מלבניות, והביאו לרב מנה מכובדת. ביום שכזה קרא לי הרב ואמר לי כממתק סוד: 'היום יש חדשות בשבילך'... אחר הקדמה זו נתן בידי את החלווה שלו...

הוא נתן לכם 'שיריים'...

לא, אלה לא היו 'שיריים', שהרי הוא נתן לי את כל החלק שהביאו לו, ולא טעם ממנו מאומה... נחזור לענייננו. כך ישב במקומו מדי יום למעלה משעה עד סוף השיעור, ולאחריו פנה לשוב לביתו, כשאני מתלווה לצידו.

בביתו אכל פת שחרית, ותיכף ומיד אחר אכילתו התיישב ליד השולחן בסלון ביתו, השולחן שספרי הלימוד לא משו ממנו לעולם.

כשלפניו פתוחה הגמרא, החל הרב לגמוע בשקיקה דף אחר דף בחשק ובהתלהבות. פרט זה שאני אומר לך עתה, יעידו עליו כל מכירי וזוכרי הרב - משנתו היתה סדורה לפניו באופן זך ובהיר, ברה כחמה, עד שנשגב מבינת אנשים כערכנו להשיג את מוחו העצום, המוח שהכיל בקרבו את כל חלקי הש"ס והשור"ע בע"פ על סדר הדף.

כל היום כולו הוא היה עוסק בתורה, החל מהזמן בו סיים לסעוד נפשו בפת שחרית ועד לשעת תפילה מנחה, לפני השקיעה. ומיד לאחר תפילת ערבית שב לבית תלמודו, הוא סלון ביתו, או אל החדר המיוחד בביתו ששימש כבית תפילה בשנותיו האחרונות. כך היה מתיישב בצימאון אדיר מול הגמרא, משל היא לו הפעם הראשונה שטועם הוא טעמה של תורה. "אזיי ווי א אינגעלע פון זיבן יאהר אלט, מיט אזא שיינע לידאלע, אז עס איז געווען זיס ווי צוקער עס צו הערן" - לומד בשקיקה כמו ילד צעיר, עם ניגון מופלא, שהיה מתוק מדבש לשומעו. אכן, היה זה תענוג עילאי, כל פעם התענגתי מחדש לשמוע את קולו בשעת לימודו.

וכך נמשך סדר לימודו עד לשעות הקטנות של הלילה. יעידו על כך השכנים שדרו בחצר מול ביתו. הם היו רואים אותו לומד באותן שעות מאוחרות, באותה התלהבות וחשקת התורה כבשאר שעות היום והלילה.

הוא גם למד אתכם, או שמו ראייתם מה הוא לומד?

לא אחת ולא פעמיים ושלש הורה לי לשבת מולו ליד שולחנו. בתחילה לא הסכמתי להצעתו: 'מה לי ולרב בשולחן אחד, הרי אני ראוי להתאבק באבק רגליו', טענתי בלהט. אולם הוא ביטל את דברי במחי יד וחזר על הוראתו שאשב מולו. בלית ברירה התיישבתי, ובזמנים הללו שישבתי מולו היה מדרך אותי בדרכי הלימוד. ראיתיו לומד בכל מקצועות התורה. את הש"ס למד מרישא ועד גמרא על סדר המסכתות והדפים. יש הטוענים שזכה לסיים את הש"ס למעלה ממאה ואחת פעמים. אני יודע לנקוב במספר הפעמים שסיים ש"ס, כי הוא השכיל להסתיר זאת מעין רואים, וכלל לא ידעו בירושלים אימתי התחיל ואימתי סיים... אף למתפללי ביהמ"ד לא ראה עניין להודיע על כך. אולם זאת ידע כל בר בי רב, כי מרוב בקיאותו היה לומד את הש"ס בעל פה, ובשטף כמו שאנו אומרים תהילים, ללא גוזמא.

ברם, זכורה לי לטוב פעם אחת בודדת שערך סעודה לרגל סיום לימוד הש"ס. גם את הסיום הזה רצה להעביר בשתיקה, אך מתפללי ביהמ"ד דחקו והפצירו בו שיאות לערוך סעודה, להגדיל תורה ולהאדירה.

אגב, אספר לכם כי פעמים בעת לימודו, כשביקש 'להתרענן' מעט מעומק עיונו, היתה לו דרך מקורית - הוא העביר לידי את הגמרא הגדולה, והורה לי לדפדף כמות של דפים בהמשך המסכתא. לפקודתו הקראתי לפניו שורות אחדות מעין משפט

ונר מצוה, ועל אתר 'ירה' הרב מפיו את הדף בש"ס ואת דברי הגמרא המופיעים בשורה העשירית מלמעלה באותו דף.

'דפדף עוד', ביקש הרב, ועשיתי כמצוותו. הגענו לקיצור פסקי הרא"ש שבסוף המסכתא. 'במטותא הקרא לפני שורות אחדות מאמצע העמוד'. הקראתי, ובמהירות הבזק ציין הרב את הסימן בקיצור פסקי הרא"ש, את הד"ה של הסימן, ואת תוכן דבריו... 'הרי מתרעננים כעת, בבקשה דפדף שוב', דפדפתי לדפי הר"ן, ושוב

"עליו ניתן לסמוך ללא עוררין בכל חלקי התורה" עם רבינו מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל

שמחת החתונה, ומשכך המתין לשובו לירושלים, לשוב ולהמשיך לשאוב פי שניים ברוחו מתורת גאון הגאונים. משראה כי ארכו הימים בשהותו בחוצה לארץ, הריץ אליו אגרת שלומים ומכתב בדברי תורה בו הביע את רחשי ליבו: "ודאי יתפלא כ"ג עלי דעד האידנא אמאי לא אתאי לשאול בשלמא דמרן שליט"א, העובדא היא כי טעיתי בדמיוני כי מריש הוה אמינא שעל רגע קטן עזב הדר"ג את הארץ ולפיכך חשבתי שאך למותר הוא לבוא עם הספר להביע את אשר לבכי לפני כ"ג נ"י, כי במהרה נראהו בשובו אל נווהו, אמנם אחרי רואי כי ארכו הימים מעת עזבו את ארצה"ק ועדיין אין אנו שומעים על אודות בואו אל הקודש אמרתי לא אחכה עוד יותר... השי"ת יהיה בעזרו להשלים חפצו ולמלאות רצונו לעלות לציון בעגלא כנפשו התורה ונפש המשתוקק לראותו בזמן קריב". בהמשך המכתב האריך לדון בעניני עוסק במצוה פטור מן המצוה.

משקיבל את האגרת, מיהר הרב בעגנים להשיבו כי אכן "נכספה נפשי למהר שובי למקומי לשבת בעיה"ק ירושלים תובכ"א לחיים ולשלום... תקוותי לך" כי בעגלא ובזמן קריב יזכני למלא חפצי ורצוני ולביתי ולעירנו ישיבני לחיים ולשלום ושם נשתעשע בחידושי תורה בהסכת ושמע מתוך הספר בעזה"י ובאריכות, ובכ"ז מצאתי כדאי להשיב אותו על דבריו ובקוצר אמרים ולכשנזכה להתראות נשלים המשא ומתן בעזה"ש". פעמים רבות הביע הרב בעגנים את הערכתו הגדולה לרב אלישיב. כך, אפוא, סיפר הרב צבי וינמן: "שמעתי מפי הרבנית אלישיב ע"ה, שבשעתו לא רצה הרב אלישיב לכהן בבית הדין הרבני, ומי שהמריצו לכהן בכהונה זו היה הרב בעגנים שאמר לו 'ספר תורה היכן שהולך והיכן שנמצא - הוא קדוש'..."

כאשר נכנס פעם הגאון רבי משה אלישיב שליט"א בילדותו אל הרב בעגנים, שאלו לשמו. משהשיב: "אני בן של הרב אלישיב", הגיב הרב בעגנים ואמר: "אם כן אתה צריך לדעת ללמוד..."

בימי האחרונים של הרב בעגנים, נשאל על ידי באי ביתו: "על מי נטשת את הצאן, למי ניגש לשאול את שאלותינו אחר פטירת הרב", השיב הרב בעגנים ואמר: "ודאי אתם מכירים את האברך רבי יוסף שלו' אלישיב, עליו ניתן לסמוך ללא עוררין בכל חלקי התורה".

מעת לעת, כאשר נגעו הדברים למעשה, היה הרב אלישיב מאלף בינה את שומעי לקחו בעובדות ומעשים ששמע מהרב בעגנים, ועוד חזון למועד להרחיב בס"ד ריעה זו.

אחד מגדולי התורה אשר זכה לקרבתו של מרן הגאון רבי זליג ראובן בעגנים זצ"ל, היה מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל.

מעט עלותו של הרב בעגנים לירושלים בעשרת ימי תשובה תרח"צ, נקשר עמו האברך הצעיר לימים, רבי יוסף שלו' אלישיב, ומאז היו מרבים להתפלל רבות בדבר הלכה, משתעשעים וחורזין בדברי תורה בכל חדריה ומבואותיה.

בכל יום אחר תפילת מנחה, היה יוצא הרב בעגנים עם הרב אלישיב ל'טויל' קצר עד זמן ערבית, כשהם מקיימים 'ובלכתך בדרך' ועוסקים בעומק עיונה של תורה.

ויהי כמשלוש חדשים, בזאת חנוכה תרח"צ, ישב הרב בעגנים וכתב 'כתב סמיכה' נדיר בתוכנו ובביטויים המפליגים שבו לאברך המופלג, בהיותו כבן עשרים ושמונה שנה בלבד: "קושט דברי אמת ניתן ליכתב מגאי הח"מ לעטר בסמיכת חכמים את מע"כ ידי"ע וידי"נ מגזע היחס הרב הגאון הנשגב סוע"ה כו' כש"ת מ' ר' יוסף שלום בן הרה"ג המפורסם כו' מו"ה ר' אברהם עליאשעו שליט"א מיקירי ירושלים קרתא דשופריא, הנה האברך הנ"ל עליו נוכל לומר כי הוא קנקן חדש מלא ישן בקי בכולי תלמודא, גם דברי רבותינו הראשונים והאחרונים נהירין ליה, מקשה ומפרק בדרך חריף ובסברא ישרה ומסיק שמעתתא אליבא דדינא, כמותו ירבו בישראל ונעים לי למלא ידי לידן ולהורות יורה וידין בכולי הלכתא ויכולים לסמוך עליו בבטחה כי הלכה כמותו, ותקווה טובה עוד נשקפת עליו כי יתשגשג ויגדיל תורה בשקידתו העצומה ולאילנא רברבא יתעביד בעזה"ש במהרה ובקרב, וכל עדת ישראל שיזכו להרכיבו אלוף לראשם ישבעו רצון ממנו ויותר שיכירוהו ויקירוהו ויכבדוהו ובו יתהללו. ויתברכו לרגלו כל החונים על דגלו ונר ד' עליו בהלו ועל כל החוסים בצילו ככל אות נפשו מפי המברכס בכל טוב המיחל לישועת ד' על עמו בקרוב".

את כתב הסמיכה שיגר הרב בעגנים ביד שליח אל הרבנית אלישיב באמרו כי 'הרב שלח זאת לרבנית דווקא, כי לבעלה כשלעצמו אין צורך בכגון דא'...

רבות שאב הרב אלישיב מתורתו ודמותו המופלאה של הרב בעגנים והעריכו בצורה מופלגת, וכפי שניתן ללמוד מתוך מילות המכתב ששיגר אליו בחודש מרחשון תרצ"ט, כאשר הוא שב לתקופה קצרה לליטא לרגל שמחת נישואי נכדתו. סבור היה הרב אלישיב כי יציאתו של הרב בעגנים תהיה על מנת לשוב מיד אחר

חזר המחזה על עצמו. בכל ביתי נאמן הוא, כל מקום שנשאל - ידע מיד לציין את השורות הסובבות את אותו מקום, ככתבן וכלשונן בבקיות עצומה, כקורא מתוך הגיליון...

האם זכיתם ל'שורות בציל' גם בימי שבתות וחגי השנה?

ודאי, ודאי. הסכת ושמע סיפור מעניין שאספר לך כעת - מעשה שהיה כך היה, בערבי שבתות אפתה הרבנית חלות לכבוד שבת קודש. באחת השבתות, בשעה שסעדתי על שולחני, אחר נטילת ידיים לסעודה, נתן לי הרב חתיכת חלה שהוא בצע ממנה, והתבטא ואמר לי בזה הלשון: "שיריים וואס מען לאכט איז א גרייסע זאך, שיריים וואס דו עסט איז א גרייסע זאך" - 'דע לך, כי מנהג אכילת השיריים שהיו כאלו שזוללו בו, דבר גדול הוא'. כשראה שמתמהמה אני מלאכול את החלה, כי התביישתי לאכול משיירי אכילתו, מה עוד שהייתי עדיין לפני ברכת 'המוציא' על החלה, והרב פנה אלי בשנית והמשיך בדבריו, וכך אמר לי: 'נא דיר, איך האב א מיצקע חלה, מאך המוציא, עס איז טאקע א כזית חלה, אבער 'שיריים' איז דאס, און שיריים איז א גרייסע זאך' - קח את החלה ודע לך כי חתיכה זו היא 'שיריים' ומנהג ישראל קודש באכילת שיריים, כי הוא דבר גדול, ומה שאתה מתבייש מפני, אל תתבייש, אכול משיירי אכילתי, כי על כן ציוויתך'..."

בליל הסדר לא היה מתחיל את הסדר לפני שבאתי לביתו, והמתין לשם כך שעה ארוכה כדי שאשאל לפניו את ארבעת הקושיות.

האם גם הסכתם אצל'ו ב'יל' הסדר?

כן, ולא. דהיינו, הייתי מתחיל את הסדר, כולל אכילת המצות והסעודה בבית אבי מורי, ולאחר הסדר אצל אבי באתי לפניו, ומיד כשבאתי היה הרב מוזג את הכוס הראשון ומתחיל בעריכת הסדר. שנה אחת, לאחר תפילת ליל פסח ביהכ"ג, ניסיתי להפציר בו שיתחיל בעריכת הסדר בלעדי, ואני אצטרף באמצע אמירת ההגדה, כי לא רציתי שיתעכב זמן רב כל כך בגללי. הרב סירב לשמוע על כך, ואמר לי שאני יכול 'למשוך' כמה שארצה בבית אבי, ורק אחר שאגמור ברכת המזון אבוא אליו לביתו.

בשנה ההיא, כיון שידעתי שהוא ממתין לי, ישבתי בבית אבי בעת ה'סדר' על 'קוצים'... וביקשתי מאבי שיודרו מעט בהגדה, כי הרב ממתין לי, ואבי הסכים לבקשתי.

הזדרזנו מעט, ואכן עד מהרה בירכנו ברכת המזון, נישקתי את המזוזה בפתח הדלת, ויצאתי מהבית

לכיוון ביתו של הרב. גמאתי את המרחק בריצה מהירה, והגעתי לבית הרב.

מאוחר יותר שמעתי כי באותה שעה שנישקתי את המזוזה, אמר הרב לבני ביתו: "יצחק'ל קושט שוין די מזוזה", "יצחק'ל כבר מנשק את מזוזה הפתח, וכשרצתי ברחוב בחיפזון, נענה ואמר "האט לויפט ער", הנה הוא רץ, הנה הוא מגיע.

האם הרב האריך באמירת ההגדה?

לא. כיון שהשעה היתה כבר מאוחרת, והרב רצה להספיק את זמן 'חצות' - לא האריכו יתר על המידה בהגדה וב'שולחן ערוך'. אולם באמירת ההלל וכן ב'נשמת' - התלהב הרב עד למאוד, ופניו נדמו כלפידים בוערים. איי, מה נהדר היה המחזה.

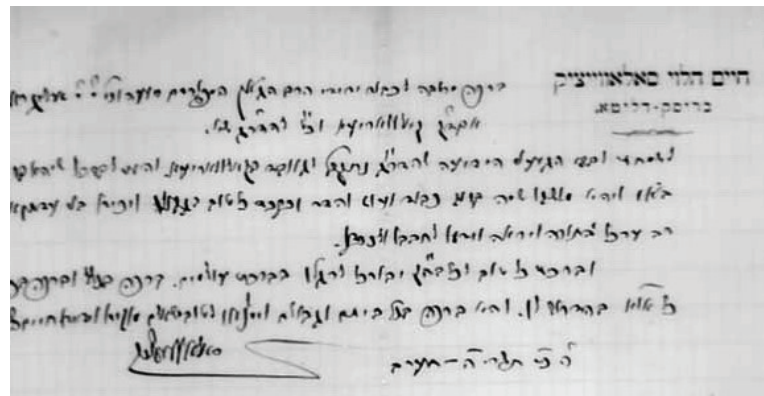
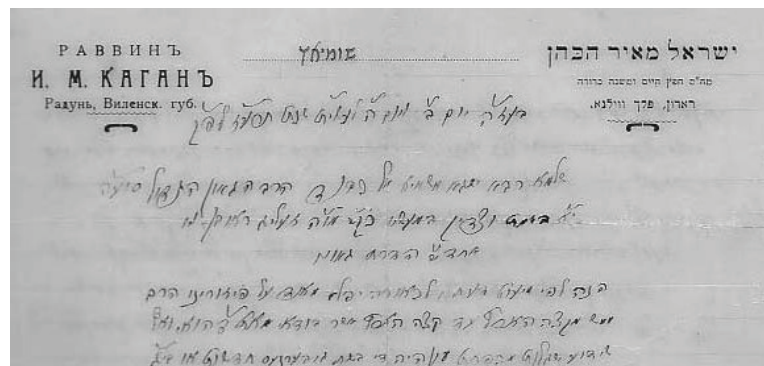
רעיה צעירי הצאן

מה ניתן עוד לשמוע אודות גאון הגאונים?

אחת הנקודות היפות והמופלאות בתולדות חייו היתה התייחסותו לכל ילד, בכל גיל שהוא, כאיש אל רעהו. על אף רום מעמדו וערכו, היה משוחח עם הילדים בלימוד ללא שום ריחוק של מעמד.

כך היה גם בעת המנהג שהונהג בירושלים בימים ההם, שילדי התתי"ם באים להיבחן אצל רב העיר. כבוד גדול היה למוסדות התורה בהם למדו התלמידים, שעה שהתפרסם בחוצות העיר ירושלים כי הרב העמיד את תלמידו ת"ת פלוני בכור המבחן.... כיתות כיתות היו באים להיבחן אצלו כאשר סיימו מסכת משניות או פרק גמרא. נעמדו לפניו במעגל סביב השולחן בסלון ביתו, והוא היה מחזה באצבעו ואומר 'אמור אתה', ו'עתה השב אתה'...

במספר השנים שזכיתי להכירו ולשמשו, זכורני מאות ילדים שעברו את סף ביתו להיבחן על תלמודם. בשעת המבחן סקר הרב בעיניו את הילדים, ובמבט חד שהעביר על פניהם ירד לעומק השגתו של כל אחד, והשתדל לשאול כל אחד לפי כוחו בתורה, כדי שלא לביישו. אם גילה ילד שאף הדבר הפשוט קשה עליו ולא ידע לענות תשובה הגונה לשאלתו, היה הרב מתערב בתוך דבריו ומגלה לו את התשובה הנכונה, ובו זמנית שאלו 'נכון שזו היתה כוונתך?', הילד היה מהנהן בראשו לאות חיוב, והרב המשיך בשאלה הבאה לילד שאחריו. כך השכיל שלא להביך את הילד, וכדי שהילדים האחרים לא יתפסוהו בקלקלתו... מאידך, אם הבחין באחד שאפשר לשמוע אצלו

דבריהם.

באחת האסיפות, מני רבות, שישבו חברי הבר"ץ לדון בביתו בענינים העולים על הפרק, בהשתתפות הראב"ד רבי פנחס עפשטיין זצ"ל, חזרתי משליחות ששלחני הרב ונכנסתי אל החדר הפנימי בו התקיימה האסיפה. רבי פנחס, שתקף היה, הרעים עלי בקולו: "דרך ארץ!". נאלמתי דומיה, ועמדתי על מקומי ללא מענה. אחר דקה של שתיקה שנדמתה בעיני כנצח, החוויתי בידי אל הרב ואמרתי בגמגום, כי הרב שלח אותי לשליחות, וממנה באתי זה עתה. אני עושה מה שהרב ציוה אותי. "אבל צריך דרך ארץ", התעקש רבי פנחס ועמד על דעתו. אך עתה, הרב שישב במקומו והתבונן בנעשה, נענה ואמר בקול מרגיע: "הנח לו, הוא יודע מה הוא עושה, הוא יודע מה הוא אומר..."

"גפני יצא"...

בשנתו האחרונה לחייו, באחד מימי שישי ערב שבת קודש, לא חש הרב בטוב. הוא ביקש מהרבנית שתזמין עבורו את הרופא שיבוא לבדקו. וסמוך לכניסת השבת הגיע לבית הרב רופא בשם אהרונוב, יהודי חרדי שומר תורה ומצוות, שבדק את הרב בדיקה מקיפה, אולם מאחר ולא מצא 'חולי מיוחד' נתן בידו רשות ללכת לביהכ"נ לקבלת שבת. בדרכו חזרה מביהכ"נ ליורתינו לביתו כבכל שבת. הרב הלך בכבודו ונשען על ידי, והנה אך הגענו אל מפתן ביתו, כרע הרב ונפל אפיים ארצה...

כתוצאה מהנפילה, הרב נחבל

בראשו, ודם רב ניגר מהפצע שנפער במצחו. הייתי בחור צעיר לימים ואיברתי עשתונות. מעולם לא נתקלתי במקרה שכזה, ולא ידעתי מה עלי לעשות. זאת ידעתי שהדבר הראשון שעלי לעשות הוא להרים את ה'ספר תורה' החי שנפל, אולם איך מרימים אדם מבוגר כל כך?!... לרוע מזלי רק הרבנית היתה בבית, והיא כמובן לא יכלה לעזור הרבה. איני יודע מהיכן שאבתי את העוז והאומץ, אולם בכוחות לא לי הרמתי את הרב ונשאתיו למיטתו, לקחתי מגבת קטנה והרטבתי אותה, הנחתיה על המכה, ניגבתי את הדם והחלפתי תחבושת, כך הקלתי במעט את ייסורי.

איני יודע כיצד עשיתי זאת. היו אלו כוחות על טבעיים שנמסכו בקרבי, זה לא היה קל כלל וכלל.

ואז, כששכב כך במיטתו בחוסר אונים מוחלט, גילה לי הרב דברים נוראים שזעזעו את נפשי. הרב פתח את פיו ואמר לי בחולשה: "בגפו יבוא, בגפו ייצא, אני עוזב כבר את העולם הזה". כאמור, צעיר לימים הייתי, ונפשי ומוחי נרעדו מעצם המחשבה כי הרב הולך לבית עולמו. הרגשתי כי נפשי קשורה בנפשו, אזרתי עוז, ושאלתי אותו בקול רועד: "למה הרב אומר כך?", והוא לא חזר בו, שב על הדברים ואמרם בשנית: "אני הולך להיפטר מהעולם..."

הרבנית שמעה מן הצד ולא קלטה את עומק הדברים. אולם אצלי גרמו הדברים לסערת נפש אדירה. הבהלה אחזה בי עד עמקי נשמתי. שאלתי שוב את הרב: "אבל למה?". הרב, שראה כי נלחצתי עד אימה, ענה לי כשבת שחוק מרחפת על שפתיו: "ככה זה, יהודי לא חי לעולם ועד", "א איד לעבט נישט אייביג".

ימים לא רבים יעברו עד שאגלה כי רוח הקודש נצנצה בו, כי אכן באותה שנה במוצאי חג השבועות שבק חיים לכל חי.

אולם גם לעת זקנותו המופלגת, אחר תשעים ושתיים שנות חיים, לא כהתה עינו ולא נס לחו. זכה הרב לאריכות ימים מופלגת. חולשתו גברה עליו מאד, וגופו היה תשוש ורצון, אולם זכה להיות צלול בדעתו עד לרגעיו האחרונים.

בהלווייתו לא השתתפתי כלל בגופי, ראיתייה רק מבעד החלון... בעת ההלוויה שמתי אל ליבי כי אין מי שיששה לצד הרבנית לדבר על לבה דברים מרגיעים ולהשיב את רוחה, לכן נשארתי עמה במחיצתה, לחזקה ולעודדה שלא תיפול ברוחה.

שמח אני מאוד על שזכיתי לשמש את הרב זצ"ל, וזכותו תעמוד לנו ולכל ישראל".

כד יתבין ישראל

ועסקין בשמחת התורה: לאחר הזדככות ועליה של מ"ט ימי ספירת העומר, מגיעים ישראל ליום הנכסף – יום קבלת התורה • ובאותו הלילה הקדוש, לילה כיום יאיר, עוסקים והוגים ומשתעשעים בדברי התורה, לחדש ולקבל את 'מתן תורה' של השנה בצורה הרוממה ביותר

הרב אביחי בן ססי – אלעד

בתורה כל ליל חג השבועות.

הטעם לזה ע"פ המדרש

ובכל זאת, צריכים אנו גם לדעת הדברים איה מקום כבודם ע"פ הפשט. וזה יצא ראשונה, מצינו שכתב המגן אברהם (סימן תצד) והביא טעם למנהג הזה, על פי מה שאמרו במדרש שיר השירים רבה בפסוק "עד שהמלך במסיבו", שעם ישראל ישנו להם כל אותו הלילה של מתן תורה, לפי שהשינה של עצרת ערבה לאדם והלילה קצר, והמשיכו לישון עד שתי שעות ביום, בא הקב"ה להר סיני ומצאם ישנים, וזהו שהיה ישעיה מוכיחם "מדוע באתי ואין איש קראתי ואין עונה", ואז התחיל לעוררם בקולות וברקים ושופר, כמו שנאמר "ויהי ביום השלישי בהיות הבוקר ויהי קולות וברקים וענן כבד על ההר וקול שופר חזק מאוד ויחדד כל העם אשר במחנה". והיה משה מעוררם ומביאם לפני הר סיני, שנאמר "ויוצא משה את העם לקראת האלוקים מן המחנה" (וכן הוא בפרקי רבי אליעזר פרק מא), ולכן כתשוכת המשקל נהגו ישראל קדושים להיות ערים כל ליל חג השבועות ולעסוק בתורה עד אור הבוקר. עכ"ל המ"א.

וכתב בספר 'קריית חנה' (אור"ח סי' תצד, הודפס בקובץ מפרשים מכת"י בשו"ע מכון י-ס): הואיל והטריח המג"א את עצמו ליתן טעם עפ"י המדרש, גם אנן נענה אבתריה, והוא דאיתא בעירובין (סא ע"א) אם איברא לילה לגירסא או לשינתא, ואיתא בגמ' (שבת פו ע"ב) וליקבלו תורה ביני שימשי, ומתרץ "לא בסתר דברתי". וכתב הטעם משום האומות. ומזה הטעם אנו נעורים בלילה להורות חביבותינו שאף שלא איברא לילה לשינתא – נתנה ביממא כדי שלא ליתן פתחון פה לאומות, ולאפוקי מדעת האומר שהחזירין הקב"ה על כל אומה ולשון, ר"ל ליתן טעם עפ"י הדרוש. וכבר יצאתי מגדרי אגב הבעל המג"א הלכתי גם אני בעקבותיו ודו"ק. עכ"ל.

יום כיפור כנגד חג שבועות

רבינו אברהם אבן עזרא (שמות יט,

בני עליה לבד, ובעיקר בקרב חבורת חכמי המקובלים יודעי ח"ן, אשר היו נהירין להם שבילי דרקיעא לתקן במעשיהם את התיקונים לעילא, וזאת ע"פ המילים שנכתבו בזוהר: "חסידי קדמאי לא הוו ניימי בהאי ליליא", אבל עדיין לא נתפשט אז המנהג ברבים בקרב ההמונים בקהילות ישראל.

וכפי שכותב החכם רבי משה דיליאון זצ"ל [נאשר על ידו נתפרסם הזוה"ק] על קיום המנהג בתקופתו תקופת הראשונים בין יחידים השרידים אשר ד' קורא' וז"ל (בכת"י הנדפס בקובץ עלי ע"ן): נהגו הקדמונים ז"ל עמודי העולם, אותם אשר יודעים להמשיך חן ממרומים, שלא לישון בשתי לילות הללו של שבועות, וקבלת אבותיהן בידיהן אותם היחידים השרידים אשר ד' קורא והענין הזה הוא טוב ונכון וישר ואשריהם ואשרי עם שלו ככה...".

וכן אנו קוראים בדבריו של אחד ממקובלי ספרד הקדמונים שקיבל תורתו מזקנו הרמב"ן, רבינו דוד ב"ר יהודה החסיד נ"ע [בן הרמב"ן], ודבריו הועתקו בהרחבה בידי הגאון רבי יהודה כלץ זצ"ל בספר המוסר (פ"ד בהג"ה): נהגו הקדמונים ז"ל משרתי עליון שלא לישון בליל שבועות ועכשיו בשתי לילות. ובכל לילה קורין בתורה ובנביאים ובכתובים ומדלגים בתלמוד ובאגדות, וקורין בחכמות עד אור הבוקר וקבלת אבותיהם בידיהם והענין הזה טוב ונכון ואשריהם ואשרי עם שלו ככה.

בעוד הרבה ספרי גדולי עולם, נכתב כדברים האלו, שמנהג זה בשנותיו הראשונות היה נחלת 'מביני דבר' בלבד, יחיד סגולה, יראי ד' וה' מיוחדים בעם, עד שבא האר"י החי, ובשגגת קודש הראה והורה כי דבר זה הינו נחלת הכלל. וכה נמסרו הדברים בתורתו של האר"י ז"ל על ידי תלמידו המובהק הרה"ק רבי חיים וויטאל זצ"ל בספר שער הכוונות (חג השבועות דרוש א): צריך האדם שלא לישון בלילה הזאת כלל ולהיות כל הלילה נעורים ועוסקים בתורה, כנזכר באורך בהקדמת הזוהר ובפר' אמור, ולכן פשט המנהג הזה בישראל לעסוק

ירושלים הגאון הגדול רבי משה שטרנבוך שליט"א: "הנצי"ב כתב שקבלה בידו איש מפי איש שבועות הוא יום הדין על תורה. וכן שמעתי מהגראמ"מ שך זצ"ל בשם דודו הגרא"ז מלצר זצ"ל שקבלה בידו, שבועות הוא יום הדין לתורה, שביום זה הקב"ה דן כל אחד וקובע לו כמה סייעתא דשמיא יקבל בלימוד התורה, וכפי מה שהאדם ראוי לזכות לתורה – כן הקב"ה נותן לו את חלקו בתורה". ע"כ.

לא הווי ניימי בהאי ליליא

אין זכר למנהג זה, של הלימוד בליל שבועות, בתלמוד ובספרי הפוסקים הראשונים והאחרונים. גם בשלחן ערוך לא נזכר הענין. לעומת זאת הרי עיקרו של מנהג קדוש זה נעוץ עמוק בחבינוני רזיהם של תורת הרז והקבלה, ומקורו הקדום ביותר נתגלה בידי התנא הקדוש רשב"י המדבר בקדשו על הענין לעסוק בתורה כל הלילה הזה.

והנה מקורו טהור בדברי הזוהר (הקדמת הזוהר ד"ח ע"א): רַבִּי שְׁמַעוֹן הָהוּ יְתִיב וְלֵעִי בְּאוֹרֵייתָא בְּלִילְיָא דְּכָלָה אֶתְחַבְּרַת בְּכַעֲלָה. תְּנִינָן כָּל אֲנָן חֲבָרְיָא דְּבִנֵּי הִיכְלָא דְּכָלָה אֶצְטְרִיכוּ בְּהָיָא לִילְיָא דְּכָלָה אֶזְדַּמְנַת לְמַהוּ לְיוֹמָא אֶתְרָא גו חוּפָה בְּכַעֲלָה לְמַהוּ עֲמָה כָּל הָהוּא לִילְיָא. ובמפרשי הזוהר (פירוש רבי משה זכות זיע"א ועוד) מצינו, ד'בְּלִילְיָא דְּכָלָה' הכוונה לליל שבועות. [נכלל, שייכות קטע זה בזוהר לליל שבועות, מוסבר ע"פ ענייני כוונות הסוד השייכים לימים אלו, ואין כאן מקומו].

עוד שם בפרשת אמור (צח ע"ב): וְעַל דָּא, חֲסִידֵי קְדָמָי לָא הָווּ נְיִימֵי בְּהָיָא לִילְיָא, וְהָווּ לְעָאן בְּאוֹרֵייתָא, וְאֶמְרִי, גִּיתִי לְאַחְסָנָא יְרוּתָא קְדִישָׁא, לָן, וְלִבְנָן, בְּתֵרִין עֲלָמִין.

"פשט המנהג בישראל"

בעיון בספרים מצינו בנוגע ללימוד בלילה זה, שבתחילה נשתרש מנהג זה בתקופת קדמונים אצל יחידים

כתב ה'שפת אמת' (לחג השבועות תרס"א): "...כמו כן בכל חג שבועות זמן מתן תורתנו, מקבלין בני ישראל חלק התורה המתחדשת על כל ימי השנה, ואחר כך מוציאים מכח אל הפועל כל אחד במקומו ושעתו. וזה ההתחדשות תלוי כפי הכנות כל אחד...". הנה כי כן, בלילה קדוש זה, נעורים ישראל ולומדים – אחד המרבה ואחד הממעיט. בשורות הבאות ננסה לברר מעט את מקור וסדר ההוא ליליא, באיזו דרך ישכון אור ללכת בכדי לעשות נחת רוח ליוצרנו.

יום הדין לתורה

דבר מבהיל מובא בשל"ה הקדוש (מסכת שבועות, עמוד התורה): ודע, כי כמו שבראש השנה רצה הקדוש ברוך הוא להשגיח ולדרוש מעשה בני אדם כי הוא יום הבריאה הראשונה וחדוש העולם, וכמו שתקנו לומר 'זה היום תחילת מעשיך', כדברי רבי אליעזר שאמר בתשרי נברא העולם, כן רצה ביום מתן תורה שהוא מורה על חידוש העולם להשגיח ולדרוש על מעשה העולם ולדונו על פירות האילן, כדאיתא בפרק קמא דראש השנה בארבע פרקים העולם נידון וכו' בעצרת על פירות האילן. וכבר ביארנו כי הפירות ההם הם הנשמות הפורחות מאילנו של הקב"ה, והעולם נידון ביום זה על התורה שניתנה בו שבטלו עצמם ממנה, והוא אמרם 'על פירות האילן' בלא השלימם בתורה ובמצוות כראוי. עכ"ל.

והוסיף על דברים אלו ה'חמדת ימים' (שבועות פרק א, יג): וכן על אשר הגו בה שלא לשמה שלא בקדושה ובטהרה וכל שכן בעודנו רשע לפני אלקים כי הגביר בתורתו ומצוותיו כח אל הקליפה, ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חוקי ותשא בריתי עלי פיך. וגם יהי דן על הקוטפין מלוח עלי שיח שאמרו בזוהר (שלח) דקאמר רב מתיבתא, מאן דפסק יתפסק מאן דפסק ממילין דאורייתא על מילין בטלין יתפסק חייוהי מהאי עלמא ודיניה קיימא בההוא עלמא...". ובאחת משיחותיו העיד ראב"ד

(א) כתב טעם למנהג, בהיפך הגמור. וז"ל: ואולי לא ישן אדם מהם כל הלילה, כדי שישמעו קול ד' בבוקר, כדרך הכהן הגדול בליל יום הכפורים ע"כ. גם לפי דעה זו של ראב"ע מביא הגאון רבי חיים פלאג'י זצ"ל בספרו מועד לכל חי (סי' ח אות יז) בשם זקינו הג"ר אברהם בן עזרא זצ"ל בספר 'בתי כנסיות' (בית מועד סי' תצד) סמך למנהגנו להיות נעורים כל הלילה ולומדים בתורה, שהוא זכר למה שעשו אבותינו בליל זה לפני מתן תורה שהיו נעורים גם הם כל הלילה להתכונן לקבלת התורה.

אולם על דברי הראב"ע אלו, כבר תמזהו האחרונים (הרד"ל בהגהותיו לפרד"א שם סק"ז, הגר"ח פלאג'י שם ובספרו לב חיים ח"ב סי' ק"פ, ובנו מהרי"ץ בספר יפה ללב ח"ב סי' תצד), שנעלם ממנו דברי המדרש הנ"ל שמפורש בו להיפך, שמרע"ה מצאם לבני ישנים בליל מתן תורה. לפשר הדברים העלה לחדש בספר יפה ללב (שם): וכדי להשיג שלום ביניהם, י"ל דאולי היו כדין וכדין, דראשי העם והזקנים היו נעורים כל הלילה כמו הכהן גדול ופרחי כהונה שהיו נעורים בליל יום הכיפורים, 'ואדם' דקאמר [היינו לשון ראב"ע] היינו אדם המעולה, אבל שאר העם עמא דארעא היו ישנים כדרך שישנים כל העם בליל יוה"כ.

מעלת הנעור כל הלילה ולמד בו

עוד כתב שם בספר שער הכוונות הבטחה מיוחדת על ענין זה: "ודע, כי כל מי שלא ישן בלילה הזאת כלל אפילו רגע אחד ויהיה עוסק בתורה כל הלילה, מובטח לו שישלים שנתו ולא יארע לו שום נזק בשנה ההיא, וכמו שכתב הרשב"י בהקדמת בראשית וז"ל: דיפוק ההוא שתא בשלם כו' ע"ש, ולא עוד, אלא שהוראת חיי האדם בשנה ההיא תלויה בענין זה, כי אם לא ישן כלל ודאי שלא ימות בשנה ההיא, ודי בזה. ולכן פשט המנהג הזה בישראל לעסוק בתורה כל ליל חג השבועות. עכ"ל.

ובכוונת הזוהר, דן בעל המנחת אלעזר ממונקאטש בספרו שער יששכר וכתב להקשות, דהאיך יתכן שעל ידי הלימוד בליל שבועות מובטח לו שיצא בשלום כל השנה של י"ב חודשים, והלא בראש השנה נידונים מחדש על כל המאורעות ובריות בו יפקדו, וכן מבואר בכתבי האריז"ל שנידונים בראש השנה ונחתם בחותם גמור בשמיני עצרת. ומאריך המנחת אלעזר ליישב ענין זה על פי קבלה וכתב שם, ששבועות הוא ההולדה והתוצאה של שמיני עצרת ולכן נקראים שניהם 'עצרת' ולפיכך

העיקר תלוי בחג השבועות. וע"פ דברי הזוהר הנ"ל, כתב בספר חמדת ימים (חלק ב' שבועות פ"ג קדושת מתן תורה) שסגולה נפלאה לזכות לבנים ובני בנים תלמידי חכמים, לקשט את הכלה הנעימה [היא עם ישראל] להכין אותה ולסעדה [על ידי עסק בלימוד התורה בליל שבועות] להיכנס לחופה [בחג השבועות] ע"כ. ה'מגלה עמוקות' כתב (בהגהותיו למחברת הקודש סוף דף ק"י), דהנה ב'שער הכוונות' הביא בשם האריז"ל שהניעור לילה אחת ועוסק בתורה כל אותה הלילה, יהיה נפטר מכרת אחד. ואם בשאר ימות השנה מועיל להיות נייעור לכפר על כרת אחד, הרי הלימוד בליל שבועות מועיל לכפר על כמה וכמה כריתות.

כידוע שישנם חילוקי דעות מה ראוי ללמוד וכיצד לנהוג באופן הלימוד בלילה קדוש זה, ולא באנו כאן להכניס ראשנו בין ההרים הגדולים אלא להציע הדברים לפני המבינים בעם.

תורה שבכתב ותורה שבע"פ

בדברי הזוה"ק בפרשת אמור, שהם למעשה מקור עניינו של לילה זה, נזכר ".....לְמַהּוּי עֲמָה פֶּל הָהוּא לִילְיָא, וּלְמַחְדֵּי עֲמָה בְּתַקְנֵהָא דְאִיְהִי אֲתַתְקַנַּת לְמַלְעִי בְּאוֹרֵייתָא, מִתּוֹרָה לְנִבְיָאִים וּמִנְבִּיאִים לְכַתִּיבִים וּבְמִדְּרוֹשֵׁי דְקַרְאֵי וּבְרִיזֵי דְחֻקֵּימֵתָא. בְּגִין דְּאֵלִין אֲנוּן תִּיקוּנֵין דִּילָה וְתִכְשִׁיטָהָ." הרי לנו הוראה והדרכה במה עלינו לעסוק בזה הלילה.

ולפי זה סידר האר"י הקדוש זיע"א ביתר פירוט וביתר ביאור את סדר הלימוד בספרו שער הכוונות (ענין חג השבועות דפ"ט ע"א) וכך כתוב שם: וזהו הסדר של המקרא שתעסוק בו בלילה הזה כדי להמשיך הכתר הנזכר. תתחיל מפרשת בראשית ותקרא פרשת בראשית עד "אלה תולדות השמים והארץ בהבראם" כו', ואחר כך תדלג ותקרא שלשה פסוקים האחרונים של בראשית, ומשם ואילך תקרא שלשה פסוקים הראשונים ושלשה האחרונים מכל פרשה ופרשה משאר הפרשיות. ע"כ, ועוד שם באורך היאך צריך לקרוא במקרא, בכתובים ובנביאים [וכפי מה שכתב, סודר בספר 'קריאי מועד' המפורסם].

ידוע שאחד ממחזיקי לימוד ותיקון זה הוא השל"ה הק', וכך כתב (מסכת שבועות): וסדר הלימוד של זו הלילה כבר נתפרסם ונודע לרבים על ידי הקונטרסין שנתפשטו. והמנהג הזה נתפשט בכל ארץ ישראל ובכל

המלכות אין נקי כולם כאחד מגדולים ועד קטנים, וכן קיימו וקבלו עליהם ועל זרעיהם. ומאחר שהוספתי גם כן נוסף משלי בענין סדר לימוד זאת הלילה, על כן ארשום הכל ביחד. החרדים לדבר ד' ישתדלו שיהיה מנין ביחד, דכל בי עשרה שכינה שריא. צריך ללמוד חלק מתורה נביאים וכתובים, ששה סדרים, ספר יצירה זוהר, תרי"ג מצות. והנה כל תורה שבכתב צריך לקרות ששה פסוקים מכל סדרה וסדרה, וכן מכל ספר מכ"ד ספרים, דהיינו שלושה פסוקים ראשונים ושלושה פסוקים אחרונים. עכ"ל.

גם הגאון החיד"א זצ"ל מעיד בספרו' לב דוד' על התפשטות מנהג זה בכל תפוצות ישראל אף בקרב ההמונים, וכה כותב: וזה מנהג קבוע ברוב ישראל יצאו קבוצים פמליות פמליות ללמוד באהבה תקון המסודר ויאר את הלילה, ואשר ה"ן לו כס"ף לעשות הדברים כמשפטן, יזהר לקרות הסדר המתוקן מרבינו האר"י זצ"ל והוא המפורסם בכל תפוצות ישראל מכמה מאות שנים... ובשגם לא ידעו ולא יבינו על מה אדניה הטבעו - קריאתה זו הלולא. עכ"ל.

וכך רבנו יוסף חיים זיע"א ב'בן איש חי' (שנה ראשונה פרשת במדבר ג-ד): ויזהרו ללמוד כל סדר הלימוד של זאת הלילה בחשק גדול ובשמחה רבה והתלהבות הלב כי הלימוד המתוקן לזאת הלילה עושה פרי גדול למעלה וממשיך לנפש האדם קדושה וטהרה. על מרגא החת"ס מובא, כי בליל שבועות אמר כל התיקון הנדפס עם תלמידיו הסמוכים עליו, ותפילה לתיקון כרת לא אמר. וכן לא אמר סדר תרי"ג מצוות כי כבר היה הוראה אומר ברקאי, אחר כי יאמרו אותן בתפילת מוסף ויסמכו על זה. (ליקוטי חבר בן חיים מנהגי חת"ס פ"א א).

ה'פלא יועץ' (אות עצרת) כתב בזה"ל: הלוא טוב להעתיק לשון זה בספר קריאי מועד בצד סדר הלימוד להיות לזכרון... קריאת התורה בליל עצרת בסדר המתוקן מרבינו האר"י ז"ל היא נפלאה ועושה רושם למעלה, קישוטין אל השכינה, אשרי ילוד אשה שזכה לכך, אשר מלך העולם איום ונורא, מלך גדול אשר לגדולתו אין חקר המשילו במעשה ידי, ורוכב שמים בעזרו, וישראל עושה חיל ומוסיף כח בפמליא של מעלה, על זאת יגל יעקב ישמח ישראל בעושי יעלוזו חסידים בכבוד ויהיו רק עסוקים בסדר הלימוד כל הלילה אל דמי להם בשפה ברורה ביראה ואהבה ושמחה רבה יותר ויותר ממוצא שלל רב בתת לב מה נעשה בשמים ממעל על ידינו ומה הימים האלו ומה הגיע אלינו. עכ"ל.

מִרְן הַגְרֵשׁ"ז אִיעֶרְבֵּאךְ זצ"ל הִיָּה < הַמִּשְׁךְ בַּעַמ' 22

כי טוב סחורה...

הלך ושכר לו חנות וקנה לו קצת דוגמאות ותלה אותן בחלון הראוה, והחנות ריקה מכל סחורה. כשנודע לחותנו - התחיל לשחק עליו לאמר: לסוחרים האלה יש סחורות רבות בחנות בכמות הנדרשת ללקוחות, והדוגמאות הם רק כדי לבחור את הסחורה שמוצאת חן בעיניהם, ואילו אתה שהחנות שלך ריקה מכל וכל - בשביל מה לך הדוגמאות?

הנמשל, מורי ורבי הגאון מלא ברכת ד' בתורה, בנביאים ובכתובים, בתלמוד ובמדרשים, אוצר נחמד, והלילה עוסק הוא רק בקטעי הפסוקים והמאמרים הנכללים בתיקון של ליל חג השבועות, והם ה'דוגמאות' של כל מין ומין אשר צבר ברוב שקידתו וחכמתו כיד ד' הטובה עליו, ואילו אדם כמוני, שלא קרא ולא שנה ולא למד כלום בכל השנה, ובביתי אין לחם ושמלה, אם אקרא את התיקון, ישימוני ללעג וקלס, הואיל והמחסן שלי ריק לגמרי מכל סחורה, ולרש אין כל. לפיכך אני יושב ולומד כאשר תשיג ידי יד כהה...

מסופר על המגיד מדובנא שפעם אחת לפני חג השבועות נזדמן לרילנא. כשהגיע, הזמין אותו אדונו הגר"א לחוג את החג בביתו, והיו שניהם ערים כל אותו הלילה, הגר"א עסק בלימוד 'תיקון ליל שבועות' ואילו המגיד מדובנא ישב כל הלילה והגה בגמרא. ראה הגאון את אורחו יושב ועוסק בלימוד הגמרא כבכל ימות השנה, ניגש אליו ושאל אותו: "מה טעם אין כבודו קורא בתיקון ליל שבועות כפי המנהג?"

"אמשול לו משל לרבינו", החזיר המגיד מדובנא כדרכו בקדוש, "למה הדבר דומה? לצעיר אחד שלאחר חתונתו היה יושב ובטל. שאל אותו חותנו: מדוע אינך עוסק במסחר? השיב לו החתן: איני יודע איך לעסוק במסחר. אמר לו חותנו: לך נא לשוק והסתכל במעשה הסוחרים, וכאשר הם עושים תעשה. הלך וראה שהסוחרים תולים בחלון הראוה דוגמאות של הסחורות שלהם, מינים ממינים שונים, כדי שעל פי הדוגמאות יוכלו הלקוחות לבחור את הסחורה הדרושה להם. מה עשה?

"דיבר בקדשו בהר המור"

ערב חג מתן תורה ושבת קודש, בעקבות מאמרי חז"ל: בן 'הר המוריה' ל'הר סיני'

הרב מ. חבר

תצא תורה וכתוב (דברים לג) יורו משפטיך ליעקב והוא לשכת הגזית, המוריה זה סיני - ונקרא מוריה על שם שממנו יצא מורא לעובדי כוכבים במתן תורה כדכתיב (תהלים עז) ארץ יראה ושקטה, אי נמי רצה לומר דירושלם נקרא מוריה על שם שיש מורא לעובדי כוכבים על גדולתה ומתפחדים, "עכ"ל, ובפשטות עלינו להסב פנינו אחרנית ולכלות בזאת אמרינו.

אלא שכבר למדונו רבותינו כי לכל דרשה כזו או אחרת, מוכרח להימצא מקור מן המקראות או מאיזה מימרא קדומה, והפליאה הינה כי בזאת לא נמצא איזה רמז לחידוש עצום זה, מה גם שעל ביאורו הראשון של רש"י חותם הוא בלשונו - "שמעתי", והיינו שזה אשר קיבל מרבותיו, מה שלא נמצא נחתם אחר ביאורו להאי לישנא אחרינא. [ונכבר יסוד מוסד הוא ביני עמודי, כי בכל מקום שמביא רש"י יותר מביאור אחד לענין הלכתי, לרוב ינקוט הכרעה ברורה ויאמר איזה לשון עיקר, מה שלא נמצא כזאת בביאורו למילי דאגדה, כיון שאת דרשותיהם ז"ל אין ברצונו להכריע שאין זה בעל נפקותא הלכתית, ומכל מקום איזה רמז ומקור לדרשה הנוספת שהעלה בזאת מוכרחים אנו למצוא].

לתמיהתנו זאת קדם רבינו המהרש"א שם: "מאי הר המוריה פליגי כו'. בתורה כתיב ארץ המוריה אבל בד"ה כתיב כן הר המוריה, ובקרא יש לפרש שנקרא ההר כן בשם זה ע"ש הארץ כדמשמע שקראו ארץ המוריה, אבל כאן בנוסח התפילה לא היה לו לקראו בשם זה הר המוריה, דמי יימר שהיה נענה בהר המוריה שהוא מקום המקדש, ואימא הר אחר היה בארץ המוריה כמ"ש על אחד ההרים וגו' וקאמר דמאי הר המוריה שיצא ממנו הוראה כו' ע"ש העתיד, וא"כ באברהם נמי לא קראו מוריה אלא ע"ש זה שהיה נענה בעקידת יצחק בהר זה שהוא מקום המקדש. - והתימה לפי שני שפרש"י ותוספות שהר המוריה הוא הר סיני, ובקרא מפורש לבנות בית ד' בהר המוריה", עד כאן לשונו, ואם המהרש"א העמיד תמיהתו, וודאי שמורשים אנו לכל הפחות לדרכו לברר מקור הרעיון, ולהעלות עלי גיליון. [וליישוב קושיית המהרש"א עיין שם בקרן אורה, וראה עוד בשו"ת

העולם". וברש"י מבאר את ענין האי מורא בשני פנים: "מורא לאומות העולם - ששומעין גדולות ישראל וירושלים ומתפחדים עליהם, שמעתי, לישנא אחרינא: הר המוריה - הר סיני, מורא לאומות העולם - במתן תורה, דכתיב (תהלים עז) ארץ יראה ושקטה". הנה כי כן, כאשר נקט בעל העץ יוסף נמצאהו מפורש בדברי רבינו פרשנדתא: "הר המוריה - הר סיני"!

ודע כי אף בפירושו בתהלים (סח, טז-יז), נבחין כי השווה רש"י את הר סיני להר המוריה, כאשר על הנהו מקראות: "הר אלוקים הר בשן הר גבונים הר בשן. למה תרצדון הרים גבונים ההר חמד אלוקים לשבתו אף ד' ישכן לנצח", פירש בזה הלשון: "הר אלוקים הר בשן - והיכן פירשה בהר סיני שהוא הר אלוקים סמוך לבשן בעבר הירדן: הר גבונים - הר הרים: גבונים - לשון הרים על שם גובהם כמו (יחזקאל ט"ז) ותבני לך גב כל דבר גבוה קרוי גב: למה תרצדון הרים גבונים - כל זה מוסב על ד' יתן אומר. עוד יאמר להם למה תרצדון הרים גבונים, למה תארוכון אתם ההרים גבונים הגבוהים, להשחית את ההר אשר חמד אלוקים לשבתו לשרות עליו שכינה הוא הר הבית! אף הוא לנצח ישכון שם קדושתו קדושת עולם, משנבחר לשבתו לא שרתה שכינה במקום אחר, ראיתי ביסודו של רבי משה הדרשן רצד הוא מארב בל' ערבי, אבל מנחם פירש תרצדון כמו תרקדון אף אותו לשון נופל על השיטה הזאת, "עכ"ל. וחזינו כיצד שולבו בזה שני ההרים כאחד, ורש"י לשיטתו בגמרא הנמצאת בזה.

תמיהת המהרש"א

אף נכדיו הקדושים של רש"י ביארו אשר כזאת בתוספות שם: "הר שיצאה ממנו הוראה לישראל - י"מ דזה ירושלם שנקרא על שם אברהם שקראוהו הר ה' יראה (בראשית כב), והעיר היה נקרא כבר שלם כדכתיב (שם יד) ומלכי צדק מלך שלם, ונקרא ירושלם על שם יראה ועל שם שלם, לכך אין אנו נותנין יו"ד בירושלם בין למ"ד למ"ם על שם שלם, וההר נקרא מוריה על שם תורה כדכתיב (ישעיה ב) כי מציון

העידו תלמידיו הקרובים של מרן רה"י הגר"ש אויערבאך זצוק"ל וכך הובא בכמה וכמה מן הכתובים, לפיהם שני בתים אחרים הרכיבו את הפייט בחלקו זה, הלא המה בהאי לישנא: "ומתוך ערפל האיר אפל, ועל עב הרים ישבי שפל, ומגדל צרי ארצה נפל, אך אנכי מלאתי כח. דרך פנעל אויבים וצרים וגם המעד קרסלי זרים. ואז יענו לך עמי בשירים קל המהלך על פנפי רוח".

כל בר דעת מבין מה ארע כאן, לאן נעלמו שני הבתים המקוריים ומדוע נחקקו אשר לפנינו חילופם, התפילה והתקווה הגלויה המבצבצת מבין השיטין, לא הותירה הרבה ספקות בלב המצנזרים ימ"ש, חישבו הם כדרכם כי מחיקת המקטעים תסיר מהם את אותו יום נקם ושילם העתיד לבוא עדיהם מהרה.

ומכל מקום נודענו שהקטעים הללו הוחלפו ברבות העיתים על ידי אי מי, וגם אם לא נדע זהותו, והאף כי כאמור לא רבי יהודה הלוי חקקם, בכל אופן נאמן הוא ישראל וסגולתו, כי אשר התקבל בברירות כה נעימה ובקרב כל תפוצות ישראל לא דבר ריק הוא, ועל כן נכוננו אמרינו לבוא ולחקור משפט נעלם זה בו פתחנו מראשית.

שיטת רש"י שחר המוריה הוא הר סיני

במספר דרכים תנוס הקושיא מלפנינו, לא כולם בכלל דרך קצרה, וכמיסת הפנאי נציע הדברים, עדי יתבאר הביאור הנכון, בו ימצאו מנוח כל יגיעי כח.

בעל העץ יוסף, בחמש מילים פתר הקושיא: "בהר המור - הר המוריה והוא הר סיני", עכ"ל. דא עקא שעל זאת גופא באנו והדברים מקופאי נעלמים כי כזאת לא שמענו, ומאימתי הר המוריה שבירושלים הוא לא אחר מאשר הר סיני המדברי.

לצורך זה עלינו לתור אחר מהות שמו של הר המוריה, ולנסות לברר אם ישנה איזו שייכות להר סיני לכל מהות זו, דהנה כה ביארו לנו רבותינו בתענית (טז, א): "מאי הר המוריה? פליגי בה רבי לוי בר חמא ורבי חנינא. חד אמר: הר שיצא ממנו הוראה לישראל, וחד אמר: הר שיצא ממנו מורא לאומות

ת הפיט 'יום שבתון', המושר בפי כל מזה מאות שנים כחלק מזמירות יום השבת קודש, אין צורך להציג. הלא אין קורא שבראותו הכותר בו נפתח מאמרינו זה, שאינו מפזם מילים אלו במנגינה כזו או אחרת, ובכל אופן - האם פעם לבד משירת זה הפזמון נתנו את עיונו הנחוץ לתוכנו, האם הבחנו בתמיהה המתבקשת, כי הן כנודע לכל מתן תורתנו היה על הר סיני, ובכן כיצד הגיע לכאן הר המור - הלא הוא הר המוריה שבירושלים עיר הקודש והמקדש. ושמא לא לזאת כיוון המשורר ורצונו במילים אלו שונה בתכלית.

ובכן על זאת באנו, לרגל יום מתן תורה, והתקווה היא כי אחר הדברים שבוזה, יושר זה הזמר הנשגב בשבת הסמוכה לחג, ביתר שאת והבנה בהירה.

והן תוכן הדברים אודותיהם באנו בפעם הזה, דומים המה עד לאחת למאמר אשר התפרש במסגרת זו בחג הפסח שעבר עלינו לטובה, בו תרנו אחר 'מדרש נעלם' הנוגע ליומי דפסחא, וכעת חוברת היריעה אחת אל רעותה, וכמאמר המשך העוסק אף הוא בחקר 'מדרש נעלם' אחר, היריעה שלפנינו.

מקור הפייט

הזמר המדובר מקורו עתיק יומין, וממחצבי לב הארי של רבינו יהודה הלוי בעל 'החזונו' הינו, המשורר הגדול אשר - כך מסופר - נגדע בחרי אף אחר כלותו לקינה הנודעת "ציון הלא תשאלי לשלום אסיריך", עת קצרה אחר שזכה לחון את עפר ארצנו הקדושה. כך נמצא את שמו באקרוסטיכון של בתי הזמר הלא המה 'יום, היום, ו'באו, ד'בר, ה'עם, והמבחין יחזה כי לבד מעצם ההערה האמורה שעוסקת ביום הנשגב הקרב ובא, הרי שקטעים נוספים בזה הפייט עוסקים בעסקי מתן תורתנו, כשלכך מתעצמת הסיבה לפיו אודות זה הפייט נמתח טורנו הלז, ודבר בעת-בעטו מה טוב.

ברם, מן העיון במקורי הפיוטים וצפונותיהם עולה כי דווקא הבית אודותיו נמתחת זו היריעה, הלא הוא הרביעי שבפיוט, וכן הבית שקדם לו, לא מבטן רבי יהודה הלוי הושרו, כך

חת"ס (י"ד רלה) וכאשר נקטו הנמושות, אכן להלן בזה בפנים אחרות יתברר בעז"ה].

דברים אלו מוצאים חברים רבים ונאמנים החוזרים על אותו ענין בצורה כזו או אחרת, בראשית האמרים הנה אשר דרשו רז"ל במדבר רבה (פ"א, ח), וזו הינה תוספת נאה על המוכר לנו בקיצור מדרשתם בענין זה בשבת (פ"ט, א), וכה נקטו: "ד"א וידבר ד' אל משה במדבר סיני - ו' שמות נקראו לו, הר אלוקים, הר בשן, הר גבנונים, הר מוריה, הר חורב, הר סיני, הר אלוקים למה שישב בו האלוקים בדין שנאמר ואלה המשפטים, הר בשן שבא שם הקב"ה, הר גבנונים הר שפסל כל ההרים כשם שאתה אומר או גבן או דק, הר חמד שחמד הקב"ה לישב שם שנאמר (תהלים סח) הנה חמד אלוקים לשבתו, הר חורב שעליו נשמטה החרב שנאמר (ויקרא כ) מות יומת הנואף והנואפת מות יומת הרוצח, הר סיני שבו נשנאו אומות העולם להקב"ה ונתן להם אפופסים שנאמר (ישעיה ס) והגוים חרב יחרבו". ומעתה הרי לנו ביאור בהיר כי אכן שם נוסף לו להר סיני, הלא הוא הר המוריה.

סיני ההרים תבור וטרמל

ובדרכי הברור מצאנו דרך יתירה על זו בקשר בין הר המוריה להר סיני בדרך חדשה. דהנה נודעת לכל דרשת חז"ל במסכת מגילה (ט, כ): "עתידין בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל שיקבעו בארץ ישראל, שנאמר כי כתבור בהרים וכטרמל בים יבוא, והלא דברים קל וחומר: ומה תבור וטרמל שלא באו אלא לפי שעה ללמוד תורה - נקבעים בארץ ישראל, בתי כנסיות ובתי מדרשות שקורין ומרביצין בהן תורה - על אחת כמה וכמה. דרש בר קפרא: מאי דכתיב למה תרצדון הרים גבנונים, יצתה בת קול ואמרה להם: למה תרצו דין עם סיני? כולכם בעלי מומים אתם אצל סיני. כתיב הכא גבנונים וכתיב התם או גבן או דק, אמר רב אשי: שמע מינה האי מאן דיהיר - בעל מום הוא." [והשלמה לדרשה זו גבי נמיכות קומת הר סיני בסוטה (ט, כ)].

בגמרא דא אתינן לדרשה הנודעת בכינויה "ריב ההרים", המגלה לנו על שני הרים אשר התנשאו טפח או שניים מעל הקרקע וחשבו כי עליהם ראווה התורה להינתן, מה שלבסוף הוברר כי דווקא רום גובהם היא הנותנת לכך שלא עליהם תינתן התורה והדברים נודעים.

עוד נודע לנו כי שני הרים אלו התבור והכרמל באו לשם, קרבו על הר סיני וכמעט נגעו בקצהו... ומעתה

שומה עלינו לנסות ולמצוא בעסק זה איזה זכר מזיו הדר הר המוריה, שמא גם הוא קרב לשם בריב האמור.

הר המוריה בא בקפיצה

אם בהשערה עסקינן, הרי שעד מהרה נמצאו כמה וכמה מקורות (ראה באוצר מדרשים פרשת יתרו), אשר הכל ענו ואמרו כאחד "עיין מדרש שוחר טוב תהלים סח". - אחר העיון הנחוץ שם עיון אחר עיון, כזאת וכזאת לא מצאנו, הן אמנם דרשה נפלאה איתא שם המתארת במתק לשון כל עסק ריב ההרים האמור, אולם הר המוריה לא בא לשם.

ומה תרב התמיהה לנוכח דרשה נוספת הנמצאת במדרש משלי (בובער, פ"ח, ט) בזה הלשון: "אמר ר' אלכסנדראי מהו משחקת בתבל ארצו, מכאן אתה למד שעשרה שמות נקראו לו לארץ, ואלו הן. ארץ, אדמה, חרבה, יבשה, ארץ, ארץ, תבל, חלד, ראשית, גיא, שדה. ארץ שבני אדם רצין בה, אדמה שממנה נברא אדם הראשון, חרבה שמחריבין אותה המים, יבשה בשעה שקבלה דמיו של הבל, ארץ שברחה לפני הקב"ה בשעה שרצה ליתן את ישראל התורה על הר סיני, תבל שהיא מתבלת בפירותיה, חלד שבני אדם חלודים בה, ראשית שהיא ראשית לכל מעשה בראשית, גיא שעשויה גבעות, שדה שעשויה שדות, ר' זעירא דרש מהכא ויצא יצחק לשוח בשדה", ונוכח כל מעיין לחזות בשמה של ארץ ישראל המכונה ארץ, וזאת מבריחתה מעסק מתן תורה - דומה שאין צורך לפרט את הסתירה מדרשה זו, לזו הרוצה לייחס את קפיצת הר המוריה אצל הר סיני במתן תורה.

אכן אם מדרש מלא לא מצאנו, שמא נמצא על דרך הדרש רמז לזה באיזה מדרש, ולזה נכוננו פעמינו מכמה לשונות שונים אשר נמצאו במדרשות נפוזים.

תחילה לאשר מצאנוה בשדי יער, במכילתא דרבי ישמעאל - "והיא משנה הסדורה לר' ישמעאל" [לשון רש"י בגיטין (פד, כ) שם (יתרו מסכתא דבחדש, פ"ה) בזה הלשון: "ד"א כשעמד הקב"ה ואמר אנכי ה' אלקיך, היו ההרים מתרעשים והגבעות מתמוטטות ובא תבור מבית אלים וכרמל מאספמיא, שנאמר חי אני וגו' כי כתבור בהרים וככרמל בים יבא. זה אומר אני נקראתי וזה אומר אני נקראתי, וכיון ששמעו מפיו אשר הוצאתיך מארץ מצרים, עמד כל אחד ואחד במקומו ואמר, לא עסק אלא עם מי שהוציא ממצרים", עד כאן. ולפנינו הגירסא מעט שונה: "ובא תבור מבית אלקים". ושמה ימצא

רמז להר בית האלוקים אשר בא אף הוא עם אלו ההרים. קשה לדחוק זאת ולהעמיסו בדברי רבי ישמעאל האמורים, ועדיין לא נושענו.

"וירקידם כמו עגל"

בתהלים (כט, ו) נאמר: "וירקידם כמו עגל לבנון ושרין כמו בן ראמים", ופירש רש"י: "וירקידם כמו עגל - את הארזים ואת ההרים שבאו לשמוע מתן תורה, לבנון ושריון - שמות ההרים". דברים אלו עולים בקנה אחד עם המדרש הנודע בפרקי דרבי אליעזר (מא): "יצא קול ראשון והשמים והארץ רעשו ממנו, והימים והנהרות ברחו, ההרים והגבעות נתמוטטו, וכל האילנות כרעו" - ולזהות שמות ההרים לבנון ושריון, הפשטות כי המה הכרמל והתבור הנזכרים לעיל זה כמה.

ברם מצינו בלשון התרגום בשופטים אצל שירת דבורה (ה, ה): "הרים נזלו מפני ד'" וגו', וזו היא: "טוריא זעו מן קדם ד'. טורא דתבור, טורא דחרמון, וטורא דכרמלא, מתרגשין דין עם דין" וכו', והנה נמצאנו הר נוסף הקרב ובא אצל הר סיני בריב ההרים, הלא הוא הר חרמון, באשר עד עתה במדרשות לא מצאנו אלא לתבור ולכרמל דלעיל, ומעתה הא גופא צ"ע במקור התרגום, שהרי בלשון הפסוק אין לנו אלא שנים "לבנון ושריון" והוא מפרש שלשה.

אכן אפשר דהיא הנותנת, והתרגום דשופטים לא בא אלא לתרגם על פי הא דתהלים וכדלעיל שנזכרו ההרים לבנון ושריון, כך שמה שהוסיף עסק הר חרמון הרי זה כביאור שם שריון, זאת מאשר נאמר בדברים (ט, א): "צידינים יקראו לחרמון שרין" וגו', וצ"ע בנוסחא הנמצאת במדרש עשרת הדברות (ד"ה ועוד בא וראה), לפיו ההרים אשר רבו המה הר חרמון והר שריון, ופלא שמונה את חרמון ושריון כשנים], ומה שהותיר הכרמל והתבור הינם מפאת המקרא הנזכר ד"כי כתבור בהרים" וגו' וככל הדרשות הנזכרות, ולדידן אולי מזאת תצא לנו הרווחה ובהקדם הגמרא הנודעת בגיטין (ט, ב): "כתיב: והלבנון באדיר יפול, ואין לבנון אלא ביהמ"ק, שנאמר: ההר הטוב הזה והלבנון", ומעתה כולי האי ואולי זהו הביאור ללבנון הנזכר, ויימצא לנו כבקשתינו מקור להיות הר המוריה בעסק מתן תורה.

ברם יש לדחות זאת ולדקדק כי זה הלימוד האמור לא נאמר כלל ועיקר בהתייחס להר המוריה, אלא ובלבד לבית המקדש, יעויין היטב ביומא ל"ט ע"ב.

איזו הארה כן נוכל לשאוב מהא דלהלן, כי הנה זה הדרש מצאנו המשייך מפורשות את הר סיני להר המוריה בעסק קפיצה אודותיה אנו תרים, ברם לא בהקשר הנזכר במסילות העבר, אלא בהתייחס לעתיד. כך נאמר בישעיה (כ, ב): "והיה באחרית הימים, נכון יהיה הר בית ד' בראש ההרים ונשא מגבעות, ונהרו אליו כל הגוים", וכך נמצינו במדרש תהלים (שוחר טוב, בובער לו): "אמר ר' פנחס בשם ר' ראובן, עתיד הקב"ה להביא סיני ותבור וכרמל, וליתן ירושלים עליהם בראשם, שנאמר נכון יהיה הר בית ד' בראש ההרים". ומעתה אפשר שכאשר עתיד להיות כבר היה, וכאשר נמצא מפורשות לעתיד לבוא, בהכרח היה בנוסחאות קדומים קמי רבותינו נוחם עדן, ועל זאת ביססו האי לישנא אחרינא דמילתא דא.

סיני - מחד המוריה וטליל

כמעט שעברתי מהם, ומציאה בהיסח הדעת היא באה (סנהדרין צו, א), ומציאה גדולה המציאוני השומרים הסובבים להעיר, והראוני כי ישנו גואל וטוב יגאל, כי זה המדרש הנעלם הנזכר משוחר טוב האמור, בנוסחא אחת מפורשת מאשר ציינו הנמושות, ושם נמצאו שפתותיו ערוכות, ודבריו אכן אגודים עם נוסחתו הנזכרת גביה מקרא דלעיל בישעיה, והנה כזאת לשונו שם (וציינו המדויק - מדרש תהלים, שוחר טוב בובער סח, טו):

"ר' נתן אומר כיון שביקש הקב"ה ליתן תורה לישראל, בא כרמל מאספמיא, ותבור מבית אלים, זהו שנאמר בקבלה חי אני וגו', זה אומר נקראתי הר תבור, עלי נאה שתשרה שכינה, לפי שאני גבוה מכל ההרים, ולא ירדו עלי מי המבול, וזה אומר אני נקראתי הר הכרמל, עלי נאה שתשרה שכינה, לפי שאני נתמצעתי בתוך, ועלי עברו את הים, אמר הקב"ה כבר נפסלתם לפני בגבהות שיש בכם, כולכם פסולים לפני, אמרו לפניו וכי משוא פנים יש לפניך, או שמא אתה מקפח את שכרינו, אמר להם הואיל והטרתם לפני בשביל כבודי, אשלם לכם שכר, הרי נתתי להר תבור תשועה לישראל בימי דבורה, שנאמר לך ומשכת בהר תבור, ובהר הכרמל תשועה לאליהו, שנאמר ויקבוץ את [כל ישראל] [הנביאים] אל הר הכרמל, התחילו כל ההרים מתרעמים ומתמוטטים, שנאמר הרים נזלו מפני ד', אמר הקב"ה למה תרצדון, למה תרצו לדון עם סיני, הרים גבנונים אתם כלכם, כמה דאת אמר או גבן או דק. הנה חמד אלוקים לשבתו. אין רצוני אלא בסיני שהוא שפל

מכולכם, שנאמר מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח, וכתוב כי רם ד' ושפל יראה וגבוה ממרחק יידע, יכול ישב שם לדורי דורות, תלמוד לומר אף ד' ישכון לנצח, שהחזיר שכינתו למעלה, וסיני מדיכן בא, אמר ר' יוסי מחר המוריה נתלש, כחלה מעיפה, ממקום שנעקד יצחק אבינו, אמר הקב"ה הואיל ויצחק אביהם נעקד עליו נאה לבניו לקבל עליו את התורה, ומניין שעתיד לחזור למקומו, שנאמר נכון יהיה הר בית ד' בראש ההרים, אלו תבור וכרמל וסיני וציון, ההרים. ה' הרים, כלומר כמנין חמשה חומשי תורה. ושוב התבררו האומרים כי הר המוריה הוא הר סיני. וליישוב המדרש

שחזינו כי ארץ ישראל ברחה מעסק מתן תורה, יבואר בפשיטות דמדרשים חלוקים (ביצה ב, ב בתוספות). נראוי לציין כי זו אינה הפעם הראשונה בדעת רש"י לפיו הר המוריה קפץ ממקומו, שהרי כך ממש פירש בבראשית (כח, יז) על מקרא ד"אין זה כי אם בית אלוקים" וגו', יעויין שם].

בהר המור ניתנה שביתת השבת

נתנה ראש ונשובה ליישב באופן אחר אשר אינו תלוי כלל ועיקר במילתא דא דקפיצת הר המוריה אצל הר סיני, על פי מה ששנינו ביומא (נד, ב) הטעם לשמה של אבן השתייה:

לעצמו, לשבר האוון מה שהיא יכולה לשמוע, הלא הוא יום השביעי שבו שבת, לא הורגש מתחילה אלא באותו מקום הימנו הושבת העולם. [הן אמנם כי קשה לבאר לדרך זו ביאור המילה: "דיבר", ויש ליישב]. מעתה יתכן לכוון האמרים ולשייכם להאי: "דיבר בקודשו בהר המור, יום השביעי זכור ושמור", כשדרך זו אף ימצא ביאור נעים להמשך הפייט: "וכל פיקודיו יחד לגמור", שרצונו כי בזה כל פיקודי ה' וכל יצירותיו הסתיימו, וזאת הדרך הנוספת אשר אמנם דחוקה היא, מכל מקום בין כך ובין כך מצאנו מנוח, ברוך הנותן ליעף כח!

כד יתבין ישראל / המשך מעמ' 19

ותיקון. ועוד מעלה בלימוד תורה ביגיעה, שהוא מביא לידי אהבת השי"ת. אשרי להם לבחורי הישיבה שלומדים תורה ביגיעה ומקיימים "כי עליך הורגנו כל היום", ובליל שבועות מקיימים זה בכל ההידורים. עכ"ל. וכבר אמרו חז"ל (ע"ז י"ט ע"א) שאין אדם לומד אלא במקום שלבו חפץ. וכתב הרדב"ז בתשובה (ח"ד ס"ב), שבכל מה שנתבאר בספר מן הפוסקים, אף על פי שהוא נגד ספרי הקבלה - יש להורות בו כדברי הפוסקים, אלא שהוא היה נוהג בו לחומרא כדברי המקובלים. על ענין זה בהחלט ניתן להליץ ולומר את דברי חז"ל, כי כל לבבות דורש ד', ובלבד שיכווין את ליבו לאבינו שבשמים. ויה"ר שנוכח לקבל את התורה ביראה ובאהבה, ללמוד וללמד, ולשמור את דרך התורה המסורה לנו מדורי דורות.

וכי אפשר לו לאדם ליהרג בכל יום, אלא מעלה המקום על הצדיקים כאילו נהרגים בכל יום. ו'בשנות אליהו' (ברכות פט) כתב, דלמאן דמפרש ובכל נפשך אפילו הוא נוטל את נפשך איך יפרש את הכתוב כי עליך הורגנו כל היום, וכתב דלדידי לא נקרא מסירות נפש דוקא שנהרג אלא כל שעובד את השם בצער, בדחק, ביסורים וביגיעה בתורה נקרא עובד ד' במסירות נפש, וכמו שפי' חז"ל את הפסוק אדם כי ימות באהל אין התורה נקנית אלא במי שממית עצמו עליה... ולכן לומדים בליל שבועות כל הלילה שעצם הענין שלא ישנים נקרא מסירות נפש וכמו קבלת התורה ע"י משה רבינו. ולומדי התורה שמקיימים לימוד התורה במסירות נפש כפולה ביגיעה בתורה ובנידוד שינה, ועצם לימוד התורה בעיון מבלי שינה היא לימוד תורה בצער יותר מאמירת

ולומר קדיש וטובלין כשיאיר היום, ויש טובלין בערב הרגל. ובבית מו"ח הגאון לא נהגו כך ללמוד בעשרה, רק כל אחד ואחד לומד ביחידות, כי עיקר תיקון לא תקנו רק בפני עמי הארץ שאינם יודעים ללמוד על כן אומרים התיקון. הגרצ"פ פרנק זצ"ל כתב (מקראי קודש ג' סי' ל"ד): "ע"ד השאלה בבחורי הישיבה העומדים בבית ד' בליל שבועות ולומדים כל הלילה בהבנה בעומק ובעיון, אם כדאי להשפיע עליהם שיאמרו בחלק מהלילה תיקון ליל שבועות. דבר זה אין צריך לפנים, שהמדרגה הכי גדולה בלימוד התורה היא לימוד תורה ביגיעה, היינו בהבנה בעומק ובעיון. והמעלות של לימוד זה הם לאין ערוך. לימוד תורה ביגיעה הוא לימוד תורה במסירות נפש כמוש"כ בספרי "ובכל נפשך" אפילו הוא נוטל את נפשך וכן הוא אומר כי עליך הורגנו כל היום ר"ש בן מנסיא אומר

נוהג מידי ליל שבועות לומר את סדר התיקון. ומסופר כי נשאל הגה"צ רבי משה שוואב זצ"ל המשגיח של ישיבת גייטסהד, כשראוהו אומר תיקון בליל שבועות, מה ראה דווקא על ככה והשיב: "כשהייתי צעיר לימים גם אני חשבתי אחרת, אבל כאשר בגרתי אני מבין שעניינים אלה אינם פשוטים כלל ועיקר...". וכן מצינו מפי השמועה שלא לוותר על אמירת התיקון בליל שבועות מפי מרנא החזון איש זצ"ל (ארחות רבינו ח"ב עמ' צ"ח, וראה ב'מעשה איש' ח"ה עמ' ס"ה). מאידך, מצינו לגאונים עולם שנקטו להמשיך ללמוד את חק הלימוד כהרגלם ביתר שאת בלילה זה. וכבר הובא בחק יעקב (ארי"ח סימן תצ"ד): עוד כתבו האחרונים שלא לישן בלילה רק לעסוק בתורה, והשכר הוא גדול, וכבר נתפשט המנהג הזה בעיני המון עם ללמוד יחד בעשרה על פי התיקון

הנאמר בסוטה, אי נפסל לעדות מחמת עבירה.

עדות בנזירות

בנזיר (ז, ב): "מי שהיו שתי כתי עדים מעידות אותו אלו מעידים שנוז שנים ואלו מעידים שנוז חמש ב"ש אומרים נחלקה העדות ואין כאן נזירות, וב"ה אומרים יש בכלל חמש שנים שיהא נזיר שנים". ובתוס' שם: "וא"ת היכי דמי אם שתק הנזיר שתיקה כהודאה דמיא, וי"ל שהנזיר מכחיש כל אחת" וכו'. והנה נזירות זו שהנזיר מכחיש והמחייבו הוא

פ"ג הכ"א): "שוטה ששתת מי המרים ולא מתה מיד הרי היא מותרת לבעלה ואפילו היה כהן, ואע"פ שהתחילו החלאים לבוא עליה וחלו שאר אבריה, הואיל ולא צבתה בטנה ולא התחיל ירכה לנפול הרי זו מותרת, אבל משהתחילה בטנה לצבות וירכה לנפול הרי זו אסורה ודאית" וכו'. ובסוטה (נד, ב): כשם שהמים בודקין אותה כך המים בודקין אותה, שנאמר ובאו כשם שאסורה לבעל כך אסורה לבעול שנאמר ונטמאה ונטמאה דברי ר' עקיבא וכו'. ויל"ע כשהמים בודקין הבעול ונתקיים בו

כתובה והולכת לה". ויל"ע אמרה נטמאתי ואח"כ אמרה טהורה אני. והנה בשו"ע (יור"ד סי' קפ"ה סעיף ג'): "אמרה לבעלה טמאה אני ואחר כך אמרה טהורה אני אינה נאמנת, ואם נתנה אמתלא לדבריה כגון שאומרת שלא אמרה לו כן תחלה אלא מפני שלא היה בה כח וכו' או טענה אחרת כיוצא בזה נאמנת" וכו'. וצ"ע האם גם בסוטה יכולה לחזור בה בנותנת אמתלא לדבריה.

ובאו המים המאירים האלה

כתב הרמב"ם (הלכות סוטה

והביא האיש את אשתו

בסוטה (נד, ב): "להוציא אשת חרש ואשת שוטה ואשת שעמוס וכו' שאע"פ שבי"ד מקנין להן לפוסלן מכתובתן אבל אין משקין". והנה אשה שוטה אין משקין אותה שאין בה דעת. ויל"ע אשה שהיא עתים חלים עתים שוטה, אי שייך בה קינוי בשעה שהיא חלים.

ואת כי שטית

ברמב"ם (פ"ג מהלכות סוטה ה"ב): "אם אמרה הין נטמאתי או איני שותה יוצאה בלא

איננו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה, דיינו.

שני ענינים כאן, קריבה לסיני, ונתינת התורה. "ומשה עלה אל האלקים, ויקרא אליו ד' מן ההר לאמר, כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל וגו', ועתה אם שמוע תשמעו בקלי, ושמרתם את בריתי, והייתם לי סגלה מכל העמים וגו', ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש".

אם שמוע תשמעו בקלי, זהו קיום המצוות; ושמרתם את בריתי, אולי אמונת היחוד, יתכן גם ברית מילה. עד כאן התחייבות מצדנו. והייתם לי סגולה מכל העמים - אוצר חביב [רש"י]; ואתם תהיו לי ממלכת כהנים - שרים [רש"י], וגוי קדוש; זהו השכר - התחייבות מצדו יתברך. ועדיין, מתן תורה לא כתיבא ולא רמיזא.

כבר אבותינו אברהם יצחק ויעקב היו בברית הזאת - הם האמינו בבורא, ביחודו בהנהגתו וכו', הם קיימו כל שנצטוו.

גם הם היו סגולתו ית', הם היו שרים נכבדים.

ועדיין לא קיבלו את התורה -

מלכתחילה יועדה התורה להנתן בסיני ב' בסיון [רש"י על 'ויהי ערב ויהי בקר יום השישי'].

קבלת התורה החלה רק לאחר מעמד עשרת הדברות - "ויקרא ד' אל משה מתוך הענן, ויהי משה בהר ארבעים יום וארבעים לילה", אז התחילה מסירת התורה. ביאור הדברים:

כתיב בירמיהו (ל"א, ל' - ל"ב) הִנֵּה יָמִים בָּאִים נֹאֵם ד' וְכָרַתִּי אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאֶת בֵּית יְהוּדָה בְּרִית חֲדָשָׁה. לֹא כְּבְרִית אֲשֶׁר פָּרַסְתִּי אֶת אֲבוֹתָם בְּיוֹם הַחֲזִיקִי בְיָדָם לְהוֹצִיאָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲשֶׁר הִמָּה הִפְרוּ אֶת בְּרִיתִי וְאֲנֹכִי פָעַלְתִּי כִּם נֹאֵם ד'.

על פניו המקרא אומר דרשני, איך תתכן ברית חדשה, והרי אפילו מי שמלא בכל התנאים המבוארים ברמב"ם (סוטה"ת) להאמינו בנבואה, ומחוייבים לקבל נבאתו, אם יבא לחדש דבר בתורה לא נאמינהו, ידוע נדע כי נביא שקר הוא - מעת שנחתמה התורה על ידי משה רבינו, לא יהיה בה שום שינוי - ואפילו משה רבינו לא יוכל לחדש.

ואם תורה חדשה אין, ברית חדשה מניין.

העדות לא שייך בה שאלה. והנה במכות (כ"א): "יש חורש תלם א' וחיוב עליו משום שמונה לאוין, החורש בשור וחמור וכו' וכהן ונוזר וכו' מידי דאיתיה בשאלה לא קתני' וכו'. ואמאי אמר דבכה"ג ליתיה בשאלה.

נזיר לאלף שנים

לנדר נזיר נזיר בנזיר (י): "דתניא הריני נזיר כל ימי חיי הריני נזיר עולם הרי זה נזיר עולם, אפילו מאה שנה אפילו אלף שנים אין זה נזיר עולם". יל"ע אדם טריפה שקיבל עליו נזירות י"ב חדש.

לנדר נזיר נזיר

יל"ע מי שקיבל עליו נזירות ומת תוך ימי הנזירות, וחי ע"י נס, אי פקע נזירותו. ובכנסת הגדולה כתב (הובא בבאר היטב ריש

לאחר חידוש הברית להיותנו לו לעם, נסללה הדרך והוכשרנו לקבלת התורה.

גם עליה נכרתה ברית, היא האמורה בסוף משפטים, אשר [לשיטת הרמב"ן] היתה אחר מעמד עשרת הדברות - וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עולות וגו', ויקח משה חצי הדם וגו', ויקח ספר הברית ויקרא באזני העם, ואז אמרו "כל אשר דבר ד' נעשה ונשמע" - קבלת התורה מצדנו.

ויקח משה את הדם וזירוק על העם ויאמר הנה דם הברית אשר כרת ד' עמכם על כל הדברים האלה - היא מצדו יתברך.

משנכרת עמם ברית על התורה, כתיב, "ויאמר ד' אל משה עלה אלי ההרה והיה שם ואתנה לך את לחת האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם. וישכן כבוד ד' על הר סיני וגו', ויבא משה בתוך הענן ויעל אל ההר ויהי משה בהר ארבעים וארבעים לילה". כאן החלו ארבעים יום של מסירת התורה.

יום טוב של שבועות, על פניו - לפי סידור הדברים - נוח להבין שנקבע על החלק הראשון, הוא הרי בזמן מעמד עשרת הדברות... ואז עדיין לא הגענו לקבלת התורה.

אך רבותינו אנשי כנה"ג מסדרי התפלה, לימדו את אשר קבלו איש מפי איש הלכה למשה מסיני, כי חג השבועות הוא זמן 'מתן תורתנו'.

לומר לך, אמת, זמן 'היו"ט' בזמן חידוש ברית קבלת אלקותו עלינו, אך אין ענינה אלא להכשיר לקבלת התורה -

באשר העם המפר ברית אינו במצב לקבל תורה... גדולה מזו, אין החילוק בין קרבנו לפני הר סיני, לנתן לנו את התורה, אלא לחייב הודאה על כ"א בפנ"ע:

באמת לא תתכן ברית על שמיעה בקולו ית' בלא קבלת התורה. גם הברית עם האבות הקדושים היתה כדי שבהגיע הזמן יוכשרו זרעם לקבלת התורה...

כך היא סיום נבואת הברית החדשה: פי זאת הַבְּרִית אֲשֶׁר אֶכְרַת אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל אַחֲרֵי הַיָּמִים הָהֵם נֹאֵם ד' נִתְּנִי אֶת תּוֹרָתִי בְּקֶרְבְּךָ וְעַל לִפְסֵךָ אֶכְתְּבֶנָּה וְהָיִיתִי לָהֶם לְאֱלֹדִים וְהָמָּה יִהְיוּ לִי לְעָם.

נתתי תורתך בקרבם ועל לבם אכתבנה, מוסף על והייתי להם לאלוקים והמה יהיו לי לעם,

ולא עוד אלא שתקדים 'תורתך בקרבם' על 'המה יהיו לי לעם'...

מה ענינה של קבלת התורה מוסף על ברית שמיעה בקולו וקבלת עול מצוותיו.

זאת נוכל הבין רק כליל החג הקדוש עת יפתחו השמים ונראה מראות אלוקים...

בזמן יגיעת התורה שבע"פ, מתוך שמחה וחדוה [רק מתוך זאת]...

לכשנחוש את החיבור הנורא, את התערות דעתנו עם דעת התורה, בין נבין את אשר קיבלנו.

חיבור זה עצמו של דעת בשר ודם עם דעת התורה נס הוא, וזאת טובת הטובות אשר הטיב עמנו אבינו אוהבנו, שנתן לנו לחלקנו היתכנות דבר זה -

כל הטובות כולם אינם אלא להכשירנו לטובה זו. ולא נדע ולא נבין עד אשר נחובר.

רואים את הקולות

וְכָל הָעַם רֹאִים אֶת הַקּוֹלֹת וְאֵת
הַלְפִידִם וְאֵת קוֹל הַשֹּׁפָר וְאֵת הַהָר

עֶשְׂרִין (שמות כ, טו-טז)

פרשה פתוחה

הרב יאיר ארלנגר

יחלש כוח החוש השני, לכן הסומא שחסר אצלו חוש הראיה, לכן חוש השמיעה שלו גדול מאוד ומפותח ושומע למרחוק יותר מאדם הרואה, משום כך, כשהתחיל הקב"ה באמירת עשרת הדברות החליש להם את חוש הראות על ידי עב הענן, כדי שישעבדו את כל רעיונותיהם וחושיהם אך ורק לשמיעת עשרת הדברות, וזה מדויק בפסוק שכתוב "הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך", שהסיבה שד' הגיע בעב הענן הייתה בשביל שבני ישראל ישמעו את דברי ד'.

- ראייה ושמיעה, ראייה - דכתיב "וכל העם רואים את הקולות ואת הלפידים ואת ההר עשן", גם אמרו חז"ל נפתחו ה' רקיעים למעלה וארבע קצות העולם וד' כביכול הראה עצמו להם בשעה שאמר ד' אנכי ד' אלוקיך וגו', וראו כולם את השכינה, ואמרו רצוננו לראות את מלכנו, וגם היה שם מה לשמוע - היינו כל עשרת הדברות אשר בהם כלולים כל התרי"ג מצוות כידוע. לכן רצה הקב"ה שכל ישראל ישמעו את עשרת הדברות היטב, וחוש השמיעה יגבר על כל החושים, כאשר ידוע כי כוח חוש אחד מתגבר באדם אז

רש"י פירש: "רואים את הקולות" - רואין את הנשמע שאי אפשר לראות במקום אחר. מסופר כי פעם שאל בחור בישיבת חברון בדרך צחות את רבו הגאון רבי ירחמיאל טוקר זצ"ל, על דברי חז"ל ברציעת עבד עברי, ש"אוזן ששמעה בהר סיני עבדי הם, ולא עבדים לעבדים, ולכן ירצע", שהלא יפלא, שכן אם העם "ראו את הקולות" אם כן מן הראוי שהעבד ירצע בעינו, שראתה על הר סיני את מאמר הקב"ה עבדי הם... "אם אתה מאמין" ענה לו רבי ירחמיאל על אתר "שניתן לראות קולות הרי שודאי תאמין שהאוזן יכולה גם לראות..."

וכך הוא לשון ה"הלכות קטנות": - "שאלת מה ענין רואין את הנשמע. תשובה. היה לך ללכת אחר הבחורים ללקט מן הפסקים וכתבים, אבל אפשר שלא ליקטוה וזה דעתי בקיצור, שניתנה כח הראיה לאוזן, והכי דייק מה ראתה אוזן אוזן ששמעה (רש"י משפטים), ואל תתמה, שמי שאמר לעין שתשמע יאמר לאוזן שתראה, שהחושים מוצאים ממקום אחד, גם אמרו רואין את הנשמע, והיל"ל שומעין את הנראה".

מסופר כי הגאון רבי עזריאל הילדסהיימר רבה של ברלין בא לוורשה ונפגש עם בעל "חידושי הרי"ם". כשהגיע פתח עמו בדברי תורה מענין פרשת אותו השבוע שהייתה פרשת יתרו. ושאל פשט בפסוק "וכל העם רואים את הקולות", לשם מה היה דרוש נס כזה שיהיו לא רק שומעים אלא גם רואים את הקולות.

החידושי הרי"ם השיב לו, שהדבר היה נדרש מסיבה פשוטה, כיוון שבלשון הקודש מצויות מלים רבות שהברתן וצילולן דומים, ואף על פי כן מובנן שונה והוא תלוי בכתיב, לפיכך לא די בשמיעה בלבד, והביא לו דוגמא לדבר שכן שעה ששמעו ישראל "לא תגנב" היו עלולים לטעות ולחשוב שנאמר להם "לו תגנוב", ושהכוונה היא שלמען הקב"ה לשם שמים מותר לגנוב, לפיכך "וכל העם רואים את הקולות", היה צריך להראות להם את המלים גם ככתבן כדי שלא יטעו.

כמו כן מתבאר הפסוק (שם י"ט, ט'): "ויאמר ד' אל משה הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך", שצריך להבין מדוע הוצרך הקב"ה לבוא בעב הענן שיהיה חושך דכתיב "והר סיני עשן כולו", הרי התורה נמשלה לאור "כי נר מצווה ותורה אור", והיה להר סיני להאיר מאורו יתברך ולא להאפיל. והאמת כיוון שבשעת מתן תורה היו שני דברים

פרשה דרושה

שלוש תקופות הן

נִשְׂאָ אֶת רֹאשׁ בְּנֵי קָהָת מִתּוֹךְ בְּנֵי לֵוִי לְמִשְׁפַּחְתָּם לְבֵית אֲבֹתָם

שהיה מלבין עוונותיהם של ישראל, ועכשיו כשחרב בית המקדש, מציאות התלמידי חכמים הוא מלבין את עוונותיהם של ישראל, וכלשון הכתוב (מלאכי א') "ובכל מקום מקטר מגש לשמי ומנחה טהורה", והגמ' במנחות (פ) אומרת, אלו תלמידי חכמים העוסקים בתורה, מעלה אני עליהן כאילו הקריבו לפני כל הקרבנות. היינו על ידי מה "לבני" מתלבנים? על ידי "שמעי", ומכיון שהקב"ה מלבין עוונותיהם של ישראל, אז למרות שזה גרשון, אפשר לכתוב "נשא את ראש בני גרשון גם הם", לא רק אצל קהת שזו תקופה טובה, אלא גם אצל גרשון, כיון שמלבין הקב"ה עוונותיהם של ישראל.

התקופה השלישית, מררי, לשון מר, ימי גזירות של שמד שהגויים רוצחים בנו ושופכים את דמינו. והעניין רמוז גם בשמות בניו של מררי, מחלי ומושי, "מחלי", "גם כל חלי וכל מכה אשר לא כתוב בספר התורה הזאת יעלם ד' עליך עד השמדך" (דברים כ"ח ס"א). מושי, לשון מש, שהקב"ה מזיז ומגלה אותם ממקומם, והם הדורות בהם מתו על קידוש ד'.

והנה הגמ' בב"ב (י"ג) אומרת, שאין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתם של אלו שמתו על קידוש ה'. אם כך, מה שייך לומר "נשא את ראש בני מררי גם הם לבית אבותם"? הלא הם גדולים יותר מאבותם, שהרי מתו על קידוש השם, לכל על בני מררי לא אמרה התורה "לבית אבותם"!

רבינו מרנא החתם סופר עומד על נקודה מופלאה בלשון הפסוקים, שהרי אצל בני מררי כתוב "בני מררי למשפחותם" ולא כתוב "נשא את ראש בני מררי", וגם לא נאמר "גם הם", ואילו אצל בני קהת כתוב רק "נשא את ראש בני קהת".

ויש להבין, מדוע אצל בני גרשון הפסוק מדגיש "גם הם", האם יש בהם אי אלו חסרונות שבגינם הוצרך הכתוב לחדש ולומר שגם אצלם נצטוו על נשיאת ראשם?

ומבאר החת"ס בדרך פלא: - גרשון קהת ומררי מסמלים שלוש תקופות בעם ישראל. קהת היה הראשון, והוא הסמל לתקופת הזהר בעם ישראל, שבה כל עם ישראל ישבו יחד על אדמתם, והוא לשון הכתוב "ולו יקהת עמים". "יקהת" שכולם באים אליו, נקהלים יחד, ודבר זה רמוז גם בשמות בניו של קהת, עמרם יצהר חבורן ועוזיאל - עמרם, כי היה ברומו של עולם, יצהר לשון צוהר - צחר, חבורן - חברותא ודבקות, עוזיאל - תוקפו וגבורתו של הקב"ה, ואם כן מובן הלשון "נשא את ראש".

התקופה השניה היא בעת שהקב"ה גירש את עם ישראל מארצו, ומרומזת בשם "גרשון", ואף בשמות בניו לבני ושמעי, "לבני" שהקב"ה מלבין עוונותיהם של ישראל, שהרי זמן שבית המקדש היה קיים, בית המקדש היה מלבין עוונותיהם של ישראל, ולכן הוא גם נקרא לבנון,

פרשה לדורות

כ"א מי שהוא מזרע אהרן אבל כתר תורה הפקר לכל והכל זוכין אליו, ויקרה היא מפנינים, מכתר מלכות שיש לו זהב ורב פנינים, ואין זוכה בו כי אם מי שהוא מזרע דוד.

אבל לכתר תורה הכל זוכין ומטעם זה דרש ברבתי יקרה היא מפנינים מן הבכורה כד"א וזאת לפנינו בישראל, (רות ד ט) כי אל הבכורה אין זוכה כ"א מי שנולד ראשונה אבל לתורה הכל זוכין.

ובזה יש לזכור - את יום הדין לתורה, שהוא בחג השבועות, וכלשון השל"ה הק' (שבועות נר מצוה ט) "ודע כי כמו שבראש השנה רצה הקדוש ברוך הוא להשיג ולדרוש מעשה בני אדם, כי הוא יום הבריאה הראשונה וחידוש העולם. וכמו שתקנו לומר זה היום תחלת מעשיך כדברי רבי אליעזר שאמר בתשרי נברא העולם, כן רצה ביום מתן תורה, שהוא מורה על חידוש העולם להשיג ולדרוש על מעשה העולם ולדונו על פירות האילן, כדאיתא בפרק קמא דראש השנה (טז, א), בארבע פרקים העולם נידון וכו', בעצרת על פירות האילן. וכבר ביארנו כי הפירות ההם הם הנשמות הפורחות מאילנו של הקדוש ברוך הוא. והעולם נידון ביום זה על התורה שנתנה בו שבטלו עצמם ממנה, והוא אמרם על פירות האילן בלא השלימם בתורה ובמצות כראוי".

תנו כבוד לתורה

נשא את ראש בני גרשון גם הם לבית אבתם

משא דבר ד' אשר אתו. ואילו היה נותן הארון לגרשון הבכור הייתי אומר שבעבור הבכורה מנאו תחילה ולא הייתי תולה החשיבות במשא הארון. ע"כ מסר הארון אל קהת ומנאו תחילה וידעו הכל ליתן כבוד לתורה וללומדיה". הכלי יקר מוסיף שאיזכור הפסוק "יקרה היא מפנינים" כאן במדרש, "ודאי כוונתו להורות שכתר תורה הפקר לכל, ועל כן לא ניתן הארון אל הבכור שלא יהיה תפארתו לומר אני ראוי לכתר תורה יתר מזולתי אלא הכל שוין בה לכך נאמר יקרה היא מפנינים. היינו מכהן גדול שנכנס לפני ולפנים, כי לכתר כהונה אין זוכה

במדרש על הפרשה מבארים חז"ל, מדוע לא נמנה גרשון הבכור, כראשון במנין בני לוי, ומיישבים כי הטעם הוא לפי שנמסר משא הארון אל קהת, לכן מנאו תחילה.

וכך הוא לשון המדרש: "נשא את ראש בני גרשון וגו', הדא הוא דכתיב (משלי ג' ט"ו): 'יקרה היא מפנינים וכל חפציך לא ישוו בה. וכו', דבר אחר, יקרה היא מפנינים, מדבר בקהת וגרשון, אף על פי שגרשון בכור ומצינו שבכל מקום חלק הכתוב כבוד לבכור, לפי שהיה קהת טוען הארון ששם התורה, הקדימו הכתוב לגרשון, שבתחילה אמר (במדבר ד' ב'): נשא את ראש בני קהת, ואחר כך אומר: נשא את ראש בני גרשון וגו', הוי: יקרה היא מפנינים, מבכור שיצא ראשון, ואין פנינים אלא תחלה, כמה דתימא (רות ד ט): וזאת לפנינו בישראל (במדבר י' א)".

והקשה בכלי יקר, הרי זה עצמו יקשה, מדוע לא נמסר משא הארון אל הבכור לכבודו ביתר שאת ועוז התורה אשר לה משפט הבכורה? מכאן לומד הכלי יקר מסר לדורות, על כבודה של תורה, וכלשונו, ש"הקרוב אלי לומר בזה, שרצה הקב"ה להראות שכבוד חכמים ינחלו כדי ללמד דעת את העם שיכבדו את לומדי התורה ולקרא לקדוש ד' מכובד לקדשו בכל דבר שבקדושה, כדרך שמנה את קהת תחילה בעבור

בעולם הספר

אי"ש ימיני

שתח"י דוקא על מגילת רות לפרשה ולבארה, שהרי הורגלנו הבני תורה לעיין כל חג וחג בעניני החג ובקריאות של התורה והנביאים שיחידו לחג אולם יש חגים מתמשכים כגון פסח וסוכות וכו' כחנוכה שהקהל פנוי מטרדות היום יומיות ומרבים לעיין וללמוד בענינא דיומא משא"כ חג השבועות שלמחרת החג שבים לאהליהם ואף המקצת שנתעוררו בחג נשאר רק בגדר הערה בלא פתרון ובמחשבה לכשאפנה אשנה, ולכן יש תועלת מיוחדת שהקיף המחבר ענינים שהרבה מתקשים בהם והמציא לנו הפתרון לכך.

כפי שסיים הכותב בשעתו, "מיותר לתת כאן הערכה על עצם החידושים והביאורים שהרי איתמחי גברא בחיבוריו הקודמים ובשיעוריו שמוסר לתלמידים. ומלבד זאת הרי כל המעיין יווכח מיד שכח זה אף השקיע בחיבור זה על מגילת רות, שמלא מזון אל זן בחידו' המלאים במקוריות ובדרך ההבנה וחיפוש האמת הכל בסברה ישירה ובבקיאות, כך שאפשר לומר ראויים הדבר למי שאמרם, וע"ז יש לברך את הגאון המחבר שהנחיל לנו מתורתו". (להשגת הספר בטל' 053-3115595)

מפאת עניות דורנו וצורך השעה לשים כל מעייננו בלימוד הגמ' והמפרשים נבצר מהצורבים לקבוע סדר לימוד בתנ"ך ומסתפקים במה שטעמו בילדותם בלימוד החדר, והחסרון ניכר שמלבד שכלימוד החדר אין מגיעים במשנתם אלא לחלק מהנ"ך ורוב הנ"ך בפניהם כספר חתום, הרי אף עצם הלימוד שלמדו אינו ברמה הנדרשת לפי דרגתם בלימוד, וכבר העיר ע"ז אחד מגדולי המוסר והמחנכים שהרי כמו שכלימוד גפ"ת אין מסתפקים במה שלמדו בחדר אלא כל שמגדילים חוזרים ושונים לפי כישורם והבנתם שנתגדלה במשך הזמן, הרי מהדין היה שאף בלימוד התנ"ך צריך לחזור ולשנות בהתאם לרוחב לבם שעלתה עם עלייתם בלימוד, ומ"מ זה נשאר בכלל נאה דורשים ואין מקיימים, ולכן בראותינו מגילת ספר של הגאון המחבר שליט"א על מגילת רות המיוסדת כולה על לימוד העיוני וכולל חידו' וביאורים בהבנת המקראות, והכל מיוסד על יסודות איתנים של חז"ל והמפרשים, לבד מה שיש ברכה בזה כשלעצמו שהרוצה ללמוד מגילת רות יש בידו ספר שפותח לפניו את שערי העיון ע"פ ראשונים ואחרונים הכל בסברה ישירה ובהבנה, יש בזה תוספת ברכה שמעורר את המעיין להתייחס ללימוד הנ"ל כראוי.

ויחד עם זה אף שת לבו לקלוט המוסר והלכות דרך ארץ ואמונות ודעות שאפשר להפיק מלימוד זה, בבחור להוציא לאור מבין החור"ב

להתעוררות ביר"ש.

מועטים הם המחברים שהצליחו לכפול את שני הדברים כאחד, והולכים בדרך רבותינו שאין סתירה בין שני הדרכים, ואף כי דייקו ללמוד ולבאר הכתובים כדרך הלימוד בגפ"ת, עם זאת השכילו להפיק בד בבד רעיונות נפלאים ונשגבים המעוררים את הנפש לתורה ולתעודה ומרבים יר"ש, ואף כי מעטים הם, הרי הגאון המחבר שליט"א הוא ביניהם. ולא לפלא הדבר שכבר ידוע הגאון המחבר המכהן כר"מ בשיבת מרכז התורה שבשכונת תלפיות ירושלים, ומשמיע שיעוריו בהבנה ובבקיאות ובחריפות, וכמו"כ בחיבוריו שזכה שמתבדרי בבתי מדרשות, הנה כדרכו בקודש אף כשקבע סדר ללימוד תנ"ך אף בזאת ניכרת אותה השיטה ואותו הדרך בלמדנות, וגם הפיק מתלמוד זה מאמרים בהגות ובמחשבה ורעיונות בהירים ונשגבים ועל דא אפרין נמטיה.

הדרת קודש על מגילת רות

בשורה טובה לעולם התורה עם הופעת מהדורה נוספת של הספר "הדרת קודש", חידושים וביאורים על מגילת רות מתנובת הגאון רבי מנשה יוסף מילר שליט"א.

הספר שלפנינו עורר הדים נפלאים בעולם התורה כבר עם הופעתו, לפני כשלושים שנה. בדברי תהילה שרשם אז הגרש"מ דיסקין זצ"ל, קלע אל השערה והפליג לתאר את מעלת הספר בדברים הבאים:

מחסי השי"ת שבדור עני העשירי אותנו הן בהפצת ספרים שהיו יקרי המציאות, והן בספרים שנכתבו ע"י מחברים שהשכילו להבין את צורכי הדור, ונסך עלינו שפע של ספרים בהרבה מקצועות התורה שכל או"א את הצורך לו יבחר אליו. חלקה מיוחדת בין הספרים הללו הם ספרים שנכתבו כהערות ופירושים והגיונות על התנ"ך, ורוב החיבורים ע"ז מחולקים לב' פנים, האחד חידושים וביאורים על דרך אלו שעל הש"ס, שהרי פשוט שכלימוד התנ"ך יש לבא ע"ז באותו השקלא וטריא והסברות המכוונים להגיע לביאור הכתובים ע"ד האמת כעין השקלא וטריא שלומדים גפ"ת ופוסקים. ומאידך יש חיבורים שכל עיקרם הוא רעיונות נשגבים במידות ובחכמה ומוסר ומרבים יר"ש, והם בגדר פרפראות לתורה גם אם הם באים

'אַחֲרֵי הַסְּפָרִים'

ביאורים ופנינים
על מגילת רות
הרב יצחק לויסון

ויש לדקדק, מה השייכות בין 'לינה' ל'יחוד', ומאחר שנעמי אמרה לה איסור יחוד, הרי זה גם בלי לינה, ומה איפוא השיבה לה רות על 'לינה'?

עוד צריך ביאור תשובתה של רות "בְּאִשְׁרֵי תְּלִינִי – אֵלַיִן", הרי היה לה לומר בלשון שלילה – 'בְּאִשְׁרֵי לֹא תְּלִינִי לֹא אֵלַיִן'? (וכבר הובאה קושיא זאת לעיל)

ויפה תירץ בזה הג"ר אליעזר רוזנברג שליט"א: הנה מצינו בהלכות יחוד, אודות חתן שמת לו מת, או שפרסה הכלה נדה קודם שבעל, שאסורים החתן והכלה להתייחד, אלא "הוא ישן בין האנשים ואשתו ישנה בין הנשים". (כנסת ב"ד קצ"ב ס"ד, שם"ב ס"א, ומקורו מכתובות ד')

ומעתה נראה, כי זהו הדין אשר הודיעה נעמי לרות, שיתכן מצב שאסור לאיש ואשה להתייחד אפילו לאחר נישואין, ועל כך השיבה לה רות ממין הענין – "וּבְאִשְׁרֵי תְּלִינִי אֵלַיִן", שמקבלת על עצמה אף דין זה, שתצטרך ללון עם הנשים...

א - יח "וַתֵּרָא כִּי מִתְאַמֶּצֶת הִיא לְלֶכֶת אִתָּהּ וַתַּחֲלֵל לְדַבֵּר אֵלֶיהָ"

יש להעיר על שינוי הלשון, שבפסוק לעיל נאמר (י) "וַתֵּצֵא מִן הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הָיְתָה שָׁמָּה וְשָׁתִי כְּלִתֶּיהָ עִמָּהּ", וכאן שינה הכתוב לומר "וַתֵּרָא כִּי מִתְאַמֶּצֶת הִיא לְלֶכֶת אִתָּהּ", ושוב להלן נאמר (פסוק כב) "וַתֵּשֶׁב נְעָמִי וְרוּת הַמּוֹאֲבִיָּה כְּלִתָּהּ עִמָּהּ". וצריך ביאור!

והנה, על עצם הבדל הלשונות, כבר נודע ביאורו של אדונינו הגר"א נ"ע בפרשת בלק (במדבר כב), כאשר בתחילה ביקש בלעם ללכת עם שרי בלק לקלל את ישראל, אמר לו הקב"ה "לֹא תֵלֵךְ עִמָּהֶם", ולאחר מכן אמר לו "קוּם לֶךְ אִתָּם".

והכוונה בזה, כי לשון 'לך אתם' משמעו שאף שהולכים יחדיו, אולם אין ליבם שווה, זה הולך מתוך כוונה אחת וזה מתוך כוונה אחרת.

מאידך גיסא, לשון 'תלך עמהם' משמעו, שהולכים יחדיו מתוך חיבור והתקשרות, כלומר, הליכתם יחדיו היא מתוך דעה רצון וכוונה משותפת. ועל כן, בתחילה אמר הקב"ה לבלעם "לֹא תֵלֵךְ עִמָּהֶם" – היינו שלא ילך מתוך כוונה משותפת לעשות מבוקשם, אלא "קוּם לֶךְ אִתָּם" – הליכה זה לצד זה מתוך כוונה אחרת, שלא ימלא אחר רצונם לקלל את ישראל, אלא יאמר רק את אשר ישם ד' בפיו.

אך בזה חטא בלעם, כפי שמעיד עליו הכתוב "וַיֵּלֶךְ עִם שְׂרֵי מוֹאָב" – מתוך כוונה ושיתוף גמור, נגד רצון ד', עכ"ד.

והנה הפסוק שלפנינו, לכאורה אינו עולה יפה לפי יסוד זה, שהרי רות הולכת לדבוק בנעמי חמותה, ולמרות זאת משנה הכתוב ואומר על כך "וַתֵּרָא כִּי מִתְאַמֶּצֶת הִיא לְלֶכֶת אִתָּהּ", ולדברי הגר"א

אכן לאור הדברים מיושב היטב, שהרי היא לימדה אותה כאן דרך היתר בייחוד, שיכולה ללון עמה יחדיו, ואין זה בכלל האיסור.

ברם, עדין יש להעיר בזה, שהרי טעם השנאה של חמות לכלתה הוא משום ירושת בנה, שאומרת עליה שתאכל כל יגיעי ועמלי (כמבואר ביבמות ק"ז), וממילא כאשר מת בנה, אמורה להתבטל שנאת חמותה, וכאן הלא כל המעשה אירע לאחר מיתתו של מחלון בעלה של רות ובנה של נעמי, ועתה כבר אין בליבה עליה שנאה, וממילא בטל לכאורה ההיתר של כלה וחמותה, ומה שייך שתאמר לה "וּבְאִשְׁרֵי תְּלִינִי – אֵלַיִן"?

אולם נראה לקיים הדברים, ע"פ דברי ה'נודע ביהודה' (תנינא, אה"ע"י סוסי"י ס"ד), שבמקום שהיתה כבר שנאה ביניהם בתחילה, היא נותרת תקועה בליבה ואינה בטלה, ולפי"ז מאחר ובחיי מחלון כבר היו נעמי ורות צרות זו לזו, יכולה היא להתירה מן הייחוד.

אלא שיש עוד מקום להוסיף ולדון, לפי מה שדן ה'נודע ביהודה' (שם), אם נשא אשה לאחר מות אביו, ולא הוריש לו אביו כלום, האם באופן זה הכלה וחמותה צרות ושונאות זו לזו, שהרי לכאורה לא שייך בהם שנאה, כי אין כאן נכסים של אב שהכלה יכולה לשלוט בהם.

וכאן אמרו חז"ל במדרש (רות רבה ב, י) "בְּמַחְלוֹן וְכָלִיּוֹן כָּף הָיָה, בְּתַחֲלָה מֵתוּ סוּסֵיהֶם, חֲמוּרֵיהֶם, גְּמֻלֵיהֶם, וְאַחֵר כָּף, וְיָמָת אֱלִימֶלֶךְ, וְאַחֵר כָּף, וְיָמָתוֹ גַּם שְׁנֵיהֶם מַחְלוֹן וְכָלִיּוֹן", שאין בעל הרחמים פוגע בנפשות תחילה, א"כ אפשר שלא היה ביד נעמי להציל את רות מן הייחוד. (אמנם, יש דעות הסוברות שהשנאה של חמות לכלתה, שמא תירש את נכסיה לאחר מיתתה [וכנ"ל לאברהם] אות יחוד ר'מראות הצובאות, וע"י מאירי יבמות ק"ז, ולדבריהם מיושב)

וצריך ליישב בפשיטות, לפי הנאמר בפסוק להלן (רות ד, ט) "וַיֵּאמֶר בְּעֹז לְזָקְנִים וְכָל הָעָם עֲדִים אִתָּם הַיּוֹם כִּי קָנִיתִי אֶת כָּף אֲשֶׁר רָאִיתִימֶלֶךְ וְאֶת כָּף אֲשֶׁר רָאִיתִי וְכָלִיּוֹן מִיַּד נְעָמִי", הרי בהכרח שגם לאחר שירדו מנכסיהם, הניחו אחריהם איזה מעט, וממילא נעמי יכולה להציל את רות כלתה מן הייחוד לכולי עלמא.

א - טז "וּבְאִשְׁרֵי תְּלִינִי אֵלַיִן"

אמרו חז"ל (יבמות מז, ז): "אמרה לה (נעמי לרות) אסיר לך יחוד – וּבְאִשְׁרֵי תְּלִינִי אֵלַיִן".

א - ח "וַתֵּאמֶר נְעָמִי לְשִׁתִּי כְּלִתִּיהָ וְגו' יַעֲשֶׂה ד' עִמָּכֶם חֶסֶד בְּאִשְׁרֵי עֲשִׂיתֶם עִם הַיָּתִים וְעִמָּדִי"

יש להבין למה תלתה נעמי את ברכתה ב"בְּאִשְׁרֵי עֲשִׂיתֶם", וכי צריך תנאי וסיבה כדי לברכם שד' יעשה עמהם חסד?

ו'מפי השמועה' אמרו בזה, כי הנה בעמון ומואב נאמר (דברים כג, ז) "לֹא תִדְרֹשׁ שְׁלָמָם וְטָבָתָם כָּל יְמֵיךְ לְעוֹלָם", ונמצא כי מן הדין אסור היה לברכם.

ברם כבר כתב ב'הגהות מיימוניות' (מלכים פ"ו, ה"ו) שאם הם התחילו בטובה, כגון אם עשו עמך חסד, מותר לפקדם לשלום, ולהכיר להם על כך טובה. וכן מביא הסמ"ג (ס"י רכח) בשם רבי אליעזר ממין בעל ה'יראים' (ס"י תר), אשר כתב בזה"ל: "במה דברים אמורים בדרישת שלום, אבל תשׁוּמִי שלום מותר, כגון אם עשו עמך חסד, מותר לפקדם לשלום", עכ"ל.

ובזה מבואר, שאמרה להם נעמי לרות וערפה "יַעֲשֶׂה ד' עִמָּכֶם חֶסֶד בְּאִשְׁרֵי עֲשִׂיתֶם עִם הַיָּתִים וְעִמָּדִי", ומאחר ואתם פתחתם בשלום ובטובה, תשלומי שלום מותר...

א - טז "וּבְאִשְׁרֵי תְּלִינִי אֵלַיִן"

אמרו חז"ל (יבמות מז, ז): "אמרה לה (נעמי לרות) אסיר לך יחוד – וּבְאִשְׁרֵי תְּלִינִי אֵלַיִן".

וביאר בזה הגאון רבי יוסף בנימין שמעוניובין זצ"ל (תלמיד השו"פ מהר"ל ריסקין), דבר נחמד:

מאחר וכאמור, נרמז כאן שנעמי לימדה את רות דיני יחוד, הלא כפי המבואר ב'שולחן ערוך' (אבה"ע כב, א) אף שאסור לאיש להתייחד עם שתי נשים, מכל מקום מותר להתייחד עם כלה וחמותה, כיון שהן שונאות זו את זו ואינן מחפות זו על זו.

ולפי"ז, זהו אשר השיבה רות לנעמי "וּבְאִשְׁרֵי תְּלִינִי – אֵלַיִן", כלומר, היכן שאת תהיי, יהיה מותר גם לי להיות עמך מבלי לחשוש לאיסור יחוד, עכ"ד.

ויצא הרה"ג רבי יוסף סימון שליט"א, לחרוז על דבריו הערות משמחות לב:

תחילה יש להטעים, אודות מה שהעירו בלשון הפסוק, אם נעמי לימדה אותה בזה איסור ייחוד, היה צריך לומר בלשון שלילה 'ובאשר לא תליני – לא אלין', ולמה דיבר בלשון חיובית "וּבְאִשְׁרֵי תְּלִינִי – אֵלַיִן"?

אכן לאור הדברים מיושב היטב, כי כאמור כל ענין מסירת הילד לידי נעמי היה למען גידולו וחניוכו בטהרה וקדושה, ומטעם זה לא חפצה רות להניקו בעצמה, מאחר שקודם גירותה נתגעלה במאכלות אסורות, (ונסודע שהדבר גורם לטמטום הלב ומוליד בחינוק טבע רע, עי' יו"ד סי' פא סי"ז, ובש"ך סי"כ כו), לפיכך נצרך היה נס זה, כדי שיזכה הילד לינוק בטהרה, וממקורו הטהור תקום מלכות בית דוד.

ד - יו "וְתִקְרָאנָה שְׁמוֹ עוֹבֵד הוּא אָבִי יִשְׁי אָבִי דָּוִד"

אמרו חז"ל (ב"ב יד:): "סידרן של כתובים - רות וספר תהלים, ואיוב ומשלי", וכו'. והקשו בגמ', למאן דאמר איוב בימי משה היה, ליקדמיה לאיוב ברישא!

ומשיבה הגמרא - "אתחולי בפורענותא לא מתחלינן".

והקשו, רות נמי פורענות היא?! (רעב, וגלות, ומיתת אלימלך ובניו. רש"י)

ומשיבה הגמרא - פורענות דאית ליה אחרית (סוף הפורענות נהפך לאחרית ותקוה, שיצא דוד משם. רש"י); דאמר רבי יוחנן, למה נקרא שמה רות? שיצא ממנה דוד שרינהו להקב"ה בשירות ותושבחות", ע"כ.

והדברים תמוהים עד מאוד, מדוע היה צריך רבי יוחנן לדרוש ממשמעות שמה של רות, שדוד היה מיוצאי חלציה, והלא מקרא מלא הוא בפסוק שלפנינו: "וְתִקְרָאנָה שְׁמוֹ עוֹבֵד הוּא אָבִי יִשְׁי אָבִי דָּוִד"? ו

ועוד יש להוסיף ולהקשות, מדברי חז"ל (ברכות י:): שהביאו את דברי רבי יוחנן, והקשו מנלן דשמא קגרים? ותימה, שהרי ר' יוחנן רק אמר שרות נקראת של שם סופה שיצא ממנה דוד, ולא נאמר כי מחמת שנקראה כך, נגרם שיצא ממנה דוד?

וביאר בזה הג"ר מודרום טרנפ שלי"ט א: נראה להכריח מכאן, שאכן כוונתו של רבי יוחנן היתה ללמד, שזה שלבסוף יצא מרות דוד המלך, זהו סימן שמעיקרא היה טמון בה הגורם לכך, וכפי הרמז בשמה 'רות' - שרינהו להקב"ה בשירות ותושבחות.

והנה הקשו ה'תוספות' (ב"ב שם, ד"ה פורענות), והלא גם לאיוב היתה אחרית טובה, וא"כ היה צריך להקדים את איוב תחילה?

אכן לאור הביאור הנ"ל נראה, שאצל רות האחרית הטובה היתה מראשיתה, וזאת כפי שנתבאר, שהיא בעצמה היתה הסיבה והגורם לאותה אחרית, ואחרית שכזאת מגרעת את הפורענות מעיקרא, לעומת זאת באיוב למרות שהיתה אחרית טובה, אין זה מגרע מגודל הפורענות שהיתה מתחילה.

ולפי"ז נוכל ליישב היטב את דרשתו של רבי יוחנן, כי אמנם מפורש בפסוקים שדוד המלך היה מיוצאי חלציה של רות, מכל מקום רבי יוחנן דורש ומחדש דבר נוסף, שהגורם לכך היתה רות עצמה, וכפי הרמז בשמה, 'רות' - שיצא ממנה דוד שרינהו להקב"ה בשירות ותושבחות, וממילא אחרית שכזו ממעטת את הפורענות מעיקרה.

ויפה דרש בזה הרה"ח ר' אהרן משה שווארץ זצ"ל, מנקיי הדעת שבירושלים:

הנה רות היתה בתו של עגלון מלך מואב, וכפי הניכר בפסוקי המגילה, היתה אשה איתנה ברוחה וגדולה בדעתה, ואף חז"ל (שבת קיג:): דורשים אודותיה את הפסוק "תֵּן לְחֶכֶם וְיִחְכַּם עוֹד" - אמר רבי אלעזר זו רות המואביה.

ניתן להניח כי בבית אביה המלך, היא רכשה ידע נרחב במקצועות החיים, והיתה מלומדת לפי מיטב ההשכלה החינוכית המקובלת בקרב החברה הגבוהה, כיאה וכראוי לבת המלך.

אולם רות היתה גיורת אמת, עד אשר ממנה דורשים חז"ל את דיני הגירות, והיא המקור להלכות גרים.

והנה כבר כתב האבן עזרא, שכבר מתחילה הכל ידעו שהילד הנולד לרות נועד לגדלות, וממילא אין ספק שרות שאפה להעמיד ולחנך אותו כראוי, שיגדל על ברכי מסורת ישראל סבא.

אשר על כן ראתה רות לנכון, להפקיד את בנה הנולד עובד - ביד נעמי חמותה, אשר היתה בתו של שלמון בנו של נחשון בן עמינדב (ב"ב צא:), כי בעומק תבונתה השכילה, שכדי לזכות להעמיד מחלציה את מלך ישראל, הילד חייב לינוק משחר טל ילדותו מסירות נפש למען כבוד שמים, ולכן סילקה את עצמה מחניוכו, ומסרה אותו באופן מוחלט ביד נעמי, עד שאמרו השכנות "יֵלֵד בֵּן לְנַעֲמִי" - וכל זה למען יקבל הילד חינוך טהור המונחל במסורת אבות.

ורק בדרך זו, זכתה ויצא ממנו חוטר לבן ישי - "הוּא אָבִי יִשְׁי אָבִי דָּוִד"!

ואכן מצינו בחז"ל (שם, צא:), כי רות נקראת 'אמא של מלכות', ונראה כי תואר נדיר זה הולם אותה דוקא בשל כך, שהרחיקה את עצמה מחניוכו של הילד, וכבשה רחמיה כדי למסור אותו ליד חמותה נעמי, כי דווקא מעשה זה מוכיח על גדולתה של האם, אשר עושה את הדבר הנכון והראוי יותר, למען יגדל בנה בדרך התורה המסורה, ויעמיד את שלשלת מלכות בית דוד. (הובא בהרחבה ב'לאוהבי תורתך' במדבר עמ' שצו)

ועתה נשלמו הדברים, במציאת דבריו הפלאיים של האלשיך' הק':

לכאורה יש כפלות בלשון הפסוק "וְתִקְרָאנָה שְׁמוֹ עוֹבֵד הוּא אָבִי יִשְׁי אָבִי דָּוִד", כי הנה מה שמספר הכתוב ששתה נעמי את הילד בחיקה, לכאורה פירושו הוא שאימנה אותו, כלשון הכתוב בפרשת בהעלותך (במדבר יא, יב) "כִּי תֹאמַר אֵלַי שְׂאֵהוּ בְּחִיקָךְ כַּאֲשֶׁר יִשְׂאֵהָ אִמִּי אֶת הַיֵּינֶק", ואם כן לשם מה הוסיף "וְתִקְרָאנָה שְׁמוֹ עוֹבֵד הוּא אָבִי יִשְׁי אָבִי דָּוִד"? ו

ומדברי האלשיך' למדנו דבר נורא, שמיד כאשר שתה אותו נעמי בחיקה, נעשה לה נס - "וְתִקְרָאנָה שְׁמוֹ עוֹבֵד הוּא אָבִי יִשְׁי אָבִי דָּוִד", חרף זקנתה המופלגת, הזמין לה הקב"ה חלב והיתה מניקתו לעיני שכנותיה!

ולכאורה זהו הביאור בכפל הלשון בפסוק, אולם עדין יש להבין, מה צורך היה לשנות סדרי עולם בנס זה, שהנכד יינק מזקנתו נעמי, תחת אמו אשר ילדתו?

צריך ביאור רב.

אולם נראה, כי אדרבה ואדרבה, מכאן יסוד גדול לדברי הגר"א!

כי הנה כל המעשה כאן הוא, שנעמי ביקשה לדחות את רות מעליה, והודיעה לה את העונשים והדינים כדי להניע אותה מכוונתה להתגייר, וכפי שאמרה לה (פסוק טו) "הֲנָה שָׂבָה בְּמִתְנָךְ אֶל עַמָּה וְאֶל אֱלֹהֶיהָ - שׁוּבִי אַחֲרַי יְבַמְתְּךָ" ולכי לך עם ערפה.

אך חרף זאת רות דבקה בחמותה, ולא הזניחה רצונה לחסות תחת כנפי השכינה, וכאשר הכירה בכך נעמי, חזרה וקירבה אותה אליה.

וזהו ביאור דברי הכתוב; כי אמנם בתחילה "וַתֵּצֵא מִן הַמָּקוֹם וגו' וּשְׁתִּי כְלִתִּיהָ עִמָּה" - באשר אז הם היו עמה בדעה אחת ברצותם להתגייר, ונעמי עדין לא ביקשה לדחותם מכך, עד אשר לאחר מכן אמרה להם (יא, יב) "שְׁכֻנָּה בְּנָתִי לָמָּה תִּלְכָּנָה עִמִּי... שְׁכֻנָּה בְּנָתִי לָכֵן", או אז ערפה פרשה ממנה, ורות נותרה לדבוק בה.

וכאשר פתחה נעמי בדברים לדחות את רות וערפה, נאמר בפסוק (י) "וַתֵּאמְרָנָה לָהּ כִּי אֵתָּה נָשׁוּב לְעַמֶּךָ", היינו למרות שנעמי לא קירבה אותן ודחתן מלהתגייר וללכת 'עמה'.

ואחר שפרשה ערפה וראתה נעמי כי רות דבקה בה אף שסירבה נעמי ללכת 'עמה', אלא רק הלכה 'אֵתָּה' - בדרך של ריחוק ודחיה, ומכל מקום רות התאמצה לדבוק בה,

"וַתֵּרָא כִּי מֵתֶאֱמָצָה הִיא לְלַכֵּת אִתָּה" - כלומר, מכאן הכירה נעמי את גודל מעלתה, עד שלאחר מכן - "וַתִּשָּׁב נַעֲמִי וְרוּת הַמּוֹאֲבִיָּה כָּל־הַיּוֹם עִמָּה". וכפתור ופרח.

ד - מז, יו "וְתִקְחַת נַעֲמִי אֶת הַיֶּלֶד וְתִשְׁתַּחֲוֶהוּ בְּחִיקָהּ וְתִהְיֶה לוֹ לְאִמָּתוֹ; וְתִקְרָאנָה לוֹ הַשְּׂכֵנֹת שֵׁם לְאִמּוֹ יֵלֵד בֵּן לְנַעֲמִי"

יש להבין, מה צורך יש לספר מי שתה אותו בחיקה ומי היתה האומנת של הילד, ואיזה משמעות יש בדבר?

וגם עצם הדבר טעון ביאור, מדוע נזקק הילד הנולד לאומנת, והלא אמו רות חיה וקיימת, ולמה לא תגדלנו?

זאת ועוד, המתבונן בפסוקים יווכח, כי מעת שנוולד אותו בן לרות, החל הכל להיות סובב סביב נעמי, "וַתֵּאמְרָנָה הַנָּשִׁים אֶל נַעֲמִי בְּרוּךְ ד' אֲשֶׁר לֹא הִשְׁבִּית לָךְ גָּאֹל... וְתִקְחַת נַעֲמִי אֶת הַיֶּלֶד וְתִשְׁתַּחֲוֶהוּ בְּחִיקָהּ וְתִהְיֶה לוֹ לְאִמָּתוֹ... וְתִקְרָאנָה לוֹ הַשְּׂכֵנֹת שֵׁם לְאִמּוֹ יֵלֵד בֵּן לְנַעֲמִי".

ואילו רות - אם הבן - אינה נזכרת כלל, וממשמעות הדברים נראה, כי תיכף אחר לידתו, הוא עבר לחיקה של נעמי, עד שהפכה לאומנת הקבועה שלו.

הלא דבר הוא!

יום הדין לתורה

נודעים הדברים שהיה שב וחזור מדי שנה בשנה רבינו הגדול מרן הגרא"מ שך זצ"ל בשם דודו מרן הגרא"ז מלצר זצ"ל: "רבי איסר זלמן אמר בשם הנצי"ב שכתוב בר"ן - אמנם בר"ן לא מצאתי ושמעתי שנמצא בשל"ה הקדוש - דכמו שאמרו חז"ל בארבעה פרקים העולם נידון, כך הכלל בכל ענין, שכאשר מגיע זמן ההתחלה שלו הוא יום הדין וראש השנה עבורו, האדם נידון בתשרי שבו נברא, וכך זמן מתן תורה הוא ראש השנה על התורה שכיון שהוא יום מסוגל לקבלת התורה, הוא יום הדין על התורה שניתנה בו, ובו נקבע כמה עלייה ועזר ד' יהיה לכל אחד."

בספרו "ירח למועדים", מעיד הגאון הגדול רבי ירוחם אולשין שליט"א: "סיפר לי אברך שבבחרותו זכה להיות מקורב למרן הגרמ"ד סאלאוויצקי זצ"ל. שנה אחת בערב חג השבועות, רצה להכנס לבית רבו לשוחח עמו בענין מה, אך לתדהמתו כשדפק על הדלת, הגיע רבו ותמיהתו בפיו 'עכשיו אתה בא?! בערב יום קבלת התורה?!'... באסרו חג הכניסו רבו בחביכות וביקש ממנו שימחל לו על דחייתו בערב החג, כי ערב חג השבועות אינו זמן לשוחח ולדבר עם אנשים..."

"שמעתי מרבי אהרן קרביץ שבערב חג השבועות בא לשוחח עם אביו הגאון רבי מנדל קרביץ זצ"ל, ראש ישיבת 'רבנו יעקב יוסף' ומגדולי תלמידי מרנן הגרא"ז מלצר והגר"א קוטלר זצוק"ל, ולא רצה אביו לדבר עמו כלום ורמז לו ששרוי בתענית דיבור. תמה הבן מאי האי ומהו ענין המתח הזה בערב יום השמחה הגדולה, והשיב לו אביו שכך קיבל מרבותיו שבערב חג השבועות צריכים להיות באימה ופחד."

ומוסיף עוד בשמו של מרן הגרא"ז מלצר זצ"ל שהיה מזכיר דבר שנה בשנה בהתרגשות גדולה את הדברים היסודיים הללו ורגיל היה להוסיף את דברי הגמ' במכות (א.) "תלמיד שגלה מגלין רבו עמו, שנאמר 'וחי' עביד ליה מידי דתהוי ליה חיותא", ולשונו של הרמב"ם בזה כי 'חיי בעלי חכמה ומבקשיה בלא תלמוד תורה כמיתה חשובין', ויש בכך חידוש שהלא יכול ללמוד גם ללא רבו, ומכל מקום מגלין רבו עמו, מאחר שבלא רבו יחסר לו מעט ממדרגתו, וגם ביחס למעט הזה שיחסר לו 'חיי בעלי חכמה ומבקשיה בלא תלמוד תורה כמיתה חשובין'. משכך, סיים ואמר, מכיון שחג השבועות זהו יום הדין על התורה שהינה בבחינת חיים, אם כן גם ראש השנה וגם שבועות הם ימי דין על החיים, אלא שראש השנה הוא יום הדין על החיים הגשמיים ובעצרת זהו יום הדין של בעלי החכמה ומבקשיה, והן אלו דברי הגמ' במגילה (לא.) ב' "עצרת נמי ראש השנה היא".

עוד מביא ששאל לחמיו הגאון הגדול רבי ברל שוורצמן זצ"ל מהו ענין הדין בחג השבועות על ביטול תורה אחר שכבר נידון על זאת בראש השנה, והשיב שישנם שני עניני דין על ביטול תורה - הדין בראש השנה בו הקב"ה דן כל יחיד על עבירת ביטול תורה, מצד שכר ועונש על מעשיו, והדין בחג השבועות בו קובע הקב"ה מה יהיה חלקו של כל אחד בתורה ולכמה תורה יזכה ביום מתן תורתנו.

יום ולילה לא ישובות

אודות חג השבועות בהיכלו של מרן החזון איש

זצ"ל מסופר כי בערב שבועות למד כהרגלו ולא הלך לנוח לאגור כח ללימוד הלילה, וכמובן שבלייל יום טוב לא נתן שינה לעיניו ועסק בתורה.

בבוקר התפלל שחרית כותיקין כהרגלו וישב ולמד כל היום בעומק העיון. במוצאי יום טוב המשיך בלימודו, וכאשר פנה ככלות הכל לעלות על יצועו, התבטא: 'איך אפשר ללכת לישון לאחר מתן תורה?!'...

יום אשר עמדת בחורב

שח אחד מתלמידי מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל (מעדני שלמה): "שמעתי מאדם גדול שהאריך לספר בהתלהבות וההתפעלות גדולה מאד מציוור של הר סיני שראה בבית אחד, כיון שעל ידי זה אפשר לחיות עם ציוור מעמד הר סיני מול העיניים ולקיים בכך מצוות עשה ולא תעשה לדעת הרמב"ן של 'זכירת מעמד הר סיני'."

אחרי ששמעתי את דבריו, רציתי גם אני לתלות בביתי תמונה כזו, וחפשתי זמן רב עד שמצאתי ציור מתאים שיסכים לצייר לי על פי המקורות שאביא לו. אך כאשר סיפרתי זאת לאחד מידידי, התווכח עמי ואמר שאין זו דרך התורה, אולם אני ביקשתי להיתלות באותו אדם גדול, וסיכמנו שעלי להציע את הדבר בפני מרן הגרש"ז זצ"ל.

כשהצעתי את הדברים לפני מרן הגרש"ז זצ"ל, אמר בתקיפות: 'לא מציירים דבר זה!', שאלתיו האם כוונתו שאסור לצייר ו'להגשים' את המאורעות שהיו שם, ענה שאין 'איסור' בזה, אלא שאין מציירים דבר זה, כי הר סיני הוא מושג רוחני וזכירתו צריכה להיות בדמיון ובשכל ולא להגשימו ולציירו על נייר כציור בעלמא. [והוסיף שגם מה שיש הנוהגים לצייר את האבות הקדושים כרוצי צאן וכדומה, זה זלזול גדול, ולא עבדינן כן].

כי התורה כוללת

טעם לשבח אודות מנהג אכילת מאכלי חלב בחג השבועות, שמענו בשמו של אחד ממרכיבי התורה זצ"ל: "להראות איך כל חפצין לא ישוו בה - כביכול אומרים לאדם 'תאכל חלב, תאכל בשר, תראה שמאומה לא משתווה לדבר אחד קטן מן התורה', כי התורה כוללת כל הטובות שבעולם ואמריה מתוקים מדבש ונופת צופים".

והיה מחניך קדוש

"וישליחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש". מסר הגה"צ רבי מרדכי צוקרמן זצ"ל משמו של הגה"צ רבי דניאל מובשוביץ זצ"ל מקלם כי נסמכה פרשת שילוח טמאים לפרשת הדגלים, ללמדנו כי כשבאים לעשות דגלים בכלל ישראל, צריכים מקורם לטהר את המחנה ולשלח ממנו את כל הטמאים.

כתר האומים על ראשו

"כי יפליא לנדר נדר נזיר להזיר לך". בערוב ימיו שח הגאון הגדול רבי זלמן רוטברג זצ"ל, אשר השבוע יחול יום השנה לסילוקו, על הדברים שנשא המשגיח מרן הגה"צ רבי ירוחם זצ"ל בפני קבוצה מבני הישיבה דמיר אשר קיבלו על עצמם לעסוק בתורה בימי שישי ושבת קודש במשך שעות על גבי שעות רצופות: "במיר היה רבי פנחס טיקטנר מארגן קבוצות של בחורים שקיבלו על עצמם ללמוד חמש עשרה שעות בימי שישי-שבת, עד יום ראשון בתחילת סדר הבוקר... המשגיח רבי ירוחם אמר ועדים מיוחדים לתלמידים שהצטרפו ללימוד החמש-עשרה שעות. לא לכולם יחד, אלא למבוגרים לבד, בינוניים וצעירים. בועד שלנו היו כעשרים וחמישה תלמידים".

"לאחר החורף הראשון, באחד הוועדים נעמד רבי ירוחם ואמר: 'אינני מכיר אתכם...' שקט השתרר בחלל וביאר רבי ירוחם את כוונתו: "הרי 'נזר' על ראשכם, קל וחומר מנזיר שקיבל על עצמו פרישות מהיין שלושים יום - ארבע שבתות שהוא מקבל 'נזר' על ראשו' כדברי הכתוב 'נזיר להזיר', ואתם חורף שלם משתדלים ללמוד כל שישי-שבת, וזו קבלה יותר חזקה מאשר לא לשתות יין, הרי יש כתרים על ראשכם".

זייר עצמו מן היין

"כי יפליא לנדר וגו' מיין ושכר זייר". ביאר רש"י: "למה נסמכה פרשת נזיר לפרשת סוטה, לומר לך שכל הרואה סוטה בקלקולה זייר עצמו מן היין".

שח הגאון הגדול רבי יעקב ניימן זצ"ל: "פעם סיפרו למרן הסבא מקלם זצוק"ל על שיכור אחד שהיה מוטל על הארץ והתלקטו סביבו ילדים וידו בו אבנים, והוא בשכבו בשכרותו היו דברי תורה יוצאים מפיו. חקר הסבא לתולדות מעשיו עד שנודע לו כי אותו שיכור היה תלמיד חכם גדול והחל בשתיית יי"ש, הוסיף והוסיף והמשיך בהרגלו, עד שהגיע למה שהגיע. אמר הסבא 'אם יי"ש יכול להביא את האדם למצב כזה - זייר עצמו מן היין', מעתה לא יעלה יי"ש על שולחני. היי"ש הזה אשר הפך את התלמיד-חכם לשיכור, רוצח הוא, רוצח לא יעלה על שולחני!".